

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Van vreemdeling naar vaderlander: De invloed van maatschappelijke organisaties in het repatrianten- en spijtoptantendebat 1950-1963

Delfos, Jayson

Citation

Delfos, J. (2023). *Van vreemdeling naar vaderlander: De invloed van maatschappelijke organisaties in het repatrianten- en spijtoptantendebat 1950-1963*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3633538>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Van vreemdeling naar vaderlander

De invloed van maatschappelijke organisaties in het repatrianten- en
spijtoptantendebat 1950-1963

Jayson Delfos

Scriptie voor Research Master History: Cities Migration and Global Interdependence

Supervisor: Prof. Dr. M.L.J.C. Schrover

30EC

Datum: 30/06/2023

Foto: Assimilatie ten plattelande, Leonard Freed in: *NASSI*, april 1962

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Historiografie	5
Terminologie	8
Theoretisch kader	10
Materiaal en methodologie	13
Hypothese	18
Hoofdstuk 1: De migratie van repatrianten en spijtoptanten	20
1.1: Soevereiniteitsoverdracht, optierecht, de repatrianten	20
1.2: ‘Indonesiër noch Nederlander’: de overkomst van spijtoptanten	23
Hoofdstuk 2: Overheidsinitiatief en Molukse belangen	26
2.1: Samenwerking en uitsluiting: Oprichting van CCKP en DDET	26
2.2: De repatriantenorganisaties 1950-1954	29
Hoofdstuk 3: De opkomst van extreemrechts	42
3.1: ‘Recht en Rechtvaardigheid’: Oprichting van Pro Patria	42
3.2: De repatrianten- en spijtoptantenorganisaties 1954-1958	43
Hoofdstuk 4: De kwestie Spijtoptanten	58
4.1: ‘Een stimulans voor de politiek’: Oprichting van NASSI	58
4.2: De repatrianten- en spijtoptantenorganisaties 1958-1963	59
Conclusie	71
Bibliografie en bronnenlijst	75

Inleiding

In 1949 erkende Nederland de onafhankelijkheid van de Indonesische Republiek, en in een serie gesprekken tussen de voormalig kolonisator en de Republiek datzelfde jaar werden de details van de soevereiniteitsoverdracht bepaald. Er werd over heikele kwesties onderhandeld, waaronder de nationale status van de grote groepen mensen die in Indonesië leefden. In deze Nationaliteitstoedeling werd voortgebouwd op de in 1854 ingestelde en later in 1892 herziene koloniale categorieën van juridische Nederlander, niet-Nederlandse uitheemsen, en niet-Nederlandse inheemsen.² Dit betekende dat op basis van een koloniaal systeem met raciale scheidslijnen keuzes werden gemaakt voor de Indonesische bevolking die verstrekkende gevolgen hadden.

Slechts een beperkt aantal mensen werd erkend als juridische Nederlanders. Deze groep bestond uit de uit Nederland geëmigreerde en van Nederlandse (witte) ouders geboren blanke bovenlaag bekend als de *totoks* alsmede een deel Indo-Europeanen die geboren waren uit de relatie tussen een inheemse moeder en witte vader en die door de vader als hun kind waren erkend.³ Deze betrekkelijk kleine categorie had, mits zij een halfjaar in Indonesië woonden en/of er geboren waren, als vrijwel de enige groep het zogeheten optierecht- de mogelijkheid te opteren voor het Indonesisch staatsburgerschap (*warga negara Indonesia*) in plaats van het hen toegewezen Nederlanderschap. Een grotere groep vormden de niet-Nederlandse uitheemsen, in koloniaal taalgebruik ‘vreemde Oosterlingen’ genoemd. Deze groep bestond grotendeels uit Chinese arbeiders en handelaren die in de koloniale tijd werden ingezet als (lagere) ambtenaren en tussenpersonen.

De laatste en met afstand grootste groep bestond uit niet-Nederlandse inheemsen, pejoratief ook wel ‘inlanders’ genoemd. Deze groep werd gevormd door iedereen die niet in de bovengenoemde twee categorieën kon worden ingedeeld en was dus bijzonder gemêleerd. In deze laatste categorie vielen ook mensen die in de praktijk functioneerden binnen de Nederlands-Europese laag of tussen de Indonesische en Nederlandse lagen leefden maar juridisch gezien niet Nederlands waren volgens de Nationaliteitswet van 1892. Deze groep werd ook wel ‘maatschappelijke Nederlanders’ genoemd, en onder meer niet-erkende Indo-Europeanen, kinderen van een Nederlandse moeder en inheemse vader, en Molukkers in

² G.R. Jones, “Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders. Nederlandse politici over burgers uit Oost en West en Nederland, 1945-2005” (Vrije Universiteit Amsterdam, 2007), 84.

³ Cees Fasseur, “Hoeksteen en struikelblok : Rasonderscheid en overheidsbeleid in Nederlands-Indië,” *Tijdschrift Voor Geschiedenis* 105, no. 2 (1995), 140.

Nederlandse militaire dienst behoorden tot deze groep. Ondanks hun wellicht culturele en maatschappelijke Nederlanderschap kreeg deze groep niet het bovengenoemde optierecht maar werd hen de Indonesische nationaliteit gegeven.⁴

Deze verdeling leidde kort na de Indonesische onafhankelijkheid tot felle discussies. Allereerst verzetten veel maatschappelijke Nederlanders zich tegen hun indeling omdat zij zichzelf als Nederlanders zagen, en weigerden zich aan te sluiten bij de Indonesische republiek. Ook een grote groep Molukkers verzette zich door de *Republik Maluku Selatan* (RMS) uit te roepen, de onafhankelijke Molukse republiek, om zo te voorkomen dat ze werden ingelijfd bij Indonesië. Veel Molukkers hadden gecollaboreerd met de Nederlanders, en vreesden dus vergeldingsacties van Indonesische zijde. Vanaf 1950 werden de RMS regering en veel Molukkers naar Nederland gehaald.⁵ Ten tweede kregen veel maatschappelijke Nederlanders te maken met aanhoudende buitensluiting en soms geweld omdat zij in Indonesië gezien werden als verrader en vreemdeling door hun culturele, politieke, en sociale banden met de voormalig kolonisator. Zeker na de ‘banvloek’ van president Soekarno in 1957, waarbij alle Nederlanders uit Indonesië werden verbannen, liepen de spanningen tussen Indonesiërs en de maatschappelijke Nederlanders hoog op.⁶ Ten derde waren er juridische Nederlanders die na de soevereiniteitsoverdracht opteerden voor het Indonesisch staatsburgerschap, of vanwege ongeletterdheid/onwetendheid helemaal geen keuze maakten en daarmee automatisch Indonesisch werden, maar daar door de anti-Nederlandse acties in de jaren '50 spijt kregen en liever opnieuw Nederlander wilden worden.⁷ Als laatste waren er Nederlandse vrouwen in gemengde huwelijken. Vrouwen namen na de soevereiniteitsoverdracht de nationaliteit van hun man over, wat betekende dat deze vrouwen juridisch gezien inlander waren.⁸

Het lot van deze maatschappelijke Nederlanders en de zogenaamde spijtoptanten ging veel Nederlanders, vooral diegene die zelf in Indonesië hadden gewoond, aan het hart. Om de belangen van repatrianten en spijtoptanten te vertegenwoordigen en de regering onder druk te zetten hen naar Nederland te halen werden in de jaren '50 verschillende maatschappelijke

⁴ Jones, 'Rijksgenoten en Nederlanders',

⁵ Fridus Steijlen, *RMS: Van ideaal tot symbool Moluks nationalisme in Nederland, 1951-1994* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1996), 50-53.

⁶ Wim Willems, *De Uittocht uit Indië* (Amsterdam: Bert Bakker, 2001), 150-154.

⁷ Liesbeth Rosen Jacobson, *The Eurasian Question The colonial position and postcolonial options of colonial mixed ancestry groups from British India, Dutch East Indies and French Indochina compared* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2018), 171-173.

⁸ Charlotte Laarman, *Oude Onbekenden Het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten 1945-2005* (Leiden: Uitgeverij Verloren, 2013), 34.

organisaties opgericht. Deze scriptie heeft ten doel deze organisaties te analyseren en te kijken naar de relatie tussen deze organisaties en de Nederlandse maatschappij, alsmede de relatie tussen de organisaties onderling. Mijn onderzoeksvraag is: *‘Welke factoren beïnvloedden de relaties tussen repatrianten- en spijtoptantenorganisaties en het politieke debat enerzijds en organisaties onderling anderzijds in de periode 1950-1963?’* De repatrianten- en spijtoptantenorganisaties die ik bestudeer zijn het Centraal Comité van Kerkelijk en Particulier (CCKP), Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië (NASSI), Pro Patria, en Stichting Door de Eeuwen Trouw (DDET).

Dit onderzoek start in 1950, met de oprichting van het CCKP en nét voor de aankomst van de 12500 Molukkers in Nederland, aangezien zij de eerste groep migranten vanuit Indonesië waren die niet exclusief werden aangeduid als oorlogsslachtoffers of oorlogsvluchtelingen en daarbij ondersteund werden door hiervoor specifiek opgerichte maatschappelijke organisaties.⁹ Ik eindig het onderzoek in 1963, met de overname van Nieuw-Guinea door Indonesië in mei van dat jaar. Met deze overdracht verloor Nederland zijn laatste Oost-Aziatische kolonie en vertrokken ook de Nieuw-Guinese spijtoptanten als de “hekkensluiters van het dekolonisatieproces”.¹⁰ Dit betekende daarmee ook het begin van het einde voor de organisaties die zich bezighielden met spijtoptanten en repatrianten. Hoewel sommige van hen tot in de jaren ’70 bleven opereren en lobbyen, onder meer voor betere verzorging en begeleiding in Nederland voor de spijtoptanten, verloren de meeste hun leden en hieven zichzelf op.

Historiografie

Het onderwerp Nederlands-Indië heeft altijd tot de verbeelding gesproken van historici, en talloze werken zijn sinds de dekolonisatie uitgegeven over een groot aantal onderwerpen.¹¹ Ook het onderwerp postkoloniale migratie vanuit Indonesië is veel bestudeerd met een enorme diversiteit aan invalshoeken, al vanaf de 1950 werd hier onderzoek naar gedaan.

⁹ Willems, *Uittocht uit Indië*, 99.

¹⁰ Ibidem, 171.

¹¹ Zie bijvoorbeeld: P.J. Drooglever, *De Vaderlandse Club 1929-1942* (Franeker: T Wever B.V., 1980); Piet Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 2018); Gerard Termorshuizen, *Realisten en reactionairen een geschiedenis van de Indisch-Nederlandse pers 1905-1942* (Leiden: KITLV Uitgeverij, 2011); J.S. Furnivall, *Netherlands India A Study of Plural Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010); Jean Gelman Taylor, *The Social World of Batavia: Europeans and Eurasians in Colonial Indonesia*, 2nd ed. (Madison: University of Wisconsin Press, 2009); Susie Protschky, *Images of the Tropics: Environment and Visual Culture in Colonial Indonesia* (Boston: Brill, 2011); Elsbeth Locher-Scholten, *Women and the Colonial State: Essays on Gender and Modernity in the Netherlands Indies 1900-1942* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000).

Hoewel geen van deze onderzoeken postkoloniale migratie als hoofdonderwerp heeft, de volwassenwording van sociale geschiedenis was pas net aan de gang, bevatten deze onderzoeken wel al analyses van de soort groepen die tot de repatrianten of spijtoptanten behoorden. Voorbeelden hiervan zijn onder meer *Liquidatie van een Imperium* van C. Smit en Alastair Taylors werk over de Indonesische onafhankelijkheid.¹²

Deze publicaties geven een eurocentrisch beeld van de dekolonisatie; de nadruk ligt op de witte bovenlaag van Nederlands-Indië, de *totoks*. Ook zijn deze onderzoeken zoals gezegd een product van een tijd waarin migratiegeschiedenis een nog ontwikkelende specialisatie was, hetgeen betekent dat beide werken migratie meer terloops behandelen. Uitzondering hierop is Ringelings dissertatie over de beleidsvrijheid van ambtenaren bij het spijtoptantenprobleem.¹³ Hoewel zijn werk een niet-historische benadering heeft en net als voorgaande studies de overheid als uitgangspunt neemt in plaats van de migranten zelf, is zijn nadruk op spijtoptanten, waartoe weinig tot geen *totoks* behoorden.

Sinds die tijd is het onderwerp uitgediept en zijn meer toegespitste studies geschreven. Deze studies gebruiken meer archiefmateriaal dan alleen de koloniale archieven, die een bevooroordeeld en vertekend beeld geven van de complexiteit van (postkoloniale) Indonesische migratie. Een goed voorbeeld hiervan zijn de werken van Willems, Bosma, en Meijer, die een drietal boeken schreven die gezamenlijk een overzicht geven van de verhoudingen tussen Nederland en Indonesië en de (postkoloniale) migratie en uitwisseling tussen beide landen over een periode van ruim 500 jaar, waarbij uitvoerig aandacht wordt besteed aan andere groepen dan alleen de *totoks*.¹⁴ Nog meer recente onderzoeken legden zich toe op specifieke migrantengroepen, zoals Molukkers en Indo-Europeanen, met onderzoeken van onder meer Raben, Rosen Jacobson, Smeets, en Steijlen.¹⁵

Hoewel er dus veel onderzoek bestaat over de migrantengroepen zijn er minder studies over de maatschappelijke organisaties die de spijtoptanten en repatrianten trachtten te helpen en voor hen lobbyden in Nederland. De paar werken op dit gebied zijn vaak breed en analyseren de organisaties samen met organisaties voor andere migrantengroepen (zoals

¹² C Smit, *De Liquidatie van een Imperium Nederland en Indonesië 1945-1962* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1962); Alastair Taylor, *Indonesian Independence and the United Nations* (Ithaca: Cornell University Press, 1960).

¹³ A.B. Ringeling, *Beleidsvrijheid van Ambtenaren het spijtoptantenprobleem als illustratie van de activiteiten van ambtenaren bij de uitvoering van beleid* (Alphen aan den Rijn: Samson Uitgeverij, 1978).

¹⁴ Willems, *Uittocht uit Indië*; Ulbe Bosma, *De Oude Indische Wereld 1500-1920* (Amsterdam: Bert Bakker, 2003); Hans Meijer, *In Indië Geworteld* (Amsterdam: Bert Bakker, 2004).

¹⁵ Ulbe Bosma, Remco Raben, and Wim Willems, *De Geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam: Bert Bakker, 2006); Rosen Jacobson, *The Eurasian Question*; Henk Smeets and Fridus Steijlen, *In Nederland Gebleven : De Geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam: Moluks Historisch Museum, 2006).

Bosma), zien de organisaties als onderdeel van een breder maatschappelijk debat of analyseren de organisaties als één van de vele actoren in de repatriëringsprocessen (zoals Willems en Lucassen).¹⁶

Over geen enkele organisatie is dus een specifieke studie geschreven, laat staan eentje die zich toelegt de verhoudingen tussen de organisaties en de overheid en de organisaties onderling te analyseren. Willems besteedt nog geen drie pagina's aan de opkomst en doelstellingen van verschillende organisaties als het CCKP, Pro Patria, en Door de Eeuwen Trouw.¹⁷ Hoewel hij op verschillende momenten in het boek teruggrijpt op de organisaties, en in het bijzonder op het CCKP, beschrijft hij ze vooral als reactief en afhankelijk van de door de overheid gegeven speelruimte en kaders.¹⁸ Bosma ziet de organisaties ook voor het grootste deel als speelbal van een grillige overheid en schrijft groepen als Pro Patria zelfs in twee pagina's af als "weinig doordacht" en stelt dat zij in een rechts politiek isolement verkeerden en hierdoor weinig tot geen invloed uitoefenden op het eigenlijke repatriantenbeleid.¹⁹

Lucassen en Rosen Jacobson behandelen organisaties als NASSI, het CCKP, en DDET wél als proactieve groepen die de politiek en publiek wisten te beïnvloeden, en alle twee laten zien hoe de organisaties ook het speelveld wisten te bepalen, soms buiten de overheid om. Toch zijn de organisaties hier evenmin het hoofdonderwerp waardoor uitgebreide analyses van tactieken, relaties onderling, en banden met de overheid ontbreken.²⁰

Onderzoeken die de organisaties uitvoeriger behandelen zijn *Oude Onbekenden* van Charlotte Laarman en *Indisch Licht* van Tinnemans en Winckelmann.²¹ Tinnemans en Winckelmann schrijven over Stichting Pelita en de rol die de organisatie speelde in het repatrianten- en spijtoptantenvraagstuk. Hun werk is echter bevooroordeeld, aangezien ze schrijven in opdracht van Pelita om hun vijftigjarig bestaan te vieren, ook ontbreekt een gegronde analyse van waarom Pelita succesvol was. Laarmans werk legt zich toe op de overkomst van postkoloniale migranten en de publieke en politieke discussie over hen. Zij

¹⁶ Ulbe Bosma, *Terug uit de Koloniën zestig jaar postkoloniale migranten en hun organisaties* (Amsterdam: Bert Bakker, 2009); Wim Willems en Leo Lucassen, *Het Onbekende Vaderland. De repatriëring van Indische Nederlanders (1946-1964)* (Den Haag: SDU, 1994).

¹⁷ Willems, *De Uittocht uit Indië*, 134-137.

¹⁸ Ibidem, 163-165; 186-189.

¹⁹ Bosma, *Terug Uit de Koloniën*, 140-141.

²⁰ Leo Lucassen, "Opgenomen in de Frisheid van Het Nederlandse Onderwijs' Gerepatrieerden En Molukkers op Nederlandse Scholen, 1946-1969," in: Wim Willems en Leo Lucassen ed., *Het Onbekende Vaderland* (Den Haag: SDU, 1994), 94-107; Rosen Jacobson, *The Eurasian Question*, 173-175.

²¹ Charlotte Laarman, *Oude Onbekenden*; Will Tinnemans en Franck von Winckelmann, *Indisch Licht een halve eeuw steun aan oorlogsgetroffenen uit Indië* (Den Haag: Stichting Tong Tong, 1997).

maakt daarbij veelvuldig gebruik van het CCKP archief, en in mindere mate ook het NASSI archief, om zo te kijken hoe deze pressiegroepen op de overheid inwerkten.²² Volgens haar waren de groepen succesvol in het informeren van het publiek en bijsturen van de discussie omtrent postkoloniale migranten, wat ze vooral verklaart door hun aanwezigheid in de Nederlandse pers en de emotionele verhalen die via hen werden gepubliceerd.²³ Ook de directe invloed van het CCKP op gerepatrieerden in centrale opvanglocaties speelde volgens Laarman een rol in hun effectiviteit.²⁴

Mijn onderzoek bouwt voor een belangrijk deel voort op een dissertatie over de rol van niet-gouvernementele organisaties (NGOs) binnen het migratiedebat van Teuntje Vosters.²⁵ Hoewel haar onderzoek zich richt op NGOs in het Europese migratiedebat over een langere periode is zij één van de weinige onderzoekers die de relaties tussen de NGOs onderling analyseert en daarnaast kijkt naar de invloed van deze organisaties op het politiek-maatschappelijke debat en hun effectiviteit meetbaar tracht te maken. Haar methodologie zal dan ook de basis vormen van deze scriptie, waarbij ik de maatschappelijke organisaties die repatrianten en spijtoptanten hielpen te migreren analyseer en met elkaar vergelijk, om zo hun invloed te meten en hun relaties onderling uit te diepen.

Terminologie

Om antwoord te geven op de hoofdvraag *‘Welke factoren beïnvloedden de relaties tussen repatriantenorganisaties en het politieke debat enerzijds en organisaties onderling anderzijds 1950-1963?’* is het noodzakelijk om verschillende termen nader toe te lichten.

Allereerst maak ik in dit onderzoek gebruik van de termen ‘repatriant’ en ‘spijtoptant’. ‘Repatriant’ is een ruimer begrip en verwijst zowel naar juridische Nederlanders als maatschappelijke Nederlanders die na de soevereiniteitsoverdracht naar Nederland kwamen. De term ‘spijtoptant’ is in deze context specifiek en verwijst naar de groep mensen die “kozen” voor Indonesisch staatsburgerschap maar hier later op terugkwamen en aanspraak trachtten te maken op hun voormalig Nederlandse staatsburgerschap. Daarnaast verwijst de term spijtoptant ook naar hen die dit optierecht hadden, maar dit door gebrekkige informatie,

²² Laarman, *Oude Onbekenden*, 71-73; 138-139.

²³ *Ibidem*, 81-83.

²⁴ *Ibidem*, 92-97.

²⁵ Teuntje Vosters, “NGOs and Refugees in European History: Assessing NGO Influence on International Refugee Policymaking, 1919-1979” (Leiden University, 2022), <<https://hdl.handle.net/1887/3250821>>.

analfabetisme, of andere redenen niet hadden benut en hier op latere momenten achter kwamen.²⁶

Deze definities lijken duidelijk afgebakend maar de praktijk blijkt een stuk weerbarstiger. Dit is het geval omdat organisaties, migranten, en de politiek er bij sommige repatrianten, zoals Molukkers, vanuit gingen dat zij terug zouden keren naar Indonesië. In het geval van de Molukkers zou dit gebeuren na de onafhankelijkheid van de Maluku eilanden en de internationale erkenning van de RMS.²⁷ Hierdoor werden sommige van deze postkoloniale migranten bijvoorbeeld eerder evacués genoemd. Daarnaast definieerden en herdefinieerden organisaties, individuen, ministeries, politici, en de migranten zelf de termen constant. Indo-Europeanen die nooit door de vader erkend waren noemden zichzelf spijtoptant ondanks dat ze nooit het optierecht hadden, en vele repatrianten waren nog nooit, of slechts kortstondig, in Nederland geweest en waren dus geen terugkerende ‘vaderlanders’.

Dit in het achterhoofd houden is nodig voor het zoeken, gebruik, en begrip van de primaire bronnen maar voor dit onderzoek volstaan de termen ‘repatriant’, ‘spijtoptant’, en ‘maatschappelijke Nederlander’, te meer omdat alle drie de termen uitvoerig werden benut door de organisaties die ik bestudeer. Zo schreef het CCKP dat: “Nederlanders kwamen indertijd uit Duitsland terug als gerepatrieerden, om uit te drukken, dat ze thuis kwamen in eigen land. Naar analogie hiervan spreken we over gerepatrieerden, die in geen geval door ons als "displaced persons" {sic}' worden beschouwd. We benadrukken dat ze naar hun vaderland komen.”²⁸ Hieronder een kleine tabel met de termen die ik benut in dit onderzoek:

Repatriant	Bezat of kreeg Nederlands paspoort, migreerde naar Nederland.
Spijtoptant	Had het optierecht, of had dit moeten hebben, en heeft Indonesisch staatsburgerschap gekregen. Kreeg naderhand spijt hiervan.
Maatschappelijk Nederlander	Had geen Nederlands paspoort, leefde wel in Nederlandse cirkels, wilde ook naar Nederland. Veel binding met Nederlandse cultuur, bijna exclusief Christelijk.
Ambonees/Molukker	Inwoner van Molukse eilandengroep. In eerste instantie geen Nederlands óf Indonesisch staatsburgerschap door onafhankelijkheidsverklaring RMS.

²⁶ Jones, ‘Rijksgenoten en Nederlanders’, 85-86.

²⁷ Steijlen, *RMS: Van ideaal tot symbool Moluks nationalisme in Nederland, 1951-1994*, 67.

²⁸ Het Utrechts Archief (UA), Centraal Comité van kerkelijk en particulier initiatief voor sociale zorg ten behoeve van gerepatrieerden van de Nederlandse Hervormde Kerk (CCKP), 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 18 november 1953, 3.

Als tweede gaat dit onderzoek over de maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor de repatrianten. Zoals eerder beschreven vormt onder meer Vosters' onderzoek naar de rol van NGOs in het migratiedebat de basis hiervan. Ik heb er echter niet voor gekozen om de onderzochte organisaties aan te duiden als NGO. Deze keuze is gebaseerd op twee onderdelen; allereerst omdat geen van de bestudeerde organisaties zichzelf omschreef als NGO, de organisaties zelf spraken liever over pressiegroepen of groepen van nationaal belang. Ook waren verschillende organisaties niet makkelijk te classificeren als niet-gouvernementeel. Het CCKP bijvoorbeeld was een samenwerkingsverband met daarin onder anderen vakbonden, huishoudscholen, en kerken. Dit verband was op advies van de overheid opgericht en ontving, tot 1962, subsidie om hun werk te doen. Een andere groep die ik bestudeer, NASSI, telde een aantal zeer actieve politici als lid en had nauwe banden met individuele ambtenaren.

Ik heb er dus voor gekozen de term NGO hier weg te laten en in plaats daarvan deze groepen maatschappelijke organisaties te noemen, dat wil zeggen een groep in min of meer georganiseerd verband (statuten, bestuur, eventueel periodiek) die zich inzet voor een gemeenschappelijk maatschappelijk doel, in dit geval de migratie en integratie van spijtoptanten en/of repatrianten uit Indonesië.

Theoretisch kader

Mijn onderzoek legt zich dus toe op het analyseren en vergelijken van de effectiviteit van maatschappelijke organisaties in het sturen van het politieke debat, waaronder moties, regeringsbeleid, en discussies in de beide Kamers vallen. Hiervoor maak ik gebruik van en bouw ik voort op Teuntje Vosters' werk op het gebied van de invloed van NGOs.²⁹ In dit onderzoek beargumenteert ze dat er veel discussie bestaat over hoe de invloed van dit soort groepen 'gemeten' kan worden en dat het waardevol is om de invloed van NGOs met een historisch perspectief te benaderen, en daarmee hun argumenten door de tijd heen te volgen. Net als zij zie ik de invloed van maatschappelijke organisaties vooral in hun mogelijkheid om het politieke debat te sturen; een rol te hebben in het creëren van nieuwe wetgeving, het geven van advies aan overheden, en hun expertise, netwerk, en contacten inzetten om hun beoogde doel te bereiken.³⁰ Ik maak daarbij ook gebruik van een deel van haar methode over hoe

²⁹ Vosters, "NGOs and Refugees in European History".

³⁰ Ibidem, 21.

invloed het beste bewezen kan worden, waarover ik in mijn hoofdstuk over materiaal en methodologie meer vertel.

In een eerder artikel van Schrover, Vosters, en Glynn, dat ook over de rol van NGOs gaat, schrijven de auteurs over de verschillende vormen van autoriteit die NGOs kunnen hebben, te weten: expertise autoriteit, morele autoriteit, en logistieke autoriteit.³¹ Deze vormen van autoriteit uiten zich door het kennen van statistieken en wetgeving (expertise); beweren het morele gelijk aan hun kant te hebben aan de hand van claims over politieke neutraliteit of het inzetten voor gediscrimineerde groepen (moreel); en het mobiliseren van mensen en acties (logistiek). Hierbij merken de auteurs op dat oudere organisaties vaak alle drie de vormen van autoriteit hebben, terwijl kleinere en jongere organisaties vaak maar één vorm van autoriteit claimen en meer in een eigen niche opereren.³² Dit kan ik toepassen op mijn onderzoek, aangezien het CCKP een grotere en oudere organisatie was dan NASSI dat kleiner was en later ontstond, en beide groter waren dan Pro Patria. Het is daarom bijzonder interessant om te kijken naar welke vormen van autoriteit de organisaties neigden, en in hoeverre deze beroepen op autoriteit hun invloed in het politieke debat vergroten.

Ten tweede laat Vosters zien hoe essentieel het is om bij organisaties ook interne factoren in het oog te houden. De factoren die ze onderscheid waarop ik kan voortbouwen in deze scriptie zijn: professionalisme en financiële gezondheid van de organisatie; bestaande samenwerking of competitie tussen organisaties; het benutten van *outsider tactics* (publiek overtuigen, kritische acties tegen overheidsbeleid) of *insider tactics* (meedenken en meedoen met overheid, formeel deelnemen aan overheidsbeleid maken en uitvoeren); en de aanwezigheid van overtuigend leiderschap binnen de organisatie.³³ Zeker de spanning tussen *outsider* en *insider* tactieken kan bruikbaar zijn, aangezien de onderzochte organisaties elk een hele andere positie leken aan te nemen tegenover de regering en diens beleid ten aanzien van spijtoptanten en repatrianten, en de keuze hiervoor een effect kan hebben op de invloed die ze uitoefenden. Dit is te meer zo, aangezien de overheid óók een actieve actor is en kan trachten de invloed van organisaties te beperken. Dit kan bijvoorbeeld door ze formeel te betrekken bij beleidsvorming, waardoor eventuele kritischere acties minder effectief zijn.³⁴

³¹ Marlou Schrover, Teuntje Vosters, and Irial Glynn, "NGOs and West European Migration Governance (1860s until Present): Introduction to a Special Issue," *Journal of Migration History* 5, no. 2 (2019): 189–217, 195.

³² Ibidem.

³³ Vosters, "NGO's and Refugees in European History", 36-38.

³⁴ Ibidem, 37.

Als derde is Tycho Walaardts werk over de opvang van asielzoekers relevant voor dit onderzoek.³⁵ Walaardt beargumenteert dat voor de periode van mijn onderzoek, 1950-1963, een aantal argumenten door de politiek en pressiegroepen werden benut om te pleiten voor het wel of niet toelaten van bepaalde migrantengroepen. Allereerst woog zwaar mee de situatie waarin de migrant zich bevond, ernstig lijden, levensgevaar, en uitzichtloze situaties in eigen land waren veelvoorkomende argumenten om te pleiten voor ruimere toelating. Het ontvluchten van een (vermeend) communistisch land was daarbij in de vroegere periode een pré.³⁶ Ten tweede speelde gender en leeftijd een rol in het voordeel van migranten, veronderstelde onschuld (vooral bij vrouwen, kinderen, ouderen, gewonden) was een veelgehoord argument om soepeler om te gaan met de toelating.³⁷ Relevant was ook in hoeverre een vreemdeling banden had met Nederland, en hun achtergrond overeenkwam met de dominante Nederlandse cultuur op het gebied van religie en gedrag.³⁸

Tegelijkertijd gebruikte de overheid argumenten om ruimere toelating tegen te gaan. Dit zou een precedent kunnen scheppen, hetgeen een aanzuigende werking had het aantal aanvragen van migranten.³⁹ Ook speelde de socio-economische situatie in Nederland een grote rol, vooral de woningnood was een veelgebruikt argument om aanvragen af te wijzen.⁴⁰ Hoewel Walaardts onderzoek zich toelegt op asielzoekers is het relevant om zijn conclusies mee te nemen, en de argumenten te vergelijken met degene die werden benut in het repatriantendebat om zo te zien of bepaalde argumentatie vanuit maatschappelijke organisaties effectiever was in het politiek debat sturen dan andere.

Veel van Walaardts argumenten worden ook omschreven in Laarmans onderzoek. De mogelijkheid van de migrantengroep om zich aan te passen aan de ontvangende maatschappij, de economische situatie van het ontvangende land, en de urgentie om te migreren worden door haar expliciet genoemd. Laarman voegt er echter nog een andere factor aan toe relevant voor dit onderzoek: het idee van schuld en verantwoordelijkheid van de voormalige kolonisator jegens migranten.⁴¹ Het ontvangende land zou met dit frame een soort ereschuld hebben tegenover voormalige onderdanen die afgelost diende te worden door hen over te laten komen.

³⁵ Tycho Walaardt, *Geruisloos Inwilligen argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2012).

³⁶ Walaardt, *Geruisloos Inwilligen*, 73-75.

³⁷ *Ibidem*, 132.

³⁸ *Ibidem*, 76-78.

³⁹ *Ibidem*, 131.

⁴⁰ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 81.

⁴¹ Laarman, *Oude Onbekenden*, 220.

Als laatste is het interessant Ringelings werk over de beleidsvrijheid van ambtenaren mee te nemen, aangezien hij stelt dat de mate waarin ambtenaren zich vrij voelden het overheidsbeleid ruimer te interpreteren (in plaats van afwachtend te zijn van commissies en/of het beleid zeer nauw te nemen) zeer sterk varieerde in de jaren '50 en '60. Hierbij benoemt hij expliciet dat de democratische controle vanuit maatschappelijke organisaties en individuele politici een factor van belang kon zijn bij de vrijere beleidsuitvoering van ambtenaren.⁴² Het is dus van betekenis om te kijken of en in hoeverre mijn onderzochte organisaties invloed uitoefenden op individuele (top-)ambtenaren, in plaats van de regering zelf, aangezien dit ook effect kan hebben gehad op hun effectiviteit in beïnvloeden van beleid. Dit is mogelijk door bestudering van de in- en uitgaande stukken van organisaties, zoals ik hieronder verder uitwerk.

Materiaal en methodologie

Dit onderzoek legt zich toe op de onderlinge verbanden tussen de verschillende repatrianten en spijtoptanten organisaties tussen 1950 en 1963 en hun invloed in het politiek debat omtrent deze groepen. Ik maak gebruik van de hierboven beschreven secundaire literatuur om een historische context te schetsen in hoofdstuk 1, aangezien organisaties zowel onder invloed staan van als ook invloed uitoefenen op gebeurtenissen binnen en buiten Nederland.

De hoofdmoot van deze scriptie bestaat uit eigen onderzoek naar de organisaties, gebaseerd op hun periodieken, notulen, en communicatiematerialen. Ik heb er in deze scriptie voor gekozen om me toe te leggen op een drietal organisaties die zich inzetten voor de belangen van de spijtoptanten en repatrianten vanuit Indonesië, te weten het CCKP, NASSI, en Pro Patria. Ik heb hiervoor gekozen omdat het CCKP de grootste organisatie was die zich voor de repatrianten inzette, waarbij zij als samenwerkingsverband ook andere belangrijke groepen vertegenwoordigde zoals de Nederlands-Indische Bond van Ex-krijgsgevangenen en Geïnterneerden (NIBEG), Stichting Helpt Onze Mensen in Indonesië (SHOMI), Stichting Pelita, en de Nederlandse voortzetting van het Indo-Europeesch Verbond (IEV); Vereniging Indische Nederlanders (VIN). Daarnaast waren zij opgericht op initiatief van de Nederlandse overheid, ontvingen ze van daaruit subsidie voor hun werk, en waren ze deelnemer aan o.a. de Coördinatie Commissie Gerepatrieerden (CCG), een commissie die zich bezighield met oplossingen vinden voor het zogenaamde gerepatrieerdenprobleem. Deze commissie was

⁴² Ringeling, *Beleidsvrijheid van ambtenaren*, 158.

oorspronkelijk bedoeld als coördinerend orgaan exclusief voor hoge ambtenaren, maar het CCKP werd al gauw uitgenodigd om deel te nemen.⁴³ Hiermee lijkt het CCKP een goed voorbeeld van een *seat at the table* organisatie met *insider tactics*, die via formele wegen trachtte het gerepatrieerden probleem onder de aandacht te brengen en in het bijzonder de gerepatrieerden in Nederland te helpen via kledingverstrekking, huisvesting, en scholing.

NASSI was opgericht als actiegroep om de aandacht te vestigen op de spijtoptant in 1960. Vrij vroeg in hun bestaan gingen ze echter over tot een bredere doelstelling waarbij zij zich inzetten voor repatrianten in algemene zin en lobbyden met de politiek en ministeries om individuele gevallen te helpen, ook in Nederland. Dit betekende ten dele een overlap met de doelstellingen van het CCKP, wat interessant is voor dit onderzoek aangezien er dan gekeken kan worden naar onderlinge concurrentie, en ik kan vergelijken in hoeverre beide organisaties succesvol waren in hun eigen visie te onderstrepen. NASSI werd, in tegenstelling tot het CCKP, in ieder geval in het begin van hun bestaan, niet uitgenodigd deel te nemen aan commissies vanuit de regering. Zij ontvingen ook geen subsidie voor hun werk. Daarentegen waren er wél veel politici in het parlement ook lid van NASSI, hetgeen hen een mogelijkheid bood hun visie te uiten vanuit de oppositie en het parlement. NASSI was dus geen onderdeel van de overheid maar was er via hun Kamerleden wel mee verbonden, waardoor ze het politieke debat konden beïnvloeden.

Zowel NASSI en het CCKP waren vertegenwoordigd in politieke cirkels, in tegenstelling tot de (extreem-)rechtse pressiegroep Pro Patria. Deze organisatie werd actief buiten ministeriële overleggen gehouden, had geen prominente politici als lid, ontving geen subsidie, en had geen lijntje met de overheid of ministeries. Dat zij niet deelnamen in formele kringen, betekent echter niet dat Pro Patria geen voet aan de grond kreeg in het politieke debat. Door druk uit te oefenen via petitie, geld in te zamelen via het aan hen gelieerde Kolonel H. J. Schmidt fonds en Stichting Door de Eeuwen Trouw, en acties te voeren hadden deze organisaties mogelijk toch invloed op het politieke debat.

Het is daarom des te relevanter voor dit onderzoek deze groep mee te nemen en te vergelijken of de groep die een *seat at the table* had (het CCKP), de groep die zich op een middellijn bevond tussen formele samenwerking met overheid en maatschappelijke actie (NASSI), of de groep die alleen van buitenaf actie voerde en druk uitoefende (Pro Patria) meer invloed had in het sturen van de politieke discussie over repatrianten en spijtoptanten.

⁴³ Nationaal Archief Den Haag (NA), archief van de Coördinatie-Commissie voor Gerepatrieerden (CCG), toegangsnummer 2.04.48.16, inv. nr. 1, notulen en stukken van de plenaire vergaderingen, 'Instelling van een Repatriëringsraad', 25 juli 1950, 1-4.

Daarnaast kan ik door het bestuderen van de notulen en in- en uitgaande stukken van alle organisaties ook nagaan in hoeverre het isolement van Pro Patria en DDET werd doorgetrokken in meer informele communicatiekanalen.

Alle drie de bovengenoemde organisaties beschikken over een eigen archief. Het CCKP archief ligt in het Utrechts Archief en is beperkt openbaar vanwege privacy gevoeligheid, alle aangehaalde stukken in dit onderzoek zijn gebruikt met toestemming van de archivaris van de Protestantse Kerk Nederland, Fred Schoonheim. Het NASSI archief ligt bij het Nationaal Archief en is openbaar.⁴⁴ Pro Patria en DDET hebben geen eigen openbaar archief maar bij de Universiteitsbibliotheek Leiden liggen wel nummers van de verenigingsbladen die zij hebben uitgegeven, genaamd *Rapat* en *Stem van Ambon*.⁴⁵ Daarnaast bieden, zoals eerder gezegd, de notulen en in- en uitgaande stukken van de andere organisaties een inzicht in het functioneren van Pro Patria en DDET, en zijn er in de Universiteitsbibliotheek Leiden ook stukken beschikbaar over het aan hen gelieerde Kolonel H.J. Schmidt fonds. In alle genoemde archieven heb ik vooral de notulen, correspondentie van de organisaties richting elkaar én richting overheid, en hun propagandamaterialen bestudeerd, waaronder ook de eigen periodieken vallen.

Via bovengenoemde archieven kan ten dele de invloed van deze maatschappelijke organisaties op het politieke debat worden bestudeerd, aangezien bij NASSI en het CCKP politici deelnamen aan hun vergaderingen en overleggen. Ook kijk ik naar de stukken die zij verstuurd richting ministeries, politieke partijen, en de regering en vergelijk ik deze met de inkomende stukken vanuit de overheid om te bepalen in hoeverre deze meeding in de argumentatie en oplossingen geboden door de organisaties.

Bij Pro Patria en DDET ligt dit iets ingewikkelder, daar zij in een politiek isolement verkeerden en geen directe contacten hadden met de overheid. Het ontbreken van notulen van vergaderingen bemoeilijkt dit onderzoek verder. Door echter *Rapat* en *Stem van Ambon* goed te analyseren, en te kijken naar welke argumenten worden gebruikt en hoe deze worden aangedragen, kan ik kijken of dezelfde argumenten over verloop van tijd terugkeerden bij de andere maatschappelijke organisaties en/of bij de politiek en of Pro Patria en DDET via deze weg toch nog hun stempel drukten op de manier waarop men omging met repatrianten en spijtoptanten.

⁴⁴ NA, toegangsnummer 2.20.27, archief van de Stichting Comité Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië (NASSI).

⁴⁵ Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL), *Rapat: eenheid: orgaan van de stichting Pro Patria*; *Ibidem, Stem van Ambon*.

Voor deze twee organisaties heb ik ook het Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) archief bekeken, voor een deel openbaar beschikbaar via het online nationaal veiligheidsarchief, opgericht door Stichting Argus.⁴⁶ De BVD publiceerde regelmatig over kwesties omtrent extremisme en staatsondermijning, waaronder ook mijn onderzocht organisaties vielen. Pro Patria wordt hier echter weinig in vermeld en de paar stukken die er zijn bestaan uit informatie die ik al kon verkrijgen via *Rapat*. DDET daarentegen werd vaker genoemd, door hun aandacht voor en banden met de RMS. De voormalig KNIL kapitein en rechtsconservatief activist Raymond Westerling was daarnaast een veelgevraagd spreker bij zowel Pro Patria als DDET en was incidenteel betrokken bij acties van DDET. Ook hij werd in de gaten gehouden door de BVD, zoals Kranenberg in zijn scriptie laat zien, waardoor BVD materiaal dat over hem gaat ook nuttig kan zijn voor dit onderzoek.⁴⁷ De rapportages van de BVD zeggen daarmee iets over de manier waarop de Nederlandse regering organisaties als DDET bekeek en ik zal daarom op gewezen momenten mijn bevindingen aanvullen met dit archiefmateriaal.

Dit analyseren van tekst en argumentatie en het volgen van argumenten over tijd heen is een essentieel onderdeel van Vosters' methodologie om de invloed van NGOs te meten. Door het bestuderen van een grote hoeveelheid bronnen kan ik inzicht verkrijgen in waar bepaalde argumenten zijn ontstaan en in hoeverre zij hun weg vonden richting het politieke debat. De organisaties kunnen dus een rol hebben gespeeld in het vormen van debatten, moties, en regeringsbeleid, zonder daarvoor direct contact te hebben gehad.⁴⁸

Dit is slechts één van haar meetpunten om invloed te bepalen, de andere drie bestaan uit: de aanwezigheid van de NGOs bij conferenties, commissies, acties, alsmede hun contacten met beleidsmakers; schrijven over en de claims van invloed en kritiek hierop van de NGOs zelf; en schrijven over en de claims van invloed en kritiek hierop door anderen over de NGOs.⁴⁹ Door deze drie varianten van invloed toe te passen op NASSI, CCKP, en Pro Patria en deze onderling met elkaar te vergelijken kan ik dus een goed beeld vormen van hun invloed op het politieke debat en hun effectiviteit hierin in verhouding tot elkaar.

Mijn scriptie is opgedeeld in een viertal hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk benut ik om een brede historische context te schetsen van mijn periode, 1950-1963, aangezien

⁴⁶ Stichting Argus (SA), Archief Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) <<http://www.stichtingargus.nl/bvd/index.htm>> (28/06/2023).

⁴⁷ Frederik Weulen Kranenberg, "Waar zoeken we naar? Onderzoek van de Nederlandse inlichtingendienst naar de Molukse nieuwkomers 1950-1970" (Universiteit Leiden, 2021), <<https://hdl.handle.net/1887/21049>>, 37-47.

⁴⁸ Vosters, "NGOs and Refugees in European History", 21.

⁴⁹ Ibidem, 21-22.

(inter-)nationale ontwikkelingen grote invloed hebben op het functioneren van de maatschappelijke organisaties en de manieren waarop ze actie voeren. Het tweede hoofdstuk legt zich toe op de eerste periode, 1950-1954, en gaat over de beginjaren en volwassenwording van het CCKP alsmede het ontstaan van Door de Eeuwen Trouw. Het derde hoofdstuk beschrijft de periode 1954-1958, en gaat over de opkomst van Pro Patria, en hun samenwerking met DDET alsmede het functioneren van een zeer grote CCKP. Hoewel Pro Patria iets eerder was opgericht dan 1954 relateert het CCKP zich pas aan hen vanaf eind 1953 en wordt de organisatie samen met DDET actiever vanaf 1954 met de overkomst van de eerste spijtoptanten. Het vierde en tevens laatste hoofdstuk (1958-1963) beschrijft de opkomst van NASSI en de verdere bezigheden van de eerdergenoemde organisaties in deze periode. In hoofdstuk twee, drie, en vier zal ik daarnaast telkens beknopt de ontstaansgeschiedenis van de opkomende organisatie(s) omschrijven.

Mijn onderzoek is gebaseerd op een grote hoeveelheid primaire bronnen waaronder vergadernotulen, in- en uitgaande stukken, en artikelen uit verenigingsbladen. Uiteraard kan ik niet alle bestudeerde artikelen aanhalen in de tekst. Daarom kan in de onderstaande tabel gezien worden hoeveel artikelen ik heb bestudeerd per jaar, per organisatie. Zoals opvalt heb ik voor Pro Patria en Door de Eeuwen Trouw per jaar minder stukken gelezen dan voor CCKP (waar ook de CCG onder valt) en NASSI, dit komt vooral door het ontbreken van een eigen archief. Daarnaast bestond het CCKP langer dan andere organisaties, waardoor ik in totaal meer over hen heb gelezen. Zoals aangegeven vul ik dit gat op door onder meer de in- en uitgaande stukken van andere organisaties over en van Pro Patria en DDET te analyseren, als ook stukken van het Kolonel H.J. Schmidt fonds, die sterk aan beide organisaties gelieerd was.

Jaartal	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
CCKP	25	33	37	51	44	52	51	49	53	39	27	21	19	23
DDET	24	24	21	17	29	13	14	17	11	7				
P.P.				30	34	39	25							
NASSI											41	58	51	54

Hypotheses

Op basis van de literatuur verwacht ik dat een aantal factoren grote invloed heeft op het beïnvloeden van het politieke debat, en de relaties tussen organisaties en overheid. Allereerst verwacht ik dat organisaties die een lijntje hadden met de Nederlandse overheid, hetzij via regeringsoverleggen of commissies, hetzij via informelere wegen door politici die lid waren van de organisatie, meer invloed hadden op het repatrianten- en spijtoptantenbeleid dan organisaties die zich afzijdig hielden van de overheid en meer kritiek van buitenaf leverden. Het CCKP zou dus een betere relatie hebben met de overheid dan NASSI, en dus meer invloed kunnen uitoefenen, en NASSI meer dan Pro Patria en Stichting door de Eeuwen Trouw.

Tegelijkertijd zullen de laatstgenoemde twee niet machteloos staan, en via hardere kritiek op de overheid en acties toch invloed kunnen uitoefenen. Dit heeft mogelijk ook te maken met de voorzichtige lijn die CCKP moest uitzetten; hun formele relatie met de overheid kon op elk moment stopgezet worden als zij zich té kritisch zouden uitlaten, zoals Vosters laat zien met betrekking tot NGOs, Ook extremere standpunten, zoals een algemeen toelatingsbeleid voor iedereen die beweert repatriant te zijn in plaats van een individuele toetsing, zullen eerder door *outsider* organisaties als Pro Patria worden voorgesteld. De *insider* organisaties zullen deze heterodoxe standpunten dan na verloop van tijd overnemen, hetgeen ik kan toetsen door Vosters' methodologie.

Ten tweede verwacht ik dat grotere organisaties als het CCKP meer beroep kunnen doen op de drie verschillende vormen van NGO autoriteit dan kleinere organisaties als Pro Patria. Dit combinerend met het werk van Walaardt verwacht ik dat Pro Patria en Door de Eeuwen Trouw eerder leunden op hun morele autoriteit, en meer de overheid onder druk trachten te zetten door het lijden van de spijtoptanten te benadrukken, waarbij het vermeend communistisch regime in Indonesië en het onschuld-aspect van de spijtoptanten (jeugdigen, ouderen, vrouwen) sterk naar voren komt. Naar verwachting zal dit hen door organisaties als CCKP en NASSI niet in dank worden afgenomen, aangezien deze zich waarschijnlijk meer richten op expertise en logistieke autoriteit. Dit betekent echter niet dat NASSI en CCKP goed met elkaar samenwerkten, gezien de latere oprichting van NASSI en uitdijende werkzaamheden verwacht ik hier juist een hoop spanning en overlap van werkzaamheden, hetgeen tot competitie leidde en de overheid de mogelijkheid bood de organisaties tegen elkaar uit te spelen.

Desalniettemin, of juist dankzij deze overlap, verwacht ik wel veel (in)formele contacten tussen de vier bestudeerde organisaties. Dit kan enerzijds gebeuren door bijvoorbeeld besprekingen met gezamenlijke vergaderingen en het samenzitten in politieke commissies en organiseren van gezamenlijke acties, hetgeen meer te verwachten valt bij NASSI en CCKP, of door informelere afspraken tussen kopstukken van de organisaties en briefwisselingen over en weer om beleid te toetsen en ideeën uit te wisselen.

Hoofdstuk 1: De migratie van repatrianten en spijtoptanten

In dit hoofdstuk beschrijf ik enkele internationale ontwikkelingen in de relatie tussen Indonesië en Nederland, alsmede het migratiebeleid van de overheid en de voorzieningen die ze beschikbaar stelde voor repatrianten en spijtoptanten. Dit hoofdstuk biedt daarmee de nodige context voor hoofdstukken twee, drie, en vier.

1.1: Soevereiniteitsoverdracht, optierecht, de eerste aankomst

Zoals beschreven in de introductie werd na de soevereiniteitsoverdracht aan meerdere groepen in de Indonesische samenleving het optierecht aangeboden, zoals door Indonesische en Nederlandse delegaties afgesproken in de zogenaamde Toescheidingsovereenkomst. Dit optierecht gold voor een maximum van twee jaar, tussen december 1949 en december 1951, waarin iedere inwoner van Indonesië wiens voorouders gelijkgesteld waren aan de juridische Nederlanders volgens de nationaliteitstoedelingen van 1851 en 1892.⁵⁰

Dit sloot veel groepen uit waaronder niet-erkende Indo-Europeanen, die wel leefden in dezelfde sociaal-culturele cirkels als Nederlanders maar niet als zodanig werden gezien door de niet-erkenning van vaderskant, en/of op andere wijze onlosmakelijk verbonden waren met de Nederlandse overheid, wat bijvoorbeeld voor ex-soldaten in dienst van het voormalig Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) gold. Ingegeven door klachten van onder meer het Veteranenlegioen en door brieven van ex-KNIL soldaten werd echter een iets ruimhartiger toelatingsbeleid toegestaan voor deze groep. Voor hen gold niet zozeer de origine, Indo-Europeaan of Europeaan, maar eerder de staat van dienst waardoor een fikse deel van deze soldaten werden overgebracht naar de Koninklijke Landmacht en/of pensioen kreeg via die groep en werd overgebracht naar Nederland.⁵¹ Dit gaf hen niet direct Nederlands burgerschap, aangezien een grote groep van deze ex-KNIL soldaten bestond uit Molukkers. Na het uitroepen van de onafhankelijke RMS werden 12500 van hen met hun gezinnen in allerijl door de Nederlandse overheid overgebracht, voor een verondersteld tijdelijk verblijf in afwachting van officiële erkenning van de RMS door Indonesië.⁵²

⁵⁰ Fasseur, "Hoeksteen en Struikelblok", 140-141.

⁵¹ Willems, *De Uittocht uit Indië*, 108-109.

⁵² Eric Heijs, *Van Vreemdeling tot Nederlander De verlening van het Nederlanderschap aan vreemdelingen (1813-1992)* (Den Haag: SDU, 1995), 124-125.

De overtocht moesten veel gerepatrieerden uit eigen zak betalen, ongeacht hun betekenis voor de voormalige kolonisator. Alleen diegenen die hun overtocht niet zelf konden bekostigen én in Nederland uitzicht hadden op een vaste verblijfplaats en inkomsten konden op voorschotbasis door de Nederlandse overheid worden gerepatrieerd. Dat dit een rijksvoorschot betrof, en dus terugbetaald moest worden, was voor veel repatrianten geenszins duidelijk en het strenge selectiebeleid van de regering, gedaan door de Hoge Commissaris in Indonesië in opdracht van de Minister van Overzeese Gebieden, alsmede de ingewikkelde procedures om een voorschot te krijgen, weerhield velen ervan direct naar Nederland te gaan.⁵³

Ook moet benoemd worden dat de Nederlandse overheid, hierin gesteund door organisaties als het Indo-Europees Verbond (IEV), actief pleitten vóór het *warga negara*. De overheid was vooral bang voor ontregeling van de Nederlandse samenleving, waar na de Tweede Wereldoorlog de woningnood groot was en de economie precair. De verschillende pressiegroepen waren van mening dat de overkomst naar Nederland voor de in Indonesië gewortelden, veelal Indo-Europeanen, alleen maar voor hun sociaaleconomische achteruitgang zou zorgen. Om deze redenen stelden zowel overheid als pressiegroepen dat de toekomst voor vooral Indo-Europeanen niet in Nederland maar juist in Indonesië lag.⁵⁴

De Hoge Commissaris bracht dit standpunt ook meermaals over. Door middel van toespraken en paginagrote oproepen in Indische tijdschriften en kranten trachtte hij de bevolking te overtuigen te opteren voor het Indonesisch staatsburgerschap en aldaar loyale onderdanen te worden.⁵⁵ Ook werkgevers in Indonesië oefenden druk uit, zij wilden immers hun vaste krachten niet verliezen, en mensen die voor het optierecht in aanmerking kwamen werd veel beloofd (promotie, hoger salaris) om hen als werkkraft vast te houden. Zeker na het invoeren van de *Indonesianisasi* waarbij Nederlandse bedrijven in Indonesië verplicht werden om voor de meerderheid van hun posities Indonesiërs aan te nemen, probeerden veel bedrijven hun Indo-Europese werknemers te laten opteren voor *warga negara* om zo toch te voldoen aan de gestelde eisen.⁵⁶

Voor diegenen die voor Nederlands staatsburgerschap in aanmerking kwamen, dit konden bewijzen (hetgeen lastig ging, aangezien geboorte aktes vaak ontbraken), van het optierecht wisten, de overtocht konden betalen en/of op voorschotbasis werden toegelaten, én

⁵³ Ibidem, 110-111.

⁵⁴ Rosen Jacobson, *The Eurasian Question*, 138-140.

⁵⁵ Willems, *De Uittocht uit Indië*, 113.

⁵⁶ Rosen Jacobson, *The Eurasian Question*, 151.

niet onder de druk van allerlei kanten bezweken was de ontvangst in Nederland karig en strikt. Eenmaal in Nederland aangekomen vielen de gerepatrieerden in eerste instantie onder de Dienst Maatschappelijke Zorg (DMZ) van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Hoewel er een “rode loper aan voorzieningen” werd uitgerold voor de repatrianten, was door de financiële tekorten van de overheid de steun vaak op voorschotbasis, zoals bij de aanschaf van kleding, en het devies was de overgekomen mensen zo spoedig mogelijk in Nederland te assimileren.⁵⁷ Voor hen die geen woonruimte bij familie konden vinden of zelf een woning konden regelen vond dit plaats in contractpensions, kampen, en hotels. Dit assimileren werd gedaan door strenge ‘spelregels’ op te stellen op het gebied van eten (Nederlands geïnspireerd, veel vlees en vaak stampot, slechts eenmaal per week nasi), woon- en leefruimte (slechts toegang tot eigen zit- en slaapruijnte, niet van terrein af voor langer dan een dag), en financiën (zuinigheid, opvoeding door maatschappelijke werksters).⁵⁸ De assimilatie in Nederland werd verder bemoeilijkt door de moeite die de gerepatrieerden hadden om een baan te vinden in Nederland en verschillende repatrianten spraken zich uit over de spijjt die ze hadden dat ze naar Nederland waren vertrokken.⁵⁹ Kortom, de gerepatrieerden kregen in Nederland een breed scala aan voorzieningen aangeboden maar dit was bij lange na geen vetpot, vaak op voorschotbasis of onder strenge voorwaardes, en werd ook gebruikt als stok achter de deur om hen te laten assimileren.

Al vóór het verlopen van het optierecht in december 1951 ontstonden breuken in de relatie tussen Indonesië en Nederland die grote invloed hadden op de mogelijkheid tot repatriëren, en het leven van de in Indonesië gewortelde maatschappelijke Nederlanders. De eerdergenoemde *Indonesianisasi* en uitroepen van de RMS verzuurden de verhoudingen al, en na de Westerling affaire, waarbij voormalig kapitein van het KNIL en oorlogsmisdadiger Raymond Westerling een coup probeerde te plegen tegen de Indonesische regering, nam het wantrouwen tussen Nederlanders, Indo-Europeanen, en Indonesiërs fors toe.⁶⁰ Ook spanningen omtrent Nieuw-Guinea, dat nog altijd een Nederlandse kolonie was maar waar Indonesië aanspraak op maakte, speelden bij dit wantrouwen een rol, te meer omdat Indo-Europeanen in Nieuw-Guinea een mogelijkheid zagen in Azië te blijven zonder daarbij hun sociaaleconomische positie te verslechteren.⁶¹

⁵⁷ Willems, *De Uittocht uit Indië*, 108.

⁵⁸ *Ibidem*, 105-108.

⁵⁹ Rosen Jacobson, *The Eurasian Question*, 138.

⁶⁰ *Ibidem*, 151.

⁶¹ Karen Portier, “Tussenstation ‘Nieuw-Guinea,’” in: Wim Willems en Leo Lucassen ed., *Het Onbekende Vaderland* (Den Haag: SDU, 1994), 139-143.

Deze vertrouwensbreuk bleef voortbestaan na het verlopen van het optierecht, en van Indonesische en Nederlandse zijde werden elkaars onderdanen voortaan als vreemdelingen aangeduid, hetgeen betekende dat bij verdere verzoeken vanuit Indonesië om genaturaliseerd te worden in Nederland geen voorkeursbehandeling plaatsvond maar op individuele basis wordt getoetst, zoals voor alle andere niet-Rijksonderdanen ook geldt. Ondanks herhaaldelijke toezeggingen van regeringen voor een ruimhartig toelatingsbeleid worden in de periode 1951 tot 1957 slechts een handvol Indonesiërs genaturaliseerd tot Nederlanders.⁶²

De groep maatschappelijke Nederlanders, diegene die sociaal-cultureel banden hebben met Nederland maar niet een Nederlands paspoort bezitten, verging het beter. Hoewel hier ook een restrictief, ontmoedigend, beleid met individuele toetsing werd gevolgd bleef de toestroom vanuit Indonesië gestaag doorgaan, zij het wel met afwijzingen.⁶³ Dat betekent niet dat de overheid helemaal geen actie ondernam om het beleid genereuzer te maken, er kwamen immers nog steeds tienduizenden mensen uit Indonesië succesvol aan in Nederland. Dit was onder meer mogelijk door de afschaffing van de vereisten voor het reisvoorschot, waardoor richting Nederland reizen haalbaarder werd voor velen. Ook de toenemende betaalbaarheid en bredere inzet van het vliegtuig, in plaats van de boot, speelde hierbij een rol van betekenis.⁶⁴

1.2: ‘Indonesiër noch Nederlander’: de overkomst van spijtoptanten

Vanaf de Westerling affaire en de toegenomen spanningen omtrent Nieuw-Guinea kwamen de maatschappelijke Nederlanders in Indonesië onder grote druk te staan. Mensen met een wittere huid, vermeende Indo-Europeanen, en Nederlandse paspoorthouders die nog in Indonesië verbleven werden geboycot en als tweederangsburgers geïnclassificeerd door Indonesische nationalisten.⁶⁵ Gegeven het strikte beleid van de Nederlandse overheid was het eigenlijk alleen voor de al genaturaliseerde Nederlanders mogelijk om over te komen naar Nederland, uitzonderingen daargelaten. Halverwege de jaren 1950 is er een voorzichtige kentering in het naturalisatiebeleid zichtbaar. Onder druk van buitenaf en met de aanstelling van een nieuwe, liberale, regering na de verkiezingen werden hier en daar wijzingen aangebracht om het vooral voor jeugdigen die niet over het optierecht beschikten makkelijker

⁶² Heijs, *Van Vreemdeling tot Nederlander*, 129-132.

⁶³ Meijer, *In Indië Geworteld*, 334-340.

⁶⁴ J.E. Ellemers en R.E.F Vaillant, *Indische Nederlanders en Gerechtvaardigden* (Muiderberg: Dick Coutinho, 1985), 46-47.

⁶⁵ Rosen Jacobson, *The Eurasian Question*, 164-165

te maken te naturaliseren.⁶⁶ De regering bleef echter vasthouden aan het individuele toetsingsbeleid, dat niet alleen stroperig werkte maar ook de strikte eisen qua Nederlanderschap in stand hield.

De verhoudingen tussen Indonesië en Nederland verslechterden vanaf 1957 verder, na de gebeurtenis die later Zwarte Sinterklaas is gaan heten, omdat deze plaatsvond op 5 december. Op deze dag werden, na opgelopen spanningen in Indonesië omtrent Nieuw-Guinea en een mislukte aanslag op president Soekarno, Nederlanders in Indonesië tot staatsgevaarlijken verklaard en met klem verzocht het land te verlaten. Daarnaast werden Nederlandse bedrijven genationaliseerd door de Indonesische staat.⁶⁷ De Nederlandse staat leek hier niet op voorbereid, en reageerde in allerijl door algehele toestemming te geven aan Nederlanders in Indonesië om te vertrekken naar hun vaderland.⁶⁸

Dit plotse vertrek van Nederlandse paspoorthouders uit Indonesië betekende ook dat de Indonesische wrok jegens vermeende Nederlanders zich meer verplaatste richting de *warga negara*'s. In Nederland is deze groep collectief bekend geraakt als spijtoptanten, zo genoemd naar de spijt die ze hadden van hun keuze voor het Indonesisch staatsburgerschap, al moet hier wederom benadrukt worden dat van vrije keuze voor (of zelfs kennis over) deze optie bij velen geen sprake was. Zoals hiervoor beschreven hadden al eerder maatschappelijke Nederlanders getracht hun Indonesisch paspoort te laten aanpassen naar een Nederlandse, maar ondervonden zij grote tegenstand van de Nederlandse overheid die ervan overtuigd was dat deze groep enerzijds thuishoorde in Indonesië en anderzijds er toch zelf voor gekozen had.

De situatie werd door het vertrek van de Nederlandse bevolkingsgroep steeds nijpender. Spijtoptanten ondervonden discriminatie op basis van hun huidskleur of vermeende loyaliteit aan de voormalige kolonisator en geweldpleging kwam steeds vaker voor. Daarnaast kreeg men te maken met een verbod op Nederlandse leest geschoeide scholing, wat een enorme achteruitgang was voor een groep die prat ging op een zekere sociaaleconomische status die voor een groot deel afhing van hun geschooldheid. Een anonieme spijtoptant merkte over de situatie op: “Wij zijn Indonesiërs noch Nederlanders. Onze status zweeft tussen hemel en aarde.”⁶⁹

Het is dan ook niet verrassend dat de Nederlandse ambassades en ministeries werden overspoeld met tienduizenden aanvragen om over te komen naar Nederland. Onder

⁶⁶ Ibidem, 173.

⁶⁷ Ibidem, 151.

⁶⁸ Meijer, *In Indië Geworteld*, 369-371.

⁶⁹ Meijer, *In Indië Geworteld*, 372.

druk van deze ontwikkelingen werd in 1959 nieuw beleid gecreëerd dat was toegespitst op de spijtoptanten, maar dit beleid was nog strenger dan het voorgaande. De regering beklaagde het feit dat de opvangcapaciteit in Nederland was uitgeput en de hoge kosten die kwamen kijken bij de integratie van de overgekomen Nederlanders alsmede de moeilijkheden die nog bestonden omtrent de integratie van Molukkers en (in mindere mate) andere repatrianten. Hierop werd besloten om in plaats van opvangcapaciteit uit te breiden, juist de visumverlening op een uiterst laag pitje te zetten en een plafond te creëren voor hoeveel mensen een visum verleend kregen. Hierdoor werden tussen 1959 en 1960 slechts 1599 visa uitgereikt.⁷⁰

Vanaf 1960 werd de situatie zo mogelijk nog grimmiger, met de dreiging van oorlog over de kwestie Nieuw-Guinea en het verbreken van alle diplomatieke banden tussen Indonesië en Nederland. Onder grote binnenlandse druk ging de regering op korte termijn dan ook over op veel ruimere toelatingscriteria waardoor binnen een periode van twee jaar 13000 spijtoptanten succesvol richting Nederland vertrokken. Hieronder vielen ook duizenden Indo-Europeanen en maatschappelijke Nederlanders uit Nieuw-Guinea, die bang waren dat het niet lang meer zou duren tot 'hun' land werd opgeëist door Indonesië. Dit bleek te kloppen, want onder druk van de Verenigde Staten stond Nederland vanaf 1962 officieel Nieuw-Guinea af aan de Indonesische Republiek. De uittocht van de laatste spijtoptanten werd in 1963 afgerond, waarmee een einde kwam aan de grote migratie vanuit Indonesië.⁷¹

⁷⁰ Ibidem, 374.

⁷¹ Meijer, *In Indië Geworteld*, 375-377.

Hoofdstuk 2: Overheidsinitiatief en Molukse belangen

In dit hoofdstuk beschrijf ik allereerst de ontstaansgeschiedenis van Door de Eeuwen Trouw en het CCKP, alsmede kort de Coördinatiecommissie voor Gerepatrieerden (CCG), waar het CCKP lid van was in de periode 1950-1954. Hierna analyseer ik aan de hand van de vergadernotulen, in- en uitgaande stukken, en propagandamaterialen de relatie tussen het CCKP en de overheid enerzijds en de relaties die het had met andere organisaties anderzijds, en bepaal ik hun invloed in het repatriantenvraagstuk in de periode 1950-1954.

2.1: Ontstaan van het CCKP en Door de Eeuwen Trouw

Vanaf 1950 begon de Nederlandse overheid met het oprichten van meerdere overheidsorganen die de overkomst van repatrianten uit Indonesië, en in het bijzonder de integratie van deze groep in Nederland, moesten vergemakkelijken. Een belangrijke speler op dit gebied was de CCG, die als taak had om de verschillende overheidsdepartementen betrokken bij de migratie en integratie van repatrianten te coördineren. Dit deed het door de desbetreffende departementshoofden eens in de maand bij elkaar te brengen voor een collectief overleg en door de oprichting van specifieke sub-comités, die naar eigen inzicht vaker bijeen konden komen, over onderwerpen die de repatrianten aangingen; onderwijs, arbeidsbemiddeling, medische zorg, huisvesting, transport, en sociale bijstand.⁷²

Kort na deze oprichting ontving de regering een brief van prins Bernhard, die schutspatroon was van de Nationale Demobilisatie Raad (NDR) en zich als zodanig bezighield met de demobilisatie van het KNIL en het Molukkers vraagstuk. Met zijn schrijven vroeg de prins zich af waarom er vanuit de overheid zo weinig contact was met particuliere en kerkelijke groepen over het repatrianten vraagstuk, en hij drukte zijn wens uit dat er spoedig een organisatie kwam vergelijkbaar met de NDR voor gerepatrieerden.⁷³ De regering speelde de brief door naar de CCG, waar uitgebreid werd gesproken over de noodzaak tot verdere samenwerking met niet-overheid instanties. Hoewel men welwillend stond tegenover meer praktische hulp vanuit particulieren en kerken vond men het niet noodzakelijk de organisaties te veel inspraak te geven. Na een eerste overleg met stichting Pelita, NIBEG, en Nederland Helpt Indië (NHI) concludeerde de voorzitter dat de organisaties vaker uitgenodigd konden

⁷² NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, 24 mei 1950, 1-4

⁷³ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, 'S6825', 5 juli 1950.

worden maar dan “zonder verder over hun status te spreken. Zij zullen dan ervaren dat zij als volwaardige medewerkers worden beschouwd, hetgeen ook van belang moet worden geacht voor de samenwerking welke zal moeten worden nagestreefd.”⁷⁴ Veel leden vonden het bovendien te verwarrend om met al deze losse organisaties te overleggen; het werd beter geacht één algemeen aanspreekpunt te hebben.⁷⁵ Naar aanleiding van deze conclusies werd op overheidsinitiatief het CCKP opgericht, en afgesproken werd dat vier leden hiervan mochten deelnemen aan verdere vergaderingen van de CCG.⁷⁶

Het doel van het CCKP was om de geestelijke en sociale noden van gerepatrieerden te verhelpen door bijvoorbeeld opvang te regelen, scholing (van volwassenen) ter bevordering van integratie te verstrekken, en te lobbyen bij het Nederlandse volk en de overheid om welwillend tegenover deze nieuwkomers te staan en een ruimhartiger toelatingsbeleid te implementeren. Het zag zichzelf hiermee als een coördinerend orgaan, waarbij alle losse instanties die lid waren via een representant inspraak hadden in de vergaderingen, waarmee het beleid werd vastgesteld.⁷⁷ Het CCKP vertegenwoordigde kort na de oprichting 22 organisaties, onder meer vertegenwoordigd in het CCKP waren: NIBEG, Stichting Pelita, het Rode Kruis, de protestantse en katholieke kerken, de joodse gemeentes, Zorg Voor Gerepatrieerden (ZVG), en stichting Humanitas.

Het CCKP was dus op overheidsinitiatief opgericht, en in de doelstellingen is duidelijk te zien welke afbakening gewenst was; waar het CCKP de geestelijke en sociale noden van gerepatrieerden behartigde hield de overheid zich bezig met de materiële verzorging van hen. Op overheidsaanvraag kon het CCKP ook andere taken op zich nemen, en deze ogenschijnlijk strikte afbakening tussen materiële hulp enerzijds en geestelijk/sociale hulp anderzijds werd meermaals met voeten getreden, niet in het minst omdat beide partijen geen definities gaven van welke hulp ze hieronder verstonden, zoals ik zal aantonen in het kopje 2.2. Voor al de geboden hulp aan gerepatrieerden ontving het comité subsidie.⁷⁸

Maar het CCKP was niet alleen een uitvoerende organisatie, het nam ook de taak op zich om de overheid van advies te voorzien waar het van mening was dat overheidsbeleid tekortschoot of een verkeerde weg insloeg. Deze adviezen, alsmede de werkzaamheden van de individuele organisaties binnen het comité, werden van tevoren besproken in de

⁷⁴ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen 13 juni 1950, 18.

⁷⁵ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen 24 mei 1950, 3.

⁷⁶ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, “Instelling van een Repatriëringsraad”, 3-4.

⁷⁷ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “Taakomschrijving van het Centraal Comité van Kerkelijk en Particulier initiatief voor Sociale Zorg ten behoeve van Gerepatrieerden”, 2-4.

⁷⁸ Willems, *De Uittocht uit Indië*, 102-103.

vergaderingen van het algemeen bestuur. Hierin namen J. Moora als voorzitter, rector W. Bokeloh als vice-voorzitter, en I. van Weeren als secretaris een sleutelrol op zich nemen en representeerden naar de overheid en andere organisaties toe.

Door de Eeuwen Trouw was in tegenstelling tot het CCKP een geheel particuliere organisatie, die in 1950 in het leven was geroepen om de belangen van de Molukse bevolkingsgroep (in die tijd genoemd als de bevolkingsgroepen van Timor, Ambon, en Minahassa) te vertegenwoordigen en bij de Nederlandse bevolking te lobbyen voor hun toelating en zelfbeschikkingsrecht.⁷⁹ Wel hield de stichting een slag om de arm; het zou zich ook inzetten voor de toelating en zelfbeschikking van andere bevolkingsgroepen van de Oost-Indische archipel. De stichting hield zich weinig bezig met directe actievoering bij het parlement en benaderde in deze periode ook geen politieke partijen, daarvoor was men te klein. Liever werd gebruikgemaakt van de eigen propagandamaterialen om het Nederlandse volk en politiek te informeren, waarvan het bekendste blad *De Stem van Ambon* heette.⁸⁰

De afbakening van taken van DDET was daarmee ook een stuk nauwer dan die van het CCKP, maar tegelijkertijd ook vager, en de stichting streefde geen officiële banden met de overheid na. In het comité van aanbeveling en bestuur zaten ook geen leden die binding hadden met ministeries of de regering.⁸¹ DDET werd, zoals gezegd in de inleiding, een stuk actiever vanaf 1954, door hun intensievere samenwerking met Pro Patria en steun voor het H.J. Schmidt fonds. Deze relatieve radiostilte had echter ook voor een deel te maken met één van hun eerste wapenfeiten, het plan Ford, dat jammerlijk mislukte en waarmee de organisatie zeer negatief opviel bij pers en politiek.

Het plan Ford was een plan om, buiten de Nederlandse en Indonesische regering om, radioconnecties op te zetten tussen Ambon en Nederland om zo goed geïnformeerd te zijn over de laatste wapenfeiten aldaar en het Nederlandse volk beter te kunnen informeren over de strijd voor een erkende RMS. Hiervoor charterde DDET een vliegtuig in België dat werd gevuld met voedsel, medicijnen, radio's, en een aantal wapens.⁸² Deze illegale actie zou, gezien de gespannen relatie tussen Indonesië en Nederland al reden genoeg zijn geweest om DDET buiten de politiek te houden maar het was de keuze voor bemanning die het plan Ford pas echt ondermijnde. Aan boord waren een Belgische man genaamd Sweerts, een

⁷⁹ Doeke Bosscher en Betteke Waaldijk, *Ambon eer & schuld politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Weesp: Van Holkema & Warendorf, 1985), 120-124.

⁸⁰ Ibidem, 127-130.

⁸¹ M. H. Verweij, "De Rekening van een Koloniaal Verleden," in: J. J. M. Ramakers ed., *Het Kabinet Drees II. In de Schaduw van de Koreacrisis (1951-1952)* (Nijmegen: GNI, 1997), <<https://hdl.handle.net/2066/91111>>, 709.

⁸² Ibidem, 711.

veroordeelde SS'er, en Raymond Westerling, de voormalig kapitein van het KNIL, en inmiddels extreemrechtse activist.⁸³ Na het lekken van het plan Ford naar *Trouw* werden door de overheid allerlei acties genomen om DDET zo min mogelijk speelruimte te geven, zo werd het bestuur onder meer de toegang ontzegd tot woonoorden, kampen, en contractpensions waarin Ambonezen verbleven en de politieke partijen met zetelvertegenwoordiging in de Tweede Kamer spraken eensgezind schande van de acties van DDET.⁸⁴

Toch bleef de stichting publiceren, en begin jaren '50 had DDET naar eigen zeggen ruim 20000 leden verspreid over een veertigtal lokale afdelingen. De stichting werd centraal bestuurd maar lokale afdelingen mochten ook aparte acties organiseren, waarover in *De Stem van Ambon* dan gepubliceerd werd.⁸⁵ Hoewel deze decentrale organisatie indrukwekkend overkomt waren de meeste leden slechts abonnee op *De Stem van Ambon*, en de meeste lokale afdelingen waren niet of nauwelijks daarbuiten actief. Er werd zelfs geregeld geklaagd dat de organisatie te hiërarchisch was en de macht teveel bij enkele personen op het hoofdkantoor, in Eindhoven, lag.⁸⁶

Hoewel Door de Eeuwen Trouw voor wat betreft hun acties en contacten voor een groot deel vleugellam gemaakt was, en van hun invloed in deze periode dus weinig valt te merken, zal ik wél enkele ideeën vermelden die zij publiceerden in *De Stem van Ambon*, aangezien ze mogelijk nog steeds hun invloed lieten gelden via andere organisaties en politici die hun ideeën konden overnemen. Gegeven de marginalisering van DDET zal de focus echter in het volgende stuk vooral op het CCKP liggen.

2.2: De repatriantenorganisaties 1950-1954

Direct na de oprichting van het CCKP en de toelating van hen in de CCG begon het comité met de overheid van advies voorzien en probeerde een niche te vinden waarin het kon opereren. Bij de tweede CCG vergadering waaraan het CCKP deelnam deed het comité het voorstel maatschappelijk werksters in loondienst te nemen om zo gerepatrieerden die waren gearriveerd in Nederland van advies te voorzien en de 'ontwortelden' bij te scholen in de manier waarop men zich in de Nederlandse maatschappij diende te gedragen.⁸⁷ Dit voorstel was al eerder door het Departement Maatschappelijke Zorg aangenomen, maar die was het

⁸³ Verweij, "De Rekening van een Koloniaal Verleden", 711.

⁸⁴ Ibidem, 712.

⁸⁵ Ulbe Bosma, "Nederlands Nieuw-Guinea en de Late Empire Builders," *Tijdschrift Voor Sociale En Economische Geschiedenis* 6, no. 3 (2006): 2–25, 22.

⁸⁶ Bosscher en Waaldijk, *Ambon eer & schuld*, 119-126.

⁸⁷ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen, 9 oktober 1950, 10.

oneens met het exacte aantal werksters per gezin dat het CCKP voorstelde. Daarnaast had het DMZ geweigerd maatschappelijk werksters goed te keuren voor contractpensions en zelfstandig wonende gerepatrieerden. Alleen als er meer dan 100 gezinnen op één locatie woonden wilde het DMZ dit subsidiëren.⁸⁸

De CCG besprak het onderwerp uitvoerig, en ging mee in de argumentatie van het comité dat juist de gerepatrieerden in contractpensions een “zekere geneigdheid tot passief afglijden naar het asociale” hadden.⁸⁹ De meeste ambtenaren gaven echter ook aan dat het hier eerder ging om een gewenste, maar niet noodzakelijke, hulp. Zo werd geconcludeerd: "We hebben bij dit werk rekening te houden met de benarde positie, waarin 's Lands financiën verkeren en wij moeten ons mede in verband daarmee bepalen tot voorzieningen, welke dringend noodzakelijk zijn."⁹⁰ Het voorstel werd dan ook met een meerderheid van stemmen van tafel geveegd.

Deze eis van het CCKP laat goed hun eerste beroep op expertise autoriteit en logistieke autoriteit zien. Waar de meeste adviezen van subcommissies en departementen bij de CCG bestonden uit slechts één hooguit twee pagina's, kwam het comité aanzetten met een nota van zes kantjes met daarbij nog twee bijlagen van verklaringen van gerepatrieerden en werksters ter ondersteuning van hun argumenten.⁹¹ In latere vergaderingen van de commissie over hetzelfde onderwerp werd daarnaast afgesproken gebruik te maken van deze maatschappelijk werksters om voorlichting te geven aan gerepatrieerden over regeringsbeleid en wijzigingen in beleid ten aanzien van gerepatrieerden.⁹² Dit was ten dele vanwege geldgebrek van overheidszijde, door het benutten van de al bestaande maatschappelijk werksters hoefden namelijk geen nieuwe krachten ingehuurd te worden. Daarnaast werd benadrukt dat het CCKP over meer contacten bij gerepatrieerden beschikte dan de overheid zelf, en dat ze dankbaar waren hiervan gebruik te maken.⁹³ Dit laat de al vroeg ontwikkelde logistieke autoriteitsclaim van het comité zien. Dat het comité in staat was in een dusdanig vroeg stadium hiervan gebruik te maken, wordt verklaard door de aanwezigheid van zoveel individuele organisaties met langere staat van dienst en geoliede organisatie binnen het CCKP.

⁸⁸ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, "Aanstelling maatschappelijke werksters voor sociale verzorging gerepatrieerden", 27/10/1950, 1-5.

⁸⁹ Ibidem, 2.

⁹⁰ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen, 30 oktober 1950, 4.

⁹¹ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, "Aanstelling maatschappelijke werksters", 27 oktober 1950.

⁹² NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, "Voorlichting aan Gerepatrieerden", 1 maart 1951.

⁹³ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen, 5 februari 1951, 3.

Dit logistieke apparaat werd langzaam uitgebouwd en vervolgens zeer centralistisch aangestuurd, waarbij het bestuur van het comité regelingen opstelde hoe de maatschappelijk werksters zich dienden te gedragen, welk takenpakket ze hadden, en hoe ze dit terug moesten rapporteren. Dit laatste werd gezien als essentieel, aangezien hiermee aan de regering duidelijk gemaakt kon worden welke voorzieningen beter konden en hoe gerepatrieerden beter geholpen konden worden.⁹⁴ Hiervoor ontving het CCKP in 1952 en 1953 165.000 gulden subsidie, naar eigen inzicht te verdelen over hun eigen taken en de taken van de aangesloten organisaties.⁹⁵ Opvallend is dat de regering zonder tegenspraak akkoord ging met de taken van de maatschappelijk werksters, die toch erg breed waren. Zo konden maatschappelijk werksters niet alleen advies geven en gerepatrieerden van overheidsinformatie voorzien, ook voorzagen ze in voogdijbemiddeling, het plaatsen van mensen in tehuizen en gestichten, en deden ze zelfs, bij hoge uitzondering, aan ondertoezichtstelling en ontheffing uit het ouderlijk gezag.⁹⁶

In verdere contacten met ministeries en regering valt ook terug te zien hoe bepalend de rol van het CCKP was in vormgeving van het gerepatrieerdenbeleid in dit stadium. Dikwijls kwam het voor dat ambtenaren, departementshoofden, en leden van de regering werden overvallen met voorstellen van het comité en inlichtingen over de situatie van Nederlanders in Indonesië waar zij zelf nog niet van op de hoogte waren.⁹⁷ Dit is ook zichtbaar in de vergaderingen van de CCG, de leden die namens het CCKP plaatsnamen kwamen met voorstellen die dusdanig goed onderbouwd waren dat ze soms zonder verdere aanpassingen werden doorgestuurd naar de regering als zijnde CCG voorstellen. Bij discussies over het meubelvoorschot bijvoorbeeld, waarbij het comité voorstelde dit met 50% te verhogen, was de CCG eigenlijk tegen, vooral om financiële redenen.⁹⁸ Omdat geen van de aanwezige ambtenaren echter over de benodigde specifieke kennis beschikte werd besloten een brandbrief met het voorstel naar de minister te sturen.⁹⁹ Deze ging alsnog akkoord, en de verhoging werd twee maanden erna geïmplementeerd.¹⁰⁰

⁹⁴ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen van het Algemeen Bestuur, 6 mei 1953, 4-5.

⁹⁵ Ibidem, 1-2.

⁹⁶ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, 'Schema van werkzaamheden', 15 juli 1953, 7.

⁹⁷ Zie bijvoorbeeld: UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, "Nota betreffende de Nederlanders in Indonesië, hun verzorging aldaar en hun eventuele overkomst naar Nederland", dec. 1953; UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen van het Algemeen Bestuur, 2 februari 1954, 3.

⁹⁸ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen, 7 mei 1951, 4-5.

⁹⁹ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, "Verhoging meubelvoorschotten gerepatrieerden", 9 mei 1951.

¹⁰⁰ Na, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen, 9 juli 1951, 5.

Dat het comité zijn invloed in de CCG wist uit te oefenen moge duidelijk zijn, maar de verhoudingen lagen niet altijd even goed. Überhaupt hadden de topambtenaren onderling al afgesproken vóór elke algemene coördinatiecommissie vergadering ook een informeel ambtenaren overleg te houden, aangezien dit waarborgde dat “bepaalde voorzieningen uitsluitend in ambtelijke sfeer wordt beraadslaagd”.¹⁰¹ Ook lijkt het erop dat de grote voorstellen van het CCKP in de algemene vergadering tot een langzame verandering in manier van doen leidden, aangezien steeds vaker werd besloten onderwerpen vooruit te schuiven om zo de ambtenaren de tijd te geven meer onderzoek te doen en stelling te nemen.¹⁰²

Dit is te zien in de problemen van warme kleding die beschikbaar gesteld had moeten worden aan repatrianten voor hun reis naar Nederland. De CCG had een vergelijkbaar voorstel van pressiegroepen, vóór de aanwezigheid van het CCKP in de commissie, in 1950 afgeschoten met het argument dat dit teveel geld zou kosten en men beter gebruik moest maken van tweedehands kleding in laagjes:

"De vrouwen moeten dan ook maar genoegen nemen met mannen overkleding. Bij aankomst in Nederland wordt alles weer ingeleverd, nadat eigen kleding is aangeschaft. De maten enz. behoeven weinig of geen rol te spelen."¹⁰³

Dit betekende dat kledingverstrekking vooral een kwestie van particulier initiatief was, vaak door het Rode Kruis met gelden van het CCKP, iets wat niet aansloot bij de eerdere afbakening van taken.¹⁰⁴

Het CCKP deed herhaalde pogingen om dit aan te kaarten binnen de CCG, zowel via de subcommissies als via de algemene vergadering, maar kreeg nul op het rekest. Sowieso was de frequentie van vergaderingen binnen de commissie afgenomen, iets dat het comité ergerde omdat dit zou leiden tot het ondersneeuwen van de problemen waar gerepatrieerden mee kampten.¹⁰⁵ De ambtenaren binnen de CCG waren er ook van overtuigd dat ze weinig konden doen als ze niet over de juiste kennis beschikten, en besloten dus buiten het CCKP om tot de opzet van een grote enquête over de (arbeids-)positie van gerepatrieerden. Daarbij

¹⁰¹ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, “Instelling van een Repatriëringsraad”, 25 juli 1950, 4.

¹⁰² Zie bijvoorbeeld: NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Spoedvergadering notulen, 28 mei 1951.

¹⁰³ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, “Verstrekking warme kleding aan gerepatrieerden”, 19 juli 1950, 7.

¹⁰⁴ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen Algemeen Bestuur 1 april 1953.

¹⁰⁵ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 1, Vergadernotulen, 31 januari 1952, 6.

zouden de subcommissies het rustiger aan doen en hoefde er niet vergaderd te worden aangezien er "voor het ogenblik geen andere dringende zaken te bespreken zijn".¹⁰⁶

Het CCKP reageerde furieus, in een brief richtte het bestuur zich tot de CCG om op te merken dat de overheid allang over de benodigde gegevens beschikte, die per slot van rekening deels door het comité waren aangeleverd.¹⁰⁷ Daarnaast merkten ze op dat hulp aan repatrianten juist nu vereist was en dat er meer dan genoeg dringende zaken speelden die relevant waren om op te lossen binnen de coördinatiecommissie, maar dat deze vaak onbenoemd bleven zonder inbreng van het comité.¹⁰⁸ Deze inbreng van het comité in de CCG is ook zichtbaar in het archief. Het CCKP zond onder anderen brandbrieven naar hun CCG collega's, deed aanvragen voor (spoed-)vergaderingen over belangwekkende onderwerpen, en stuurde uitgebreide nota's rond.¹⁰⁹

De ambtenaren gingen hier tegenin en stelden dat het CCKP over de schreef was gegaan en dat hen alle ruimte was geboden hun zegje te doen in de vergaderingen en subcommissies. Ook stelden ze dat het comité strikt afgebakende rechten en plichten had, een aanvullende taak waarnam en dat het nu leek alsof men "op de stoel van de overheid wil gaan zitten, ja, als het kan zich liefst boven de overheid wil stellen."¹¹⁰ Ze eindigden hun brief met de opmerking dat als het comité zo doorging samenwerking tussen overheid en CCKP bezwaarlijk, zo niet onmogelijk, zou worden.¹¹¹

Na deze brief en het ingrijpen van de minister bedaalden de gemoederen binnen de CCG weer en het CCKP bleef de mogelijkheid houden aan te sluiten bij de vergaderingen. Dit was ook uit noodzaak geboren, aangezien beide partijen toegaven dat ze niet zonder de ander konden. De overheid had de kennis en de maatschappelijk werksters van het CCKP nodig en het comité zag in de formele samenwerking nog steeds een mogelijkheid de belangen van gerepatrieerden te behartigen.¹¹² Saillant detail is dat na deze uit de hand gelopen discussie de voorzitter van de CCG de minister verzocht de extra subsidiëring voor repatriantenhuisvesting van het CCKP goed te keuren en de afhandeling van zaken als kledingvoorschotten voor gerepatrieerden te versnellen, hetgeen een handreiking en deels erkenning betekende voor de

¹⁰⁶ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, "Enquete inzake plaatsbaarheid van Gerepatrieerden", 5 juli 1952, 2.

¹⁰⁷ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, "Nr. CH/1291", 18 juli 1952, 2.

¹⁰⁸ Ibidem, 3.

¹⁰⁹ Zie bijvoorbeeld: NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, "Nr. CK/129", 25 september 1951; NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, Vergadernotulen, 31 januari 1952; NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, "Nr. DC1/815", 7 april 1952.

¹¹⁰ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, "Commentaar op brief CCKP d.d. 18 Juli 1952 no. CH/1291", 28 juli 1952, 2-3.

¹¹¹ Ibidem, 4.

¹¹² UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 11 mei 1953, 3-4.

kwesties aangestipt door het comité.¹¹³ Deze discussie sluit aan bij Vosters' bevindingen dat de overheid de formele toegang die organisaties hebben kan dreigen weg te nemen om organisaties die té kritisch zijn onder druk te zetten.¹¹⁴ Het CCKP bond hier duidelijk in om hun overleg met de regering niet kwijt te raken.

Zoals aangegeven waren er ruim 22 organisaties vertegenwoordigd in het centraal comité, en het bestuur nam een aftastende houding aan tegenover eventuele andere groepen die wilden deelnemen. Zo vroeg het IEV in 1950 om deel te mogen nemen aan zowel het CCKP als ook de CCG, met de gedachte dat zij als één van de oudste belangenvertegenwoordigers van de Indo-Europese gemeenschap daar recht op hadden. Beide organisaties weigerden de toetreding echter op initiatief van het centraal comité omdat ze ervan overtuigd waren dat het verbond “de herinnering levend houdt aan een onderscheiding tussen de z.g.n. totok-Europeanen en de Indo-Europeanen, welk verschil h.t.l. niet bestaat.”¹¹⁵ Deze argumentatie werd gegeven aangezien het IEV voorstander was geweest van het *warga negara* en zij toentertijd vonden dat de toekomst voor Indo-Europeanen vanwege hun Indische ‘geworteldheid’ in Indonesië lag. Dit handhaafde in de ogen van het CCKP dus een onderscheid dat assimilatie van de Indo-Europese groep in Nederland lastig zou maken.

Dat de invloed van het comité hierin ver reikte werd duidelijk op het moment dat het IEV op eigen houtje trachtte woonoorden te bezoeken waar Indo-Europese gerepatrieerden waren gehuisvest. De DMZ weigerde hen de toegang met dezelfde argumentatie als het comité eerder had opgegeven.¹¹⁶ Een tijdje later schreef de minister van Binnenlandse Zaken een brief aan het CCKP met de vraag of het verbod op IEV-leden in contractpensions en woonoorden gehandhaafd diende te worden.¹¹⁷ Het comité antwoorde hierop bevestigend, en benadrukte tegenover de regering nogmaals hoe kwalijk het onderscheid tussen *totoks* en Indo-Europeanen was voor de doelen die zij hadden gesteld, en die het centraal comité deelde.¹¹⁸ Wel werd daarbij toegezegd dat er een kennismakingsgesprek moest plaatsvinden tussen IEV en CCKP, waarbij het hoofdpunt op de agenda de vertegenwoordiging van het verbond in het centraal comité was, op aanvraag van de minister.¹¹⁹ Na intern overleg met de

¹¹³ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “no. 209/CCG Brief van 18 juli 1952 No. Ch/1291 van de vertegenwoordiger van het C.C.K.P. in de C.C.G.”, 8 augustus 1952, 2-4.

¹¹⁴ Vosters, “NGOs and West European Migration Governance”, 37.

¹¹⁵ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “Verzoek om toetreding tot het C.C.G.”, 20 september 1950, 6.

¹¹⁶ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “Bezoek opvangcentra I.G.”, 4 oktober 1950.

¹¹⁷ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “Indo Europees Verbond Afd. Nederland”, 2 december 1950.

¹¹⁸ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “Indo Europees Verbond Afd. Nederland”, 18 december 1950, 4.

¹¹⁹ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, “Vertegenwoordiging I.E.V. in het Centraal Comité van Kerkelijk en Particulier initiatief”, 28 december 1950.

losse bestuursleden werd besloten het verbond toch toe te laten treden tot het CCKP, zolang het niet in de CCG plaatsnam, het idee afzwoer dat er een verschil tussen *totoks* en Indo-Europeanen bestond qua mogelijkheid tot assimilatie, én voor het laatstgenoemde geen propaganda meer maakte.¹²⁰ Gegeven de aanwezigheid van het IEV en de VIN in comité vergaderingen na deze datum is het duidelijk dat men akkoord is gegaan met de gestelde voorwaarden.

Hieruit blijkt de machtspositie van het CCKP duidelijk, hun relatie tot het IEV was er een die op hun voorwaarden plaatsvond en de regering, DMZ, en CCG gingen mee in deze overwegingen. Pas op het moment dat het IEV inbond en een aantal van hun standpunten, in ieder geval publiekelijk, terugnam accepteerde het comité de toetreding. Hiermee gedroeg het zich dus ietwat als een overheidsorganisatie zoals beschreven door Vosters, met de mogelijkheid tot het ontzeggen van toegang tot woonoorden. De kleinere organisatie IEV had niet de mogelijkheid om te concurreren met het veel grotere CCKP en koos eieren voor hun geld; een compromis op hun standpunten om zo ook een *seat at the table* te krijgen.

Opvallend is dat het hier dus niet gaat om competitie tussen twee organisaties over beperkte financiële middelen, zoals ik verwachtte op basis van Vosters onderzoek, sterker nog, het CCKP zou méér middelen krijgen als er een nieuwe organisatie met nieuwe leden toetrad. Het lijkt er eerder op dat het centraal comité een ideologisch standpunt tégen het IEV-standpunt innam en/of de afweging maakte hoe het verbond met hun standpunten lag bij de regering, aangezien het vrij vlot kennismaking en toetreding toestond op het moment dat de minister dit aanvroeg.

In de laatste jaren van deze periode zette het werk van het CCKP zich voort, maar ook begon het meer te organiseren buiten de CCG om. Het comité nam steeds vaker zelf het initiatief nota's, voorstellen, en advies voor beleid direct door te sturen naar de regering en ministeries in plaats van dit via de formele route van de CCG te spelen. Zo schreef het algemeen bestuur een brief aan de minister van Maatschappelijk Werk over de terugvordering van kledinggeld van gerepatrieerden. De minister had namelijk bepaald dat gerepatrieerden die tijdens de oorlogsjaren salaris hadden verdiend deze verdiensten in mindering moesten brengen van het verstrekte kledinggeld waar repatrianten recht op hadden. In de ogen van het comité was dit een grote fout, aangezien daarmee het lijden van deze repatrianten (zowel tijdens de oorlog als na de soevereiniteitsoverdracht) werd genegeerd.¹²¹ In een zeer korte

¹²⁰ NA, ACCG, 2.04.48.16, inv. nr. 11, "Inschakeling Afdeling Nederland Indo Europees Verbond in de werkzaamheden ten behoeve van gerepatrieerden", 2 februari 1951, 2-3.

¹²¹ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, "Regeling Hulpverlening Oorlogsslachtoffers", 18 augustus 1953.

reactie, twee maanden later, schreef de minister dat het aangekaarte punt weliswaar interessant was maar dat vrijstelling op dit moment niet mogelijk was. Hij was naar eigen zeggen echter meer dan bereid hierover te spreken, maar dan wel in de algemene vergadering van de CCG.¹²²

De regering was dus niet echt te spreken over deze nieuwe manier van belangen behartigen van het CCKP maar het is nog maar zeer de vraag of dit effect had op hun doeltreffendheid, want ook via de formele routes van de CCG werden meer van hun voorstellen weggestemd. Het voorstel voor zakgeldverhoging van gerepatrieerden bijvoorbeeld, dat het centraal comité indiende bij de CCG in april 1953 werd zonder verdere onderbouwing weggestemd in oktober van dat jaar.¹²³ Ook was er achter de rug van het comité om overleg gepleegd over de toewijzing van nieuwe woonplekken voor gerepatrieerden, waardoor ditmaal het CCKP voor een zowat afgedane zak kwam te staan toen de regering een voorstel deed voor de bouw van 1000 nieuwe woningen. Hoewel het comité zelf had willen pleiten voor de bouw van 2500, gingen ze nu akkoord met de voorgestelde 1000, met het idee dat er dan in ieder geval wát nieuwe woningen bijkwamen.¹²⁴

Deze gebeurtenissen leidden tot ergernis bij het bestuur van het CCKP, waar überhaupt al wrevel was gegeven de discussies binnen de CCG en de in hun ogen stroperige afwerking van veel problemen. Dit betekende dat het comité, stapsgewijs, overging op meer directe acties buiten hun expliciete takenpakket om. Zo begon het bestuur met het organiseren van een geldinzamelingsactie voor Nederlanders in Indonesië die graag over wilden komen maar dit nog niet konden. Hoewel hier kort werd stilgestaan bij de vraag of dit überhaupt mogelijk was volgens de eigen statuten, ging het bestuur uiteindelijk wel akkoord.¹²⁵

Daarnaast begon het comité met versturen van meer emotionele smeekbedes richting de overheid. Waar eerst alleen expertise en logistieke claims van autoriteit voorkwamen begon men nu een beroep te doen op hun morele autoriteit. Dit werd als eerste gedaan via de gerepatrieerden zelf. Zo voegde het algemeen bestuur een brief toe aan de vergadernotulen van 25 november 1953 waarin een repatriant uitvoerig vertelde over de situatie van hem en anderen in Nederland.¹²⁶ Volgens deze anonieme schrijver waren repatrianten schandelijk ontvangen door de rooms-rode regering van Drees, en waren de opvanglocaties en

¹²² UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, "Hulpverlening Oorlogsslachtoffers", 2 oktober 1953.

¹²³ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, "Zakgeld gerepatrieerden", 9 april 1953; UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 21 oktober 1953, 3.

¹²⁴ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 21 oktober 1953, 3-4.

¹²⁵ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen van het Dagelijks Bestuur, 28 oktober 1953, 2.

¹²⁶ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, "Mijn Mening", 25 november 1953.

voorzieningen zwaar onder de maat. Ook waren er te weinig arbeidsmogelijkheden, waren de voorschotten onvoldoende (en een te zware last om terug te betalen) en liet de regering door hun weigering een ruimer toelatingsbeleid te steunen de Nederlanders in Indonesië over aan de greep van autoritair communisme.¹²⁷ Dit alles maakte de gerepatrieerden vatbaar voor de argumenten van extreemrechtse groeperingen, die zich volgens de schrijver steviger hadden uitgesproken dan de PvdA-geleide regering.¹²⁸ In een latere nota die het bestuur zelf schreef over de noodtoestand van Nederlanders in Indonesië en gericht was aan de regering nam men deze argumentatie over. Er moest onmiddellijk actie ondernomen worden, wilde de regering voorkomen dat de Nederlander in Indonesië ten onderging “in een communistische, c.q. feodale Islamietische wereld.”¹²⁹ We zien hier dus een poging van het CCKP om, zoals Walaardt aangaf, de noodzaak van repatriëring aan te kaarten via de dreiging van het communisme en het lijden van Nederlanders in Indonesië onder dit bewind.

Dit soort bewoordingen waren nieuw voor het CCKP maar stichting Door de Eeuwen Trouw was een stuk uitgesprokener richting de Nederlandse overheid. Waar het CCKP zich inzette voor repatrianten was DDET bij uitstek pleitbezorger voor de Molukse kwestie, waarbij de stichting zich in eerste instantie hard maakte voor militaire, medische, en financiële hulp aan de RMS. De Nederlandse regering had daarbij een ereschuld te verrekenen, aangezien door hun dekolonisatie de Molukkers nu hun doodsstrijd voerden: “Gij, Nederlandse regering, hebt bewust Djocja in de kaart gespeeld. Gij hebt hen- die ten onrechte vertrouwen in uw woord en in uw handtekening stelden- verraden.”¹³⁰ De oplossing hiervoor was simpel: het erkennen van de RMS als onafhankelijke staat onder koningshuis en Nederlandse vlag.¹³¹

De rooms-rode regering was voor DDET dus de voornaamste zondebok. Hoewel de Soekarno regering in Indonesië het directe gevaar vormde voor de RMS was het de Nederlandse regering die hulp ophield en dus de ondergang van de Molukse bevolking veroorzaakte: “De ergste vijanden van Ambon zitten niet in Djocja. Zij zijn in ons midden. Zij noemen zich 'De staat der Nederlanden'.”¹³² DDET wees daarmee vooral de

¹²⁷ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, “Mijn Mening”, 25 november 1953, 4.

¹²⁸ Ibidem, 1-2.

¹²⁹ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, “Nota betreffende de Nederlanders in Indonesië, hun verzorging aldaar en hun eventuele overkomst naar Nederland”, december 1953, 4.

¹³⁰ “De Houding der Nederlandse Regering tegenover het Koninklijke Nederlands Indische Leger (KNIL)”, *Stem van Ambon*, nr.4 1950, 5.

¹³¹ “De verantwoordelijkheid der Nederlandse Regering”, *Stem van Ambon*, nr. 5 1950, 1-2; “Herinneringen aan Ambon”, ibidem, 3-4.

¹³² “De verklaringen van de Minister van Oorlog in de beide kamers der Staten-Generaal kloppen niet met de feiten”, *Stem van Ambon*, nr.8 1951, 3.

sociaaldemocratische PvdA aan als nauwelijks verholen steunverlener van het Indonesisch communistische regime.¹³³ DDET was dus geïnteresseerd in het bekritisieren van de Nederlandse regering via morele autoriteitsclaims, waarbij het conflict vooral door een cultuur en gender lens werd beschreven; christelijke meisjes en vrouwen werden bezoedeld door barbaarse Mohammedanen terwijl jongens en mannen stierven in een eervolle strijd tegen het oprukkend anti-Nederlandse Islamitisch-communisme.¹³⁴ Dit sluit aan bij Walaardts theorie over argumentatieruimte in de jaren 1950. DDET gebruikte hier ook het argument van ereschuld en dat de Nederlandse regering de verplichting had voor de Molukkers te zorgen, wat overeenkomt met de theorie van Laarman. Zij stelt dat het argument van ereschuld benut werd om de dekolonisatie te bekritisieren en aan te geven dat de regering mensen liet stikken tegenover wie zij nog een zorgplicht had.¹³⁵

Naast deze pittige kritiek op de regering ondernam DDET zoals gezegd ook het plan Ford, waarbij intensief werd samengewerkt met Raymond Westerling en de voormalig SS'er Sweerts. Na het lekken van dit plan verdedigde de stichting zich door te stellen dat Sweerts dan weliswaar SS'er was geweest, maar wat betreft Ambon het hart op de juiste plaats had, wat ook voor Westerling gold.¹³⁶ Daarnaast suggereerde DDET dat de Binnenlandse Veiligheidsdienst wellicht een vinger in de pap had bij het falen van dit plan en dat de BVD Sweerts op DDET had afgestuurd om de stichting in diskrediet te brengen.¹³⁷

Dat DDET de BVD benoemde is interessant, aangezien de stichting inderdaad de aandacht had getrokken van de veiligheidsdienst. Volgens de BVD onderhield DDET banden met extremistische leden van de RMS, waarmee de stichting een potentiële dreiging vormde.¹³⁸ Vooral hun banden met Raymond Westerling werden zorgwekkend genoemd, zoals Kranenberg al heeft bewezen.¹³⁹ De BVD was daarom ook meermaals aanwezig bij lezingen, acties, en protesten van de stichting om deze dreiging te onderzoeken.¹⁴⁰ Het lijkt er

¹³³ "De wegbereiders van het communisme", *Stem van Ambon*, nr.21 1951, 4.

¹³⁴ "Christenen en een Christelijke Regering", *Stem van Ambon*, nr.16 1951, 4; "Recht voor Ambon", *Stem van Ambon*, nr.17 1951, 1-2; "Kerken, kom tot inkeer!", *Stem van Ambon*, nr.46 1954, 1.

¹³⁵ Laarman, *Oude Onbekenden*, 63.

¹³⁶ "Verklaring van het hoofdbestuur van de Stichting Door de Eeuwen Trouw", *Stem van Ambon*, nr. 15 1951, 2-3.

¹³⁷ *Ibidem*, 3.

¹³⁸ SA, BVD, Inzagedossier Ambon 1951-1954, Activiteiten organisaties rondom de zgn. Ambonaanpak, 5 december 1952.

¹³⁹ Kranenberg, "Waar zoeken we naar?", 37-47.

¹⁴⁰ SA, BVD, Inzagedossier Veteranen Legioen Nederland (VLN) 5, No. 42-EE-'53, 3 december 1952; SA, BVD, Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea BPRMS hoofdbestuur 1952-1985, dossier 170/22 Ambonense Zaken, 11 januari 1952; SA, BVD, Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea RMS Algemeen 1952-1986, no. 16441 Ambonnezen, 13 april 1954.

echter op dat besloten werd dat de stichting geen groot gevaar vormde, aangezien na deze paar bezoeken de naam DDET vanaf 1954 grotendeels verdwijnt uit de BVD archieven. Alleen als de stichting aanwezig is bij RMS-georganiseerde demonstraties wordt DDET nog terloops genoemd.¹⁴¹ De stichting werd echter niet langer in verband gebracht met een potentiële dreiging.

DDET was ook actief met enkele directe acties. Zo rapporteerde *Stem van Ambon* over de levering van voedselpakketten en medicijnen aan Molukkers in Ambon, een actie die vooral georganiseerd was door het Rode Kruis maar waarbij DDET zich voegde als “tolk van het Nederlandse volk” om zo de RMS strijders een hart onder de riem te steken.¹⁴² De stichting stuurde ook op eigen houtje medicijnen en artsen naar de Molukken toe, hierbij gebruikmakend van hun contacten op Ambon en Ceram.¹⁴³ Daarnaast maakte DDET gebruik van hun contacten met organisaties als het Veteranenlegioen, als ook contacten met andere rechtse organisaties, om meer publiciteit te verkrijgen voor hun plannen. Op verzoek van de stichting werd Eric Hazelhoff Roelfsema, de soldaat van Oranje en rechtsconservatief activist, richting Ceram gezonden om vanuit daar te fungeren als hun oorlogscorrespondent en om de artsen bij te staan.¹⁴⁴

De organisatorische kracht van DDET lag dus vooral in hun aansluiting bij, en incidentele samenwerking met, de acties van andere organisaties. Hun eigen acties waren over het algemeen minder invloedrijk. Zo organiseerde de stichting halverwege 1951 een actie waarbij zilverwerk werd verkocht om geld in te zamelen ten behoeve van de onafhankelijkheidsstrijd van de RMS.¹⁴⁵ Dat deze actie niet succesvol was blijkt uit de herhaaldelijke herinneringen die het bestuur deed aan leden om zilver te kopen, en het feit dat veel van de exclusieve stukken een aantal maanden later nog steeds te koop waren.¹⁴⁶ In 1952, meer dan een jaar na de start van de actie, besloot DDET dan maar om het zilverwerk gratis weg te geven voor nieuwe ledenwerving.¹⁴⁷

Naast deze directe acties sloot de stichting zich ook aan bij verschillende rechtszaken die aangespannen werden tegen de Nederlandse staat. Eén van de meest spraakmakende

¹⁴¹ Zie bijvoorbeeld: SA, BVD, , Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea RMS Algemeen 1952-1986, Viering 8-jarig bestaan van de R.M.S., 22 mei 1958; SA, BVD, Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea BPRMS Algemeen 1953-1988, no. 3735 BPRMS, 6 juni 1962.

¹⁴² “Eindelijk! Daadwerkelijke hulp voor Ambon!”, *Stem van Ambon*, nr. 6 1950, 1.

¹⁴³ “De verklaringen van de Minister van Oorlog”, 2-3.

¹⁴⁴ “Door de Eeuwen Trouw zal artsen naar Ceram zenden”, *Stem van Ambon*, nr.8 1951, 1.

¹⁴⁵ “Grote Verkoopwedstrijd Zilveractie”, *Stem van Ambon*, nr.14 1951, 4.

¹⁴⁶ “Wij lossen Uw probleem op!”, *Stem van Ambon*, nr.19 1951, 4.

¹⁴⁷ “Werft Abonnés voor dit blad!”, *Stem van Ambon*, nr.29 1952, 4.

rechtszaken waar DDET zich bij aansloot was die van een groep ex-KNIL soldaten die stelden het recht te hebben om te demobiliseren op Nederlands grondgebied in plaats van op Java, wat de Nederlandse regering wilde. DDET zamelde geld in voor de rechtszaak via de lezers van *Stem van Ambon* en rapporteerde geregeld over de voortzetting van de rechtszaak. Deze werd uiteindelijk gewonnen door de eisers, waarmee de demobilisatie in Indonesië werd voorkomen. Een grote overwinning voor de politiek geïsoleerde stichting.¹⁴⁸

Concluderend werd het CCKP na de oprichting in 1950 al snel een factor van belang op het gebied van repatriantenzorg. Binnen de formele kaders en de taakafbakeningen wisten ze via *insider tactics* hun invloed uit te oefenen door een beroep te doen op hun expertise- en logistieke autoriteit. Deze was te zien in hun stevig onderbouwde nota's en voorstellen binnen de CCG en de aanvoering van een grote centrale organisatie met maatschappelijk werkers. Door deze twee factoren wisten ze in de eerste jaren veel succes te boeken. De CCG en overheid stonden regelmatig voor het blok en namen voorstellen van het comité vaak 1-op-1 over. Ook leunde de regering op het comité vanwege hun kennis over gerepatrieerden, en de contacten die ze met deze groep onderhielden. Het comité was echter ook afhankelijk van hun formele toegang tot de regering, en vooral diens subsidie, zoals Vosters theoretiseerde bij haar NGO onderzoek. Hierdoor moest het CCKP in 1953 meermaals inbinden.

Waar de regering weigerde te voldoen aan de eisen van het CCKP was dit vooral met financiële argumenten en praktische beperkingen, zoals woonruimte en de dreiging van een aanzuigende werking. De contacten tussen comité en regering waren meestal formeel maar goed, maar liepen een deuk op door de discussies in de CCG, de langzamere afhandeling van problemen, en het feit dat de regering ook over de hoofden van het CCKP heen opereerde. Het CCKP begon daarop ook met directere acties te voeren (zoals geldinzameling) en buiten de CCG om te werken. Hier zien we ook de eerste morele autoriteitsclaims, die vooral te maken hadden met het ernstig lijden van de Nederlanders in Indonesië onder een zogenaamd autocratisch en communistisch bewind. Er werd nog niet ingegaan op specifieke kenmerken zoals gender en etniciteit maar CCKP sprak wel over vaderlandsliefde en het willen ontvluchten van een gruwelijk communistische regime hetgeen goed aansluit bij Walaardt.

DDET werd buitengesloten vanwege het plan Ford, hun band met extreemrechtse individuen als Westerling, en hun steun voor extremistischere standpunten van de RMS. Dit beperkte hun invloed danig maar gaf hen, in tegenstelling tot het CCKP, ook de mogelijkheid hardere kritiek te uiten op de Nederlandse regering. DDET kon zich nauwelijks beroepen op

¹⁴⁸ "Het recht aan de zijde van Ambon", *Stem van Ambon*, nr.6 1950, 7.

logistieke autoriteitsclaims gezien hun beperkte budget en veel van hun eigen acties mislukten. In plaats daarvan sloten ze zich aan bij acties van andere organisaties, zoals het Rode Kruis en het Veteranenlegioen. De stichting deed geen enkele poging expertise autoriteit uit te stralen en richtte zich volledig op hun morele autoriteit, waarbij de dreiging van het communisme ook bij hen groot terugkwam. Daarnaast maakte de stichting veel gebruik van gender-argumenten, Christelijke vrouwen en meisjes liepen volgens hen het meeste gevaar in Indonesië, en riepen ze de regering op hun ereschuld in te lossen en verantwoordelijkheid te tonen tegenover de Molukse bevolking. Dit laatste sluit naadloos aan bij Laarmans onderzoek.

Hoofdstuk 3: De opkomst van extreemrechts

In dit hoofdstuk beschrijf ik allereerst de ontstaansgeschiedenis van Pro Patria. Hierna analyseer ik aan de hand van de vergadernotulen, in- en uitgaande stukken, en propagandamaterialen de relatie tussen hen en de overheid enerzijds en de relaties die deze organisatie had met andere organisaties anderzijds. Dit zal ik ook doorzetten voor en relateren aan de acties van het CCKP en vooral die van DDET, gegeven de nauwe contacten die ze er met Pro Patria op nahielden. Op basis hiervan bepaal ik de invloed die deze organisaties hadden in het repatriantenbeleid 1954-1958.

3.1: ‘Recht en Rechtvaardigheid’: Oprichting van Pro Patria

Over de stichting Pro Patria is bijzonder weinig bekend. De meeste literatuur behandelt hen slechts kort en van hun eigen archiefmateriaal is weinig overgebleven. Bekend is dat de stichting werd opgericht in 1953, naar aanleiding van de ontstane discussies over een toekomst voor Indo-Europeanen in Nieuw-Guinea en de overkomst van de eerste spijtoptanten.¹⁴⁹ De organisatie was vooral opgericht door oud-KNIL militairen die al langer actief waren in de discussie omtrent gerepatrieerden en het Indonesië- en Nieuw-Guinea vraagstuk. Het doel van de groep werd dan ook om alle splintergroepjes die zich bezighielden met Indonesië te verenigen en zo een stevige vuist te maken richting de regering en het lakse beleid aan de kaak te stellen.

Hierbij had Pro Patria wel duidelijke voorkeuren, de groep had namelijk een uitgesproken (extreem-)rechtse signatuur. Men verbond zich met andere organisaties en individuen die zich stevig verzetten tegen de rooms-rodde regering, waaronder Raymond Westerling en stichting Door de Eeuwen Trouw.¹⁵⁰ Pro Patria organiseerde zich in één centrale afdeling, zonder lokale representatie, en verbond leden aan zich door het verspreiden van een eigen periodiek genaamd *Rapat/Eenheid*.

Hoewel de organisatie bij lange na niet zo groot was als het CCKP of het latere NASSI beweerde men op het hoogtepunt toch 16000 leden te tellen, die allen *Rapat* ontvingen.¹⁵¹ Daarnaast organiseerde men besprekingen, lezingen, en zogeheten protestavonden waarin

¹⁴⁹ Bosma, *Terug uit de Koloniën*, 140.

¹⁵⁰ Meindert van der Kaaij, *Een Kwaad Geweten de worsteling met de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog vanaf 1950* (Amsterdam University Press, 2022), 19-20.

¹⁵¹ *Ibidem*, 21.

leden hun grieven richting de regering konden uitten, waar Pro Patria vervolgens over berichtte in hun propagandamaterialen. Veel van deze avonden werden mede georganiseerd met Door de Eeuwen Trouw, en beide organisaties deelden sprekers in de vorm van Westerling, de militair en fascist W.K.H. Feuilletau de Bruyn, en de rechts-conservatieve activist en oprichter van het Oud-Strijders Legioen (OSL) Prosper Ego.¹⁵²

Pro Patria was hiermee een organisatie die ‘het verlies van Indië’ betreunde. Hoewel de organisatie niet actief pleitte voor een terugkeer van Indonesië als kolonie onder de vleugel van Nederland was deze wél voor een voorzetting van de Nederlands-Indonesische Unie, als een variant van het Britse Gemenebest. Daarnaast pleitte men voor behoud van Nieuw-Guinea als kolonie, en behoud van een zelfstandig Ambon. De tegenstrijdigheid van deze doelen (behoud van de Unie ging niet samen met een zelfstandig Ambon bijvoorbeeld) maakte in dat opzicht weinig uit, de organisatie was simpelweg tegen de manier waarop de regering met het Indonesië vraagstuk omging.¹⁵³

Repatrianten en spijtoptanten waren in de ogen van Pro Patria slechts het ongelukkige bijproduct van foutieve keuzes van de regering omtrent dekolonisatie. Hen naar Nederland halen was dan ook vanzelfsprekend, aangezien ze behoorden tot het ‘blanke broedervolk’ en in wezen Nederlanders waren. Het feit dat de regering en sommige organisaties, zoals het IEV, hadden gepleit voor het *warga negara Indonesia* was Pro Patria dan ook een doorn in het oog.

3.2: De repatriantenorganisaties 1954-1958

Zoals beschreven ontstond Pro Patria medio 1953, en begon de organisatie met het uitgeven van *Rapat* rond diezelfde tijd. In hun allereerste stuk in hun allereerste periodiek was de toon direct gezet. Pro Patria schreef over uitspraken van de Minister van Maatschappelijk Werk van Thiel, die zei dat het betalen van een reisvoorschot voor alle Nederlanders uit Indonesië niet alleen financieel onverantwoord was, maar ook een aanzuigende werking zou hebben op andere migranten.¹⁵⁴ De organisatie noemde de minister daarop “naargeestig en klein” en beschuldigde hem ervan het lijden van de Nederlanders in Indonesië niet te willen begrijpen.¹⁵⁵ Ook de houding van de regering ten opzichte van de Molukkers werd geheld,

¹⁵² Van der Kaaij, *Een Kwaad Geweten*, 21.

¹⁵³ Bosma, *Terug uit de Koloniën*, 140-141.

¹⁵⁴ “Beschamend Inzicht”, *Rapat*, 05/09/1953.

¹⁵⁵ *Ibidem*, 1.

Pro Patria schreef dat de regering trouwbreuk pleegde, hun ereschuld tegenover de Molukkers vergat, en de laatste brokstukken van de Zuid-Molukken trachtte te begraven.¹⁵⁶ Hierbij moest vooral de PvdA, als leider van het kabinet, het ontgelden, de partij werd beschuldigd van het plegen van hoogverraad.¹⁵⁷

Deze fikse bewoordingen werden over de gehele periode ondersteund met veel emotionele getuigenissen, een duidelijk beroep op de morele autoriteitsclaim, die zowel in woord als in beeltenis in *Rapat* werden getoond. Na de aankomst van de RMS regering in Nederland, waarbij president Manusama een zwijgplicht werd opgelegd door de regering, stelde het bestuur dat met deze actie Manusama ongetwijfeld herinnerd werd aan “vrouwen, kinderen en andere weerlozen, toen het Javaanse beest over Amboina kwam, geleid, bewapend, vervoerd door dit Nederland. Hij moet weer de doods-kreten gehoord hebben van de vrouwen en kinderen, die toen afgeslacht werden en weggebrand met het hospitaal Amboina.”¹⁵⁸ Hierbij moet echter gezegd worden dat Pro Patria het Molukse vraagstuk weinig behandelde, anders dan als stok om de ‘verraderlijke’ regering mee te slaan. Oplossingen voor de problemen van de Molukse bevolking in Nederland kwamen er vanuit de organisatie niet en men was op dit gebied eerder reactief dan proactief.¹⁵⁹

Deze claims kwamen ook terug in de artikelen over het echte hoofdonderwerp van Pro Patria: de Indische Nederlanders en maatschappelijke Nederlanders (deze termen werden door Pro Patria uitwisselbaar gebruikt) die nog in Indonesië verbleven. Hun lijden, als uitvloeisel van falend regeringsbeleid, werd in elke uitgave van *Rapat* meermaals aan de kaak gesteld. Dit werd gedaan door wederom de nadruk te leggen op de ereschuld die de regering tegenover deze mensen had, hier werden tenslotte landgenoten verraden en achtergelaten. Dit werd bewerkstelligd door de Christelijke, ontwikkelde, cultuur van deze mensen te beschrijven, en dit te relateren aan de Islamitische, barbaarse, en communistische Indonesiërs die over hen heersten.¹⁶⁰ *Rapat* sprak zich zelfs uit tegen de voorgenomen assimilatie vanuit de Nederlandse overheid, die via de maatschappelijk werkers van het CCKP werd uitgevoerd in de contractpensions, omdat de huidige regering behoorde “tot het vulgum pecus van het tegenwoordige rood-socialistische régime waaronder ons goede land gebukt gaat.”¹⁶¹ Deze

¹⁵⁶ “Handen af van Manusama!”, *Rapat*, 19/09/1953, 3.

¹⁵⁷ “Verantwoordelijkheid”, *Rapat*, 05/09/1953,, 2.

¹⁵⁸ “Handen af van Manusama!”, 3.

¹⁵⁹ Zie bijvoorbeeld: “Welkom”, *Rapat*, 19/09/1953, 1; “R. Drees en het juiste warme hart”, *Rapat*, 10/11/1953, 5.

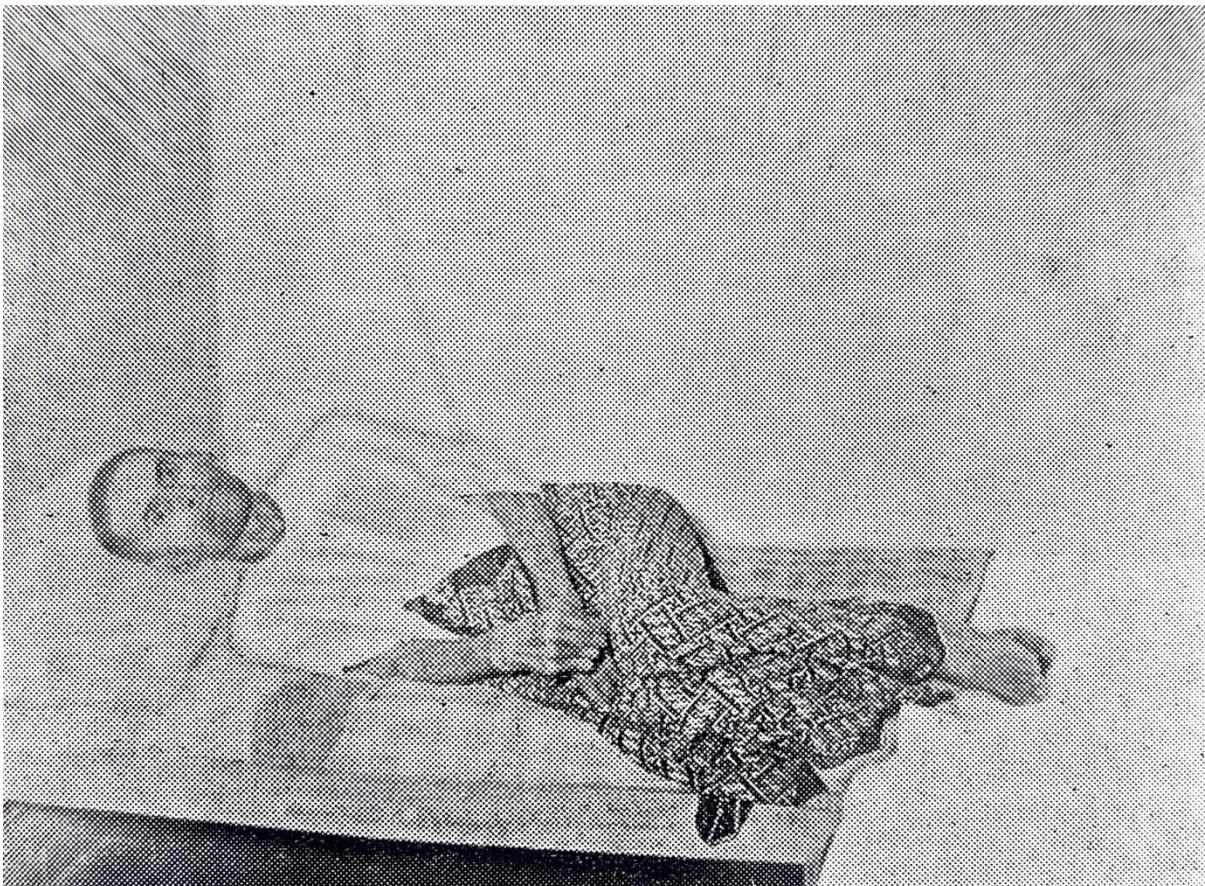
¹⁶⁰ “De Grote Drie bezorgd over Indonesië”, *Rapat*, 30/11/1953, 3; “Het Christelijk geweten en Ambon”, *Rapat*, 27/10/1953, 2.

¹⁶¹ “Assimilatie?”, *Rapat*, 06/12/1954, 4.

gerepatrieerden waren namelijk anders gewend, zij waren “Nederlanders die Nederland slechts (willen) kennen als een Christelijke Rechtsstaat onder de Vaderlandse Driekleur én Oranje! Herstel en herrijzenis van ons land in die zin, zij derhalve vooreerst ons streven.”¹⁶²

Daarbij valt ook op hoe vaak het lijden van vrouwen, ouderen, en kinderen naar voren werd gebracht, geheel in lijn met wat Walaardt en Laarman hebben geschreven. Zo stelde de redactie van *Rapat* onder meer dat witte vrouwen werden verhandeld en dat “Indisch Nederlandse vrouwen verpest worden, onteerd, door het slijk gesleurd, voor de voorbrenging van gezonde kinderen onbruikbaar gemaakt.”¹⁶³ Ook bij oproepen voor eigen acties, zoals het sturen van kleding en voedsel naar Indonesië, werden foto’s toegevoegd van uitgemergelde kinderen, stervende ouderen, en bedompte woonruimtes.¹⁶⁴

Afbeelding 1: H. Drenthe, geestelijk en lichamelijk gebroken

Bron: *De Noodtoestand van de Nederlanders in Indonesië* (Stichting Pro Patria 1953), 7.

¹⁶² “Assimilatie?”, *Rapat*, 06/12/1954, 4.

¹⁶³ “Het lot der vrouwen en meisjes, wij beschuldigen”, *Rapat*, 30/11/1953, 1.

¹⁶⁴ “Oproep: een levenskwesitie” en “Onze lezers in actie”, *Rapat*, 03/10/1953, 1-4; “Armoede...ellende...wanhoop... het gaat om hèn”, *Rapat*, 31/01/1956, 3.

Afbeelding 2: Ziekelijke kinderen in een bedompte omgeving

Bron: *De Noodtoestand van de Nederlanders in Indonesië* (Stichting Pro Patria 1953), 2.

Het moge duidelijk zijn dat Pro Patria zich expliciet met de politiek bezighield en politieke standpunten innam, in tegenstelling tot het apolitieke karakter van het CCKP. Zij deden dit met het argument dat de politiek zich had vergrepen aan de Nederlandse identiteit en waardigheid. Burgers moesten dus geactiveerd worden om de regering op de knieën te dwingen en een ruimhartiger beleid ten aanzien van Indische Nederlanders te creëren.¹⁶⁵

Hierin wilde de organisatie maar wat graag samenwerken met andere groepen, en medestand werd gezocht met DDET, enkele kleinere organisaties, en het CCKP.

De samenwerking met de kleinere organisaties verliep vooral op losse basis, Pro Patria liet op geen enkele manier vastleggen dat formeel werd samengewerkt. Dit zorgde soms voor verwarring bij leden, en wisselende loyaliteiten, zoals te zien valt in de discussie omtrent Vereniging Oost & West. Na het plaatsen van het eerdergenoemde artikel over de verhandelde meisjes en vrouwen beschuldigden verschillende dubbelden (die van zowel Oost & West als Pro Patria lid waren) Pro Patria ervan hun fantasie de vrije loop te hebben

¹⁶⁵ "Waarom Politiek?", *Rapat*, 27/10/1953, 1-3.

laten gaan. Ook werd opgemerkt dat de organisatie zich hiermee in de voet schoot, aangezien het stuk suggereerde dat Indisch-Nederlandse mannen kennelijk te zwak waren om hun eigen vrouwen en kinderen te beschermen van (seks-)slavernij. Waarom zou men dan deze mensen naar Nederland laten komen?¹⁶⁶

Korte tijd later beschuldigde Pro Patria op hun beurt Vereniging Oost & West ervan te heulen met de vijand, de Nederlandse overheid, door bij hen aan te kloppen voor subsidie. Voor een schamele 20000 gulden werden, aldus Pro Patria, nu honderdduizend landgenoten in de steek gelaten door Oost & West.¹⁶⁷ De ruzie liep hoog op, en beide organisaties besloten daarop hun banden te verbreken en geen verdere propaganda te maken voor elkaar.¹⁶⁸ Hierdoor werden dubbelden, die soms niet eens van de ruzie afwisten omdat hierover niet in de periodieken werd gepubliceerd, gedwongen hun lidmaatschap op één van de organisaties per direct op te zeggen of anders geroyeerd te worden als lid.¹⁶⁹ Hier is dus een competitie zichtbaar tussen organisaties over hun toegang tot de overheid. De gedeeltelijke overgang naar *insider tactics* van Vereniging Oost & West werd hen niet in dank afgenomen door Pro Patria, die exclusief *outsider tactics* wilde benutten en organisaties die zich bij de overheid hadden aangesloten als verraders zag.

Deze houding is nog zichtbaarder in de voorzichtige verkennende gesprekken tussen Pro Patria en het CCKP. Eind 1953 werden lange gesprekken gevoerd op initiatief van het CCKP om te kijken hoe beide organisaties met elkaar om konden gaan, aangezien Pro Patria in de ogen van het comité tegen hen ageerde.¹⁷⁰ Dit sloeg op eerdere, voor Pro Patria maatstaven subtiele, kritiek geplaatst in *Rapat* waarin de kerken werden beschuldigd de ogen te sluiten voor het leed van de repatrianten en te veel met de regering te werken.¹⁷¹ Pro Patria bevestigde de kritiek op CCKP, en stelde dat door de samenwerking met de regering het comité te weinig voor elkaar zou krijgen, net zoals NIBEG.¹⁷² Het CCKP beargumenteerde daarentegen dat Pro Patria door actief politiek te bedrijven en organisaties en partijen hevig te bekritisieren, allerlei medestanders van zich vervreemde.¹⁷³ Beide organisaties spraken af elkaars standpunten te respecteren maar deze houding bleek al gauw een wassen neus. Het CCKP-bestuur besloot slechts een week na het overleg formeel vast te leggen zich op alle

¹⁶⁶ UBL, Archief L.A.L. Korteman (ALK), "Aan het Bestuur van de Sticthing PRO PATRIA", 01/01/1954.

¹⁶⁷ "Aangekocht van Landswege!", *Rapat*, 20/01/1954.

¹⁶⁸ UBL, ALK, No.0117 Brief aan H.B. Pro Patria, 20 juni 1954.

¹⁶⁹ UBL, ALK, De weledergestrenge heer G.H. Eskes, 01 juli 1954.

¹⁷⁰ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Verslag van het onderhoud tussen Pro Patria, en CCKP, 15 december 1953, 2-10.

¹⁷¹ "Aan de kerken in Nederland", *Rapat*, 19/09/1953, 3; "Het christelijk geweten en Ambon", *ibidem*, 2.

¹⁷² UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Verslag van het onderhoud tussen Pro Patria, en CCKP, 15 december 1953, 5.

¹⁷³ *Ibidem*, 4.

vlakken te distantiëren van Pro Patria.¹⁷⁴ Pro Patria ging daarnaast verder met het bekritisieren van het comité als verlengstuk van de regering, al sprak *Rapat* in uitzonderlijke situaties wel hun steun uit voor individuele CCKP acties, zeker als het comité stevigere eisen stelde aan de regering.¹⁷⁵ Dit sluit aan bij wat Vosters schreef over NGOs die zich via *insider tactics* inzetten. Doordat het CCKP formeel betrokken was bij beleidsvorming was hun kritiek, zeker in de ogen van een *outsider tactics* organisatie als Pro Patria, uiterst zwak. Als ze er immers zo op tegen waren waarom hebben ze dan deelgenomen aan de beleidsvorming?¹⁷⁶

De beste samenwerking vond Pro Patria in DDET, en het lijkt erop dat de beide organisaties afspraken hebben gemaakt over het vertegenwoordigen van hun eigen niche; waar Pro Patria zich vooral toelegde op de maatschappelijke Nederlanders was DDET de vertegenwoordiger van de Molukse bevolkingsgroep. Beide organisaties plaatsten artikels van elkaar in de ander zijn periodiek.¹⁷⁷ Ook werden gezamenlijke acties georganiseerd, waaronder veel protesten tegen regeringsbeleid, en richtten de organisaties samen het Kolonel H. J. Schmidt fonds op waarmee op structurele wijze geld werd ingezameld voor de belangen van Nederlanders in Indonesië.¹⁷⁸ Dit fonds was vernoemd naar Harko Johannes Schmidt, een ex-KNIL kolonel die ook assistent-resident op Atjeh en Ambon was geweest en na de dekolonisatie faam had verworven als rechtsconservatief activist. In die hoedanigheid was hij ook prominent lid van DDET en Pro Patria. Hij overleed echter plots in oktober 1953, en de organisaties besloten daarop om het nieuwe fonds naar hem te vernoemen.¹⁷⁹

Op basis van de voedselpakketten, kledingstukken, en medicijnen die beide organisaties richting Indonesië stuurden valt op te maken dat het H.J. Schmidt fonds niet onbemiddeld was.¹⁸⁰ Ook werd via *Rapat* openheid van zaken gegeven over het verloop van acties en de financiële stand van zaken. Meerdere (geld-)inzamelingsacties (zoals het insturen van een dubbeltje door de leden) leverden het fonds tienduizenden guldens op.¹⁸¹ Dat niet al dit geld werd benut voor hulp aan Nederlanders in Indonesië blijkt uit brieven die verschillende (ex-)bestuursleden van het fonds elkaar zonden. Hierin werden onder meer de toenmalige secretaris en penningmeester ervan beschuldigd geld in eigen zak te steken, terwijl

¹⁷⁴ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen van het Algemeen Bestuur, 22 december 1953, 2.

¹⁷⁵ "C.C.K.P.", *Rapat*, 09/11/1954, 2.

¹⁷⁶ Vosters, *NGO's and Refugees in European History*, 37-38.

¹⁷⁷ "Drogredenen", *Stem van Ambon*, 25/05/1953 in: *Rapat* 05/09/1953, 4; "Aan de Regering ter overweging: een leger voor Ned. Nw.-Guinea", *Rapat*, 31/01/1956 in: *Stem van Ambon*, 03/03/1956, 3-6.

¹⁷⁸ "Stichtingsnieuws Kolonel H. J. Schmidt-fonds", *Rapat*, 03/10/1953, 4; "Ambon in het land", *Stem van Ambon*, 1953 nr.43, 4; "Wij herdenken TIEN jaar Nederland VIJF jaar Ambon...", *Rapat*, 14/04/1955, 4.

¹⁷⁹ "In memoriam Kolonel H.J.Schmidt", *Stem van Ambon*, nr. 40 1953, 4.

¹⁸⁰ "Hulp aan 'Onze Mensen in Indonesie het begint eindelijk te dagen....", *Rapat*, 01/02/1955, 1-2;

¹⁸¹ "Nieuws van het 'dubbeltjes-' front"; "Hoe is de stand Lieke?", *Rapat*, 22/12/1954, 6.

zij op hun beurt het voormalig bestuur ervan betichtten te hoge verblijfs- en reiskosten te rekenen.¹⁸² De ex-secretaris zou zelfs in een luxe auto rondrijden terwijl vijf van zijn kinderen vanwege armoede uit huis waren geplaatst. Bij aanvraag van het bestuur of zijn familie niet beter wat van zijn geld kon krijgen antwoordde hij vervolgens dat zijn vrouw dan maar wat vaker “op haar rug moest gaan liggen”.¹⁸³

De organisatie en daarmee de logistieke autoriteit van de drie, en bovenal dat van Pro Patria en het Schmidt fonds die veel van dezelfde bestuursleden deelden, was dus niet altijd even goed in orde. Toch bood de innige samenwerking de mogelijkheid meer uit elkaars kennis en ervaring putten, waardoor er meer expertise- en logistieke claims werden gemaakt in beide periodieken. De logistieke claims waren vooral te zien in de organisatie van de bovengenoemde acties voor het Schmidt fonds. Daarnaast zetten DDET en Pro Patria ook meer in op demonstraties voor erkenning van de RMS, protestmarsen naar aanloop van de verkiezingen, en begonnen ze verschillende acties om de in Indonesië gearresteerde Nederlander Jungschläger vrij te krijgen, die verdacht werd van medewerking aan staatsondermijnende activiteiten.¹⁸⁴ Tevens financierden de organisaties samen verschillende rechtszaken tegen de overheid, omdat die in hun ogen nalatig was in hun verplichtingen tegen (vooral) Molukkers. Een groot deel van de, in de periodieken gepubliceerde, rechtszaken was succesvol en onder anderen een brede interpretatie van de Garantiewet Militairen KNIL (waardoor alle ex-KNIL soldaten recht kregen op betaalde overtocht van de Nederlandse overheid) was hieraan te danken.¹⁸⁵

De expertise claims kwamen vooral in de vorm van gedetailleerde informatie over de situatie in Indonesië die in beide periodieken werd gedeeld. Deze stukken gingen bijvoorbeeld over wetsvoorstellen van de Indonesische regering, juridische beschouwingen, of geologische en geschiedkundige analyses van Nieuw-Guinea om hiermee te pleitten voor kolonisatie door Indische Nederlanders.¹⁸⁶ Daarnaast publiceerden zowel DDET als Pro Patria uiterst gedetailleerde en zorgvuldig beschreven boekjes ten tijde van nationale verkiezingen, waarin een overzicht werd gegeven van de acties, het bestaan van de RMS, en het lijden van

¹⁸² UBL, ALK, “Open brief aan mijn mede-gerepatrieerden en evacu e's uit ons voormalig Nederlands Indi e!”, oktober 1955.

¹⁸³ UBL, ALK, “Antwoord op de open brief van de Heer R.A.L. Severijns”, oktober 1955, 2.

¹⁸⁴ “Wij herdenken TIEN jaar Nederland VIJF jaar Ambon”, 4; “Om het leven van Jungschläger”, *Rapat*, 16/03/1956, 7;

¹⁸⁵ “Garantiewet Militairen KNIL”, *Rapat*, 24/06/1955, 3.

¹⁸⁶ “De Unie is onopzegbaar”, *Stem van Ambon*, 1953 nr.42, 4; “Zie dit onrecht ook inderdaad als onrecht!”, *Stem van Ambon*, 1954 nr. 44, 2-3; “Blijvers voor Nw.-Guinea”, *Rapat*, 08/11/1955, 12-13.

(maatschappelijke) Nederlanders in Indonesië.¹⁸⁷ In deze werken werden bijvoorbeeld de steunnormen voor Indische Nederlanders uitgewerkt en vergeleken met de levensstandaard in Indonesië op verschillende punten in de geschiedenis, om daarmee de conclusie te trekken dat de Nederlandse steun zwaar onder de maat was en niet voldeed aan de zorgplicht van de Nederlandse overheid.¹⁸⁸ Hierin werd dus de expertise autoriteit gecombineerd met de morele autoriteitsclaims over zorgplicht en het lijden van onschuldigen. Dit was vrij vernieuwend, aangezien het CCKP deze twee altijd strikt gescheiden hield. Hun nota's en memoranda besproken in het vorige hoofdstuk waren zowat onttrokken van elke vorm van emotionele argumentatie.

Deze langdurige samenwerking tussen Pro Patria en DDET zorgde er ook voor dat noch overheid noch CCKP hen heen kon. Zo publiceerden onder meer het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de vervanger van het DMZ, het Bureau Bijzondere Maatschappelijke Zorg (BMZ), vanaf 1954 oproepen en bekendmakingen over repatrianten kwesties in *Rapat*, met de expliciete verwachting dat via dit orgaan verschillende groepen gerepatrieerden beter bereikt konden worden.¹⁸⁹ Ook wisten de rechtse organisaties vanaf 1955 voor het eerst individuele Tweede Kamerleden te benaderen, waardoor hun ideeën vanaf dat moment direct verkondigd werden in de Kamer. De Kamerleden waren veelal conservatief en in eerste instantie vaak tegen de opmars naar onafhankelijkheid van Nederlands-Indië geweest.

Hieronder vielen Karel van Rijckevorsel (Katholieke Volkspartij, KVP) die als advocaat namens DDET en Pro Patria had opgetreden in hun rechtszaken tegen de overheid, de oerconservatieve voormalig premier Pieter Gerbrandy (Anti-Revolutionaire Partij, ARP), en defensiewoordvoerder Govert Ritmeester (VVD).¹⁹⁰ Deze Kamerleden maakten hier en daar ook gebruik van kennis van DDET en Pro Patria in debatten en moties, zoals zichtbaar werd in de debatten omtrent achterstallige salarisbetaling van gerepatrieerde oorlogsslachtoffers. Hierbij benutte Ritmeester berekeningen van de beide organisaties om de overheid aan te manen tot snellere uitbetaling van de salarissen, aangezien dat op het toenmalige tempo ruim acht jaar zou duren.¹⁹¹

¹⁸⁷ *De Noodtoestand van de Nederlanders in Indonesië Critiek op de Steunnormen van het Hoge Commissariaat der Nederlanden* (Den Haag: Stichting Pro Patria, 1954); *Manifest aan de politieke partijen* (Eindhoven: Stichting Door de Eeuwen Trouw, 1955).

¹⁸⁸ *De Noodtoestand van de Nederlanders*, 4-10.

¹⁸⁹ "Mededelingen van onze Sociale Dienst", *Rapat*, 08/11/1955, 8; "Mededelingen van onze Sociale Dienst", *Rapat*, 21/12/1955, 17.

¹⁹⁰ "Recht en Verantwoordelijkheid", *Stem van Ambon*, 1952 nr.34, 1; "Prof. Gerbrandy vraagt", *Stem van Ambon*, 1953 nr. 42, 1; "De heer Ritmeester", *Stem van Ambon*, 2.

¹⁹¹ "Het schandaal der achterstallige betalingen", *Rapat*, 12/01/1955, 1-2.

Door de samenwerking van DDET en Pro Patria kwamen hun acties ook regelmatig voor in vergaderingen van het CCKP en hun gesprekken met de overheid. Een actie voor geldinzameling door het Kolonel Schmidt fonds riep bijvoorbeeld de nodige ergernis op bij het comité, die dit te horen kreeg omdat het Rode Kruis en het Veteranenlegioen overwogen om deel te nemen.¹⁹² De zichtbaardere rol van DDET en Pro Patria werd echter ook door het CCKP zelf ingezet, door namelijk te verwijzen naar de radicalere houding en eisen van de rechtse organisaties (zoals de eis voor algemene toelating van eenieder die kon bewijzen binding te hebben met Nederland) , kon het comité hun eigen eisen (ruimhartiger toelatingsbeleid met individuele toetsing) als redelijker doen overkomen tegenover de overheid.¹⁹³

Verschillende bestuursleden binnen het CCKP, waaronder de voorzitter Moora, kregen in deze periode moeite met hun formele rol binnen de regering en hun afhankelijkheid van subsidies. Zoals beschreven in hoofdstuk 2 bleek dat de samenwerking met de overheid in de CCG stroef liep, uitmondde in discussies, en over het algemeen te traag in actie kwam. Door het comité werd daarom een uitgebreide nota opgesteld die de grote hulpvraag vanuit Indonesië onder de loep nam.¹⁹⁴ De conclusie uit de nota, die ook naar de regering werd gezonden, was dat een deel van de problemen verholpen kon worden door snelle en directe actie te ondernemen, door bijvoorbeeld voedselpakketten en kleding te verzenden. De grootste verlichting zou echter zijn om zoveel mogelijk mensen naar Nederland te halen: “De Indische Nederlander is een vreemdeling geworden in zijn eigen wereld en steeds dieper wordt zijn begeerte: zo snel mogelijk deze beangstigende wereld te ontvluchten om te trachten elders een nieuw bestaan op te bouwen.”¹⁹⁵

In vergaderingen van het bestuur werd daarom begin 1955 besloten een alternatieve groep náást het CCKP op te richten, bestaande uit verschillende bestuursleden die graag directe acties wilden organiseren: Stichting Helpt Onze Mensen in Indonesië (SHOMI).¹⁹⁶ Het doel van de stichting was om directe hulp te bieden aan (maatschappelijke) Nederlanders in Indonesië én aan hen die spijt hadden van hun keuze voor *warga negara*, hetgeen het beste kon geschieden door mensen naar Nederland te halen en actief te streven naar repatriëring.¹⁹⁷ Hierbij wilde SHOMI vooral op het particuliere vlak samenwerking zoeken, al werd er wel

¹⁹² UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, “Brief aan de heer Moora”, 22 december 1954.

¹⁹³ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, Notulen van het Dagelijks Bestuur, 12 januari 1955, 3; Notulen van het Dagelijks Bestuur, 9 januari 1956, 2.

¹⁹⁴ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, “De Nood van de Indische Nederlanders in Indonesië”, 24 november 1954.

¹⁹⁵ Ibidem, 7.

¹⁹⁶ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 12, Vergadernotulen van het Algemeen Bestuur, 24 januari 1955, 3.

¹⁹⁷ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 12, Vergadernotulen van het Algemeen Bestuur, 24 januari 1955, 6.

overleg met de overheid nagestreefd “zonder nochtans eigen onafhankelijkheid prijs te geven.”¹⁹⁸

Bij SHOMI zaten dus meerdere bestuursleden van het CCKP aangesloten maar de stichting ging óók de samenwerking aan met de ontbonden Repatriëringsraad, waardoor onder meer William Lemaire (lid Tweede Kamer van de Katholiek Nationale Partij (KNP)), Rad Kortenhorst (Voorzitter Tweede Kamer en KVP lid), en Karel van Rijckevorsel (lid Tweede Kamer KVP én advocaat voor DDET en Pro Patria) deelnamen. Alle drie waren regeringskritische Kamerleden en vooral Lemaire had al meermaals getracht het toelatingsbeleid van de regering te veranderen door te pleiten voor een algemene toelatingstoets zonder individuele beoordeling, hetgeen meer overeenkwam met de eisen van DDET en Pro Patria dan met die van het CCKP.¹⁹⁹

Dat SHOMI wat stevigere eisen had dan het CCKP valt ook op in de vergaderingen en hun communicatie richting de regering. Laatstgenoemde nam een afstandelijke en ietwat koele houding aan tegenover de stichting. Hoewel het lidmaatschap van de CCKP leden in SHOMI werd goedgekeurd werd ook duidelijk gemaakt dat de regering alleen tot overleg met de stichting zou overgaan mits zij niet te kritisch waren op regeringsbeleid.²⁰⁰ De stichting waarschuwde de regering daarentegen dat zij tenminste nog bereid waren tot overleg, en dat het negeren of isoleren van SHOMI alleen maar radicalere elementen vanuit andere groepen in de hand werkte.²⁰¹ Dit advies werd echter niet ter harte genomen, gegeven de afwijzende brieven van verschillende Ministeries op allerhande vraagstukken. Zeker op de suggestie van SHOMI om de weg open te stellen voor *warga negara* 's om hun Nederlanderschap terug te krijgen reageerde de regering negatief.²⁰²

Ook de directe acties, toch een hoofddoel van de nieuwe stichting, kwamen maar moeizaam van de grond. Hoewel er verschillende pogingen werden gedaan om directe contacten te leggen met Hoge Commissariaten in Indonesië, om zo een accuraat beeld te krijgen van de situatie aldaar, verwezen velen de stichting terug naar de Nederlandse regering uit angst voor politieke repercussies en wantrouwen jegens bepaalde bestuursleden.²⁰³ Het versturen van voedsel- en kledingpakketten verliep al even slecht door de geringe ervaring van bestuursleden met dit soort acties. Kledingpakketten werden opgehouden door de douane

¹⁹⁸ Ibidem, 4.

¹⁹⁹ Laarman, *Oude Onbekenden*, 63.

²⁰⁰ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, Kort verslag van het onderhoud op 25 februari 1955, 26 februari 1955, 1-2.

²⁰¹ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 maart 1955, 1.

²⁰² UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 27 april 1955, 1-2.

²⁰³ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 09/01/1956, 2-3.

vanwege ontbrekende papieren en voedselpakketten mochten alleen verstuurd worden aan individuen, waarvoor de kennis op de grond in Indonesië ontbrak.²⁰⁴ Zelfs het inzamelen van geld voor de stichting- gezien het ontbreken van subsidiëring toch een hoge prioriteit- kwam nauwelijks op gang.²⁰⁵

Het wantrouwen tussen de overheid en SHOMI, het ontbreken van overwinningen, en vooral het ontbreken van een duurzame geldstroom gaf aanzet voor een aantal CCKP leden om slechts drie maanden na oprichting een brief te schrijven aan de regering waarin beloofd werd dat, mits SHOMI subsidie zou ontvangen, de statuten meer naar regeringsrichtlijnen zouden worden aangepast.²⁰⁶ Dit hield onder anderen in dat SHOMI niet uit zichzelf zou rekruteren voor repatriëring en het *warga negara* vraagstuk buiten beschouwing zou laten zolang als de overheid er geen standpunt in had genomen. Dit was echter niet overlegd met de niet-CCKP leden die, toen ze erachter kwamen, verbolgen reageerden dat de voorgestelde wijzingen “een volkomen capitulatie, een volledige inkapseling van de Stichting door de Overheid” betekenden.²⁰⁷ Op basis van deze discussie werd zelfs een liquidatievoorstel geschreven, met als reden de onderlinge verhoudingen en wrijving met overheid.²⁰⁸

SHOMI werd nog kortstondig doorgezet, mede door zich toe te leggen op meer hulppakketten en minder regeringsbeïnvloeding en 1-op1 repatriëringshulp- de bovenstaande capitulatie dus.²⁰⁹ Dit mocht niet baten. De interne chaos en ideologische versnipperdheid leidden tot het terugtreden van verschillende leden eind 1955 en wederom werd een liquidatievoorstel gedaan. In de laatste vergaderingen van SHOMI trokken de overgebleven bestuursleden lering uit dit mislukte project, maar zelfs hier kon men niet tot overeenstemming komen- waar verschillende leden de houding van de regering hekelden stelden andere leden dat er geen plek meer was voor de stichting door het succes van andere particuliere organisaties, waaronder het CCKP en enkele “wilde stromingen die op niet ontziende wijze de grote trom roeren”.²¹⁰ Hoewel een enkeling suggereerde dat er heus nog wel een niche was voor SHOMI, zoals het schenken van koptelefoons aan Indische bejaardencentra, stemden uiteindelijk alle leden in met liquidatie.²¹¹ Een groot aantal van de leden, waaronder een deel van de ‘radicale’ stromingen, vertrok daarna naar het CCKP, die

²⁰⁴ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 09/03/1955, 1-3.

²⁰⁵ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Vergadernotulen Financiële Commissie, 15/03/1955, 3.

²⁰⁶ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Memorandum Moora, 30/04/1955.

²⁰⁷ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Afschrift telefonisch gesprek, 06/05/1955, 2.

²⁰⁸ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Afschrift liquidatievoorstel, 19/05/1955.

²⁰⁹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 19/11/1955, 1-2.

²¹⁰ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 09/01/1956, 4.

²¹¹ Ibidem, 10-11.

daarmee de taken van SHOMI overnam.²¹² Met de overgang van deze personen naar het comité ontstond ook samenwerking tussen het CCKP en radicalere organisaties zoals het Veteranenlegioen Nederland, dat tot dan toe vooral banden onderhield met DDET en Pro Patria.²¹³

Het comité zat tijdens het korte bestaan van SHOMI niet stil, en zette hun werkzaamheden in de CCG ook voort. Zoals gezegd relateerde het CCKP zich daarbij tegenover de overheid vaak aan de radicalere groepen DDET en Pro Patria, om zo hun eigen eisen in een beter daglicht te zetten. Hierdoor wist het comité hun takenpakket steeds meer uit te breiden en zichzelf daarmee onmisbaar te maken. Zo ging het Ministerie van Justitie ermee akkoord dat in alle zaken aangaande voogdij en uithuisplaatsing van gerepatrieerden, overheidsinstanties eerst bij het CCKP moesten aankloppen voor gegevens en toestemming.²¹⁴

Ook riepen het BMZ en Ministerie van Binnenlandse Zaken meerdere keren per maand de hulp in van het comité voor hun kennis op het gebied van geschikte opvang voor gerepatrieerden, en werd hun advies ingewonnen voor het oprichten van jeugd- en ouderencentra.²¹⁵ Het CCKP ondernam ook vaker dan in voorgaande periode proactief actie voor opvang en begon zich zelfs te bemoeien met de overtocht, opvang, plaatsing, én tewerkstelling van individuele repatrianten, hetgeen de betrokken ministeries met open armen ontvingen.²¹⁶ Deze betrokkenheid en informatievoorziening liet goed de expertise- en logistieke claims van het comité zien tegenover de regering en maakte hen onmisbaar.

De betrokken ministeries accepteerden deze bemoeienis hoogstwaarschijnlijk vanwege het grote aantal gerepatrieerden dat richting Nederland trok. De schattingen die de regering had gedaan waren volgens het comité lachwekkend laag, wat bleek te kloppen, waardoor het aantal opvanglocaties, maatschappelijk werkers, woningen, en werkplekken fors achterbleef op de werkelijk benodigde aantallen.²¹⁷

Net als in voorgaande periode blijkt dus dat de overheid vooral het CCKP inriep op plekken waar hun eigen kennis tekortschoot, of waar het comité simpelweg effectiever te werk zou gaan door hun al bestaande en goed georganiseerde netwerk. Dit betekende echter

²¹² UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, Memorandum ten gebruike bij de liquidatie-vergadering van de 'Stichting tot Hulp aan Onze Mensen in Indonesië', 03/05/1956.

²¹³ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 maart 1955, 3.

²¹⁴ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 12, Overzicht inzake voogdijvoorzieningen t.b.v. gerepatrieerden, 28/04/1955.

²¹⁵ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 12, Opvang van uit Indonesië afkomstige Nederlanders in Nederland, 28/04/1955, 2-4.

²¹⁶ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 12, Overzicht inzake de Indonesische Veiliggestelden, 28/04/1955, 1-5.

²¹⁷ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 42, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 28/04/1955, 2; Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 25/08/1955, 2-4.

niet dat de regering altijd zo meegaand was. Vooral als het comité zich wilde inzetten voor het laten overkomen van meer Nederlanders en advies wilde geven aan potentiële gerepatrieerden uit Indonesië hield de regering de boot (letterlijk en figuurlijk) af vanwege angsten voor een aanzuigende werking.²¹⁸ Ook het ontbreken van gedegen woningen in Nederland speelde hierbij voor de regering een grote rol, ondanks verzet van het comité werd daarom besloten meer contractpensions en kampen op te zetten. Hierbij werd het CCKP wél betrokken bij de zoektocht naar geschikte locaties, maar werden hun diverse voorstellen om de woningmarkt toegankelijker te maken door bijvoorbeeld een vast percentage goedkope huur te bouwen en woonblokken voor repatrianten te reserveren stevast genegeerd.²¹⁹

Toch waren het de successen die het meest aan bod kwamen in de vergaderingen en in de berichtgeving naar leden. Vooral valt op dat de financiële problemen, die in het vorige hoofdstuk een forse belemmering vormden voor de regering, ogenschijnlijk voorbij waren. De subsidie van het CCKP werd fors uitgebreid, en de hoeveelheid maatschappelijk werksters die het comité in dienst mochten nemen nam toe, waardoor er één werkster per 125 gezinnen beschikbaar kwam.²²⁰ Ook werden er maatschappelijk werksters in loondienst genomen om mee te reizen op repatriantenschepen, zodat eerder begonnen kon worden met de voorlichting en assimilatie van deze groep.²²¹ Veel andere financiële kwesties waar gerepatrieerden tegenaan liepen, van het beperkte kledingvoorschot tot een tekort aan zakgeld en geld voor meubels, werden door het CCKP aan de kaak gesteld en binnen enkele maanden door de regering aangepast.²²² In het geval van de meubelvoorziening leunde het Ministerie van Financiën zelfs geheel op een door het comité opgesteld overzicht met daarin de vereisten van gerepatrieerden en de gemiddelde kosten hiervan per woongebied.²²³

Concluderend valt in deze periode op dat het CCKP hun werk doorzette op dezelfde manier als voorgaande periode; door hun expertise- en logistieke autoriteitsclaims. Met de overkomst van steeds meer gerepatrieerden leunde de regering zwaar op het comité voor de

²¹⁸ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, "Onderhoud op 18 mei", 4 oktober 1954, 1-2; "Betreffende onderhoud op 18 mei 1954", oktober 1954, 1.

²¹⁹ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 71, 91766 BMZ/B Voorkeurswon. te Stellendam, 14 juni 1955; 7130/vW/MV Voorkeurswoningen Finsterwolde en Bellingwolde, 27 juli 1955; 13012 Voork. woning Erasmusweg 663 te 's-Gravenhage, 26 september 1955; inv. nr. 12, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 28 april 1955, 3-4.

²²⁰ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 10, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 4 oktober 1954, 1-3; Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 8 november 1954, 2.

²²¹ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 13, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 6 augustus 1956, 1.

²²² UA, CCKP, 1405, inv. nr. 13, "MW 6298 Kleding voor godsdienstige plechtigheden t.b.v. jeugdige", 13 juni 1956; "Nr. 69193 Uw brief van 13 juni 1956 nr. M. W. 6298", 21 september 1956; "Nr. B.2277 De standaardkledingverstreking ten behoeve van de in contractpensions gehuisveste gerepatrieerden", 14 juni 1957.

²²³ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 13, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 14 februari 1957, 4-5.

juiste informatievoorziening, en maakte het dankbaar gebruik van de goed geoliede machine van maatschappelijk werkers voor het verzorgen, assimileren, en helpen van gerepatrieerden die al waren overgekomen. Tegelijkertijd was het CCKP teleurgesteld dat het comité niet mocht helpen in Indonesië zelf en had het moeite met de tragere werking van de regering, alsmede het ontbreken van directe acties.

Hiervoor werd SHOMI opgericht, maar de stichting was geen lang leven beschoren. Vanuit de regering was er veel wantrouwen gezien de samenwerking in deze stichting tussen CCKP leden en meer kritische individuen, zoals Lemaire en Ritmeester. Ook kreeg SHOMI geen voet aan de grond op expertise- of logistiek gebied omdat Ministeries en Hoge Commissariaten liever met het CCKP samenwerkten en politieke repercussies vreesden. Hier is dus te zien hoe de regering een stichting die het niet waardeerde buitenspel wist te zetten door deze uit te spelen tegen het CCKP, die ook een volwassener organisatie was. Het comité maakte hier zelf ook gebruik van, door zich in een positiever licht te zetten in vergelijking met de radicalere groeperingen.

Het bestaan van SHOMI problematiseert tevens de strikte scheidslijn tussen *insider* en *outsider* zoals die door Vosters wordt beschreven. Veel van de bestuursleden die via het CCKP bijzonder invloedrijk waren kregen tegelijkertijd weinig tot niks voor elkaar via SHOMI ondanks dat ze over hetzelfde netwerk en veel van dezelfde kennis beschikten. De regering had hen buitenspel gezet, wat te zien valt in de afhoudende houding die de Hoge Commissariaten aannamen uit angst voor politieke repercussies.

Opvallend is dat ik bij SHOMI, met daarin toch grote namen als Lemaire, geen duidelijke sleutelfiguur heb kunnen ontdekken zoals bij Vosters' NGOs in de jaren 1950 wél het geval was. Haar onderzoek wees een aantal sleutelfiguren aan die via hun lidmaatschap van verschillende organisaties en hun persoonlijke netwerk de organisaties en politiek beleid wisten vorm te geven.²²⁴ Dit was noch bij SHOMI noch bij het CCKP het geval. Hoewel Pro Patria en DDET wel gebruikmaakten van één bekende naam, kolonel H.J. Schmidt, kwam die kort na het ontstaan van Pro Patria te overlijden en werd zijn naam slechts benut voor het fonds dat werd opgericht. Het waren dus vooral de organisaties en hun ideeën, ongeacht de vertegenwoordiger, die invloed uitoefenden.

DDET was in deze periode meer aanwezig dan de voorgaande vanwege de samenwerking met Pro Patria en oprichting van het Schmidt fonds. Deze organisaties maakten beide gebruik van morele autoriteitsclaims, met her en der een beetje expertise en logistiek via

²²⁴ Vosters, "Assessing NGO Influence", 118-119.

hun contacten in Indonesië. Ondanks hun politiek isolement wisten ze via Kamerleden als Rijckevorsel, geldinzameling via het fonds, en directe acties zoals kledinginzameling en demonstraties voor Nederlanders in Indonesië toch invloed uit te oefenen. Hun *outsider tactics* waren in tegenstelling tot die van SHOMI dus wél effectief, mogelijk omdat DDET en Pro Patria op geen enkele manier samenwerkten of wilden samenwerken met de regering. Dit gaf de overheid bijzonder weinig middelen om de organisaties mee in te binden, terwijl SHOMI door het onttrekken van het recht tot formele toegang makkelijk in toom gehouden werd.

Als laatste moet ik opmerken dat Pro Patria na 1956 van de aardbodem verdwijnt. Van wat ik kon vinden gaven noch hun contacten met DDET en het Kolonel H.J. Schmidt fonds noch de laatste uitgaves van *Rapat* hiervoor een reden. DDET zelf werd ook veel minder actief zonder Pro Patria, en legde zich weer bijna exclusief toe op de Molukse kwesties. Voor het verdwijnen van het, toch niet onsuccesvolle, Pro Patria zijn twee mogelijke verklaringen. Allereerst lijkt het erop dat er steeds vaker interne ruzies ontstonden bij Pro Patria en het Schmidt fonds, deze gingen zoals benoemd onder meer over de houding ten opzichte van de regering en de besteding van het ontvangen geld waar ook mee gesjoemeld werd. Deze chaos was niet bevorderlijk voor de acties en slagvaardigheid van de organisatie. Ten tweede namen steeds meer vermeende ‘radicalen’ plaats in het CCKP of werkten met dit comité samen. Zo vond er overleg plaats tussen het comité en regerings-kritische personen als Lemaire, Rijckevorsel, en Ritmeester. Ook sloten organisaties als het Veteranenlegioen Nederland zich aan bij het CCKP. Het comité nam hierdoor stevigere standpunten aan tegenover de regering en ging zelf meer direct en proactief actie ondernemen, wat over verloop van tijd de positie van de radicalere organisatie overbodig maakte. DDET bleef wel bestaan omdat die zich inzette voor een niche, de Molukse gemeenschap, die het CCKP nauwelijks benoemde.

Hoofdstuk 4: De kwestie Spijtoptanten

In dit hoofdstuk beschrijf ik allereerst de ontstaansgeschiedenis van NASSI. Hierna analyseer ik aan de hand van hun vergadernotulen, in- en uitgaande stukken van hen en aan hen gelieerde Kamerleden, en hun propagandamaterialen de relatie tussen hen en de overheid enerzijds en de relaties die deze organisatie had met andere organisaties anderzijds. Dit zal ik ook doorzetten voor en relateren aan de acties van het CCKP. Op basis hiervan bepaal ik de invloed die deze organisaties hadden in het repatriantenbeleid 1958-1963.

4.1: ‘Een stimulans voor de politiek’: De oprichting van NASSI

Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië kwam in april 1960 tot stand op initiatief van Tweede Kamerlid William Lemaire, Mans Spoor-Dijkema (de weduwe van de KNIL-officier en oorlogsmisdadiger Simon Spoor), en Tong-Tong oprichter Tjalie Robinson.²²⁵ Bij de oprichting werd daarnaast hulp geboden door Moora, tevens oprichter van het CCKP. Het doel van NASSI was om het toelatingsbeleid van de regering te verruimen en hulp te leveren aan de groepen in de Indonesische samenleving die spijt hadden van hun *warga negara Indonesia* en wilden migreren naar Nederland. Dit moest bewerkstelligd worden door nationale acties te organiseren, wat varieerde van geldinzameling tot petitie indienen, en hiermee de regering onder druk te zetten. Zoals Lemaire het verwoordde: “Wij bereiken dit doel niet zonder hulp van de regering {...} De regering kunnen wij echter alleen achter ons krijgen door een nationale zaak van deze geschiedenis te maken.”²²⁶

Het centrale bureau van NASSI in Den Haag werd benut om advies te geven aan spijtoptanten in Indonesië die naar Nederland wilde komen en hen bij te staan met hun visumaanvragen. Ook diende het als een vaste locatie waar spijtoptanten en hun familieleden die al in Nederland verbleven naartoe konden gaan met vragen en problemen. Hoewel NASSI dus een vrij groot centraal bureau had moedigde het ook de oprichting van lokale comités aan, die vanaf hun plek de lokale politiek konden beïnvloeden en spijtoptanten konden bijstaan.²²⁷ Tijdens de periode 1958-1963 waren er twintig van zulke plaatselijke comités actief.²²⁸

²²⁵ Willems, *De Uittocht uit Indië*, 162.

²²⁶ NA, Archief van de Stichting Comité Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië (NASSI), 2.20.27, inv.nr.3, Kort verslag van de voorbespreking openbare bijeenkomst spijtoptanten, 28 februari 1960, 2.

²²⁷ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 3, P.M. voor vergadering van donderdag 18 februari 1960 te 2 u 30, februari 1960, 1-2.

²²⁸ Meijer, *In Indië Geworteld*, 375.

Hoewel NASSI dus geen formele samenwerking nastreefde met de regering had de stichting toch een direct lijntje met de nationale politiek via hun (bestuurs-)leden. Hieronder vielen de eerdergenoemde Lemaire en Cor van Dis (SGP), maar bovenal ook Jeanette ten Broecke Hoekstra (VVD) en Frits Daams (PvdA), die namens NASSI vanwege hun achtergrond als jurist individuele visumaanvragen beoordeelden en bepleitten bij het Ministerie van Justitie.²²⁹ Deze drie parlementariërs waren binnen de Tweede Kamer al betrokken bij repatriantenvraagstukken, zoals via de vaste Tweede Kamer Commissie Repatriëringsbeleid waar ten Broecke Hoekstra en Daams lid van waren, waardoor NASSI een verlengstuk van hun parlementaire taken werd, en andersom.²³⁰

Ondanks hun oprichting in 1960 duurde het tot januari 1962 alvorens NASSI een eigen periodiek, ook genaamd *NASSI*, ging uitgeven. Tot die tijd maakte de stichting vooral gebruik van andere kranten en periodieken om hun boodschap uit te dragen aangezien het activeren van zoveel mogelijk mensen, ongeacht politieke voorkeur, prioriteit had.²³¹ Belangrijk is dat NASSI zich dus expliciet niet omschreef als politiek neutraal of a-politiek, wat CCKP wel deed, omdat de zaak waarmee de stichting zich bezighield wel degelijk politiek was. Liever omschreef de stichting zichzelf als een groep die “geen politiek beleid wil voeren, maar wel ruggesteun {sic}, een stimulans zijn voor de verschillende politieke groeperingen.”²³²

4.2: De repatrianten- en spijtoptantenorganisaties 1958-1963

Zoals benoemd in het voorgaande hoofdstuk had de Nederlandse regering het aantal gerepatrieerden dat zou arriveren onderschat, waardoor het CCKP een groter takenpakket kreeg en de Ministeries meer leunden op hun expertise en logistieke autoriteitsclaims. Ook in 1958 zien we dit terugkeren, toen het comité werd gevraagd om voor een ad hoc Tweede Kamer commissie voor gerepatrieerdenzorg te verschijnen en de Kamerleden in te lichten over de stand van zaken op dat gebied. Het 32-pagina's tellende memorandum van het comité

²²⁹ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 231-253, betreffende visumaanvragen van spijtoptanten welke bij mej. mr. J.J. Th. ten Broecke Hoekstra in behandeling zijnde door het ministerie van Justitie aan haar zijn teruggezonden, alfabetisch gerangschikt op de namen der spijtoptanten, 1959-1960; inv.nr. 272-286, Dossiers aangelegd door mr. F.H.J.M. Daams van spijtoptanten aan wie een visum verleend is, alfabetisch geordend op de namen der spijtoptanten, 1961-1964.

²³⁰ Jacobson, *“The Eurasian Question”*, 175; Willems, *De Uittocht uit Indië*, 165.

²³¹ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 3, P.M. voor vergadering van donderdag 18 februari 1960 te 2 u 30, februari 1960, 2.

²³² NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr.1, Aantekeningen over de vergadering van het Dagelijks Bestuur van het NASSI comité met de vertegenwoordigers van de Plaatselijke Comité's, 2.

dat hierbij de leidraad vormde is een goed voorbeeld van hun expertise claim.²³³ Opvallend is dat het CCKP op het eigenlijke vraagstuk, hoe stond het met gerepatrieerden in Nederland, nauwelijks inging aangezien in hun ogen de overheid samen met hen deze zorg al in rustig vaarwater had gebracht.²³⁴ Liever benutte het comité dit moment om te spreken over de nood van maatschappelijke Nederlanders, en hier paste het CCKP voor het eerst de eigen doelstellingen aan: In plaats van te pleiten voor de repatriëring van Nederlanders werd in het memorandum gepleit voor hulp aan hen “die een duidelijke binding hebben met Nederland.”²³⁵

Volgens het CCKP hadden deze ‘blijvers’ weliswaar geopteerd voor leven in Indonesië maar hadden ze niet gekozen voor het Indonesië van Soekarno, waarin ze werden opgeschrikt door zijn autoritaire bewind en hun baan en Nederlandse onderwijs hadden verloren. De Nederlandse overheid had dus alsnog de plicht om voor hen te zorgen, aangezien de spijtoptanten onder valse voorwendselen van de Indonesische staat waren gebleven.²³⁶ Dit zou volgens het comité in het bijzonder moeten gelden voor jeugdigen die geen optierecht hadden, en gezinnen die weliswaar een Indonesische vader hadden maar door het ingrijpen van de Nederlandse moeder alsnog meer aansluiting hadden bij de Nederlandse cultuur en samenleving.²³⁷

Opmerkelijk aan dit memorandum zijn dus niet zozeer de gedetailleerde uiteenzettingen waarin de expertise claim naar voren kwam, maar eerder de focus op de maatschappelijke Nederlanders en het gebruik van morele autoriteitsclaims die veel overeenkwamen met de emotionele argumenten van Pro Patria en DDET. Dit bleek ook geen uitzondering te zijn, het CCKP onderstreepte steeds vaker hun expertise- en logistieke claims met emotionele bewoordingen en morele claims die rechtstreeks uit *Rapat* gehaald hadden kunnen zijn.²³⁸ Dit valt te verklaren met de toetreding van voormalig *outsider*-organisaties en radicalere individuen in het CCKP zoals Lemaire en het Veteranenlegioen.

Dit valt ook te zien in de reactie van het comité op de overkomst van verstekelingen aan boord van de ms. Johan v. Oldenbarneveldt. Deze mensen waren *warga negara*'s *Indonesia* en bezaten dus niet de Nederlandse nationaliteit, noch hadden ze deze aangevraagd.

²³³ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 14, Memorandum aangeboden aan de commissie ad hoc uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de repatriëring uit Indonesië en vastgesteld door C.C.K.P. commissie, 17 maart 1958.

²³⁴ Ibidem, 1.

²³⁵ Ibidem.

²³⁶ Ibidem, 2-4.

²³⁷ Ibidem, 6.

²³⁸ Zie bijvoorbeeld: UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, No.CC /11632/vW/WRJM Nota inzake spijtoptanten c.a., 15 september 1959.

De Nederlandse regering besloot om deze mensen uit te zetten, omdat zij niet volgens de juiste methodes waren overgekomen en er niet voldoende dreiging was in Indonesië om hen alsnog in Nederland te houden. Het CCKP reageerde hierop stevig. In een spoedvergadering werd gesteld dat deze verstekelingen maatschappelijke Nederlanders waren, een term die het CCKP voorstelde te gebruiken, aangezien zij “tengevolge van de bijzondere omstandigheden in Indonesië (Souvereiniteitsoverdracht) niet de Nederlandse nationaliteit bezitten, maar zich Nederlanders gevoelen, als zodanig zich gedragen en beschouwd worden.”²³⁹

Dit sluit aan bij wat Van Eijl schrijft over de kwestie. Zij stelt dat de verstekelingen van het schip niet werden gestraft omdat ze illegaal in Nederland verbleven, de problematisering van illegale migranten stond nog in de kinderschoenen. In plaats daarvan werd geleund op het idee dat de migranten niet op de juiste manier naar Nederland waren gekomen en dat dit oneerlijk zou zijn tegenover postkoloniale migranten die wél via officiële wegen Nederlanderschap hadden aangevraagd.²⁴⁰ Het CCKP beriep zich daarentegen op het feit dat dit geen vreemdelingen waren, maar maatschappelijke Nederlanders.

Deze maatschappelijke Nederlanders hadden, aldus het CCKP, gekozen voor een Indonesië in de Nederlands-Indonesische Unie met de Nederlandse vorstin aan het hoofd, maar kregen in plaats daarvan Soekarno met een communistisch schrikbewind.²⁴¹ Hoewel er enig debat was binnen de vergadering over welke bewoordingen te gebruiken tegen de minister, het comité wilde de regering namelijk niet beledigen, werd besloten een brief te sturen waarin het CCKP de regering hun eigen wanbeleid de schuld gaf van de overkomst van verstekelingen. Immers, zo stelden de briefschrijvers, als het toelatingsbeleid ruimhartiger was geweest had dit niet hoeven gebeuren.²⁴² Het comité beloofde daarnaast de zorg van deze verstekelingen direct op zich te nemen met eigen gelden, waarvoor het diezelfde middag nog een geldinzamelingsactie op touw zette in samenwerking met het Rode Kruis.²⁴³ Opvallend genoeg maakte het comité hierbij geen gebruik van vermeende onschuld argumentatie zoals gender en leeftijd, terwijl er ook een klein aantal vrouwen en kinderen aan boord van het schip was.²⁴⁴

Deze acties mochten echter niet baten, aangezien de regering besloot iets minder dan de helft van de verstekelingen terug te sturen naar Indonesië. Dit kwam het CCKP op kritiek

²³⁹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 mei 1958, 2.

²⁴⁰ Corrie Van Eijl, *Tussenland: Illegaal in Nederland, 1945-2000* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2012), 40-41.

²⁴¹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 mei 1958, 2-3.

²⁴² UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, No.CC /10747/vW/WRJM Verstekelingen, 23 mei 1958.

²⁴³ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, No.cc /10746/JM/WRJM, Voor onze Gerepatrieerden, 23 mei 1958.

²⁴⁴ Van Eijl, *Tussenland*, 41-43.

te staan van DDET en de RMS regering in Nederland, die het comité aanschreven om hun ongenoegen hierover te melden.²⁴⁵ Dat deze kwestie en de kritiek hierop veel losmaakte bij het comité blijkt wel uit de wens die geuit werd in de vergaderingen om zich voortaan te distantiëren van regeringsbeslissingen en meer alleen als adviesorgaan op te treden.²⁴⁶ Hierdoor onderhield het comité wel contact met de regering, maar probeerde het minder verbonden met hen te zijn. Wederom roept dit Vosters theorie in herinnering dat de overheid, door organisaties formeel aan zich te binden en formeel te betrekken bij beleidsvorming, hun kritiek op datzelfde beleid vleugellam maakt.

Het CCKP onderging meer grote veranderingen in deze periode. Zoals ze zelf hadden aangegeven tegenover de Tweede Kamer commissie bevond de gerepatrieerdenzorg zich in een relatief rustig stadium, waardoor de subsidie terugliep en vanaf 1960 verviel. Dit zorgde er ook voor dat er steeds minder maatschappelijk werksters kwamen, aangezien deze betaald werden van overheidsgeld. Daarbij stapten verschillende organisaties uit het comité en/of hieven zichzelf op vanwege de afnemende noodzaak van het gerepatrieerdenvraagstuk.²⁴⁷ Als klap op de vuurpijl vertrok voorzitter en oprichter Moora in 1959 door ouderdom en langdurige ziekte, waarna voormalig topambtenaar van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van Hillen voorzitter werd.²⁴⁸

Naar aanleiding van deze gebeurtenissen werd besloten het CCKP in een liquidatiestadium te brengen waarbij het comité nog wel kon pleiten voor een ander toelatingsbeleid ten aanzien van spijtoptanten maar ook, over een periode van enkele jaren, één voor één hun taken op repatriëringsgebied kon afbouwen en zichzelf daarna kon opheffen.²⁴⁹ Dit leidde ook tot een afname van het aantal vergaderingen. Waar voorheen minimaal ééns per maand werd vergaderd werden de vergaderingen vanaf de uitgesproken liquidatiefase infrequenter, met gemiddeld 2 maanden tussen elke nieuwe bestuursvergadering.

Al het bovenstaande had een effect op de slagkracht van het CCKP en de invloed die het had op regeringsbeleid. Dat werd nog duidelijker toen medio 1960 bleek dat er al geruime tijd sprake was van financieel wanbeleid, hetgeen pas opviel met het vertrek van Moora en penningmeester Van Weeren. Verschillende transacties waren niet te verklaren, bewijs van uitgaves bleek verdwenen, en uitgaves waren ruim drie jaar onder de verkeerde kopjes

²⁴⁵ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 december 1958, 3.

²⁴⁶ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 13 oktober 1958, 1-2.

²⁴⁷ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 17 maart 1960, 1-2.

²⁴⁸ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 1 mei 1959, 6.

²⁴⁹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 17 maart 1960, 2.

verantwoord waardoor in totaal een halve ton niet te verantwoorden was. Hoewel een onderzoek van een notariskantoor geen actieve kwaadaardigheid of verduistering kon ontwaren, deed dit behoorlijke schade aan het professionele imago van CCKP.²⁵⁰

Ondanks het liquidatiestadium bleef het CCKP nieuwe stijl actief in het bepleiten van de rechten van repatrianten in Nederland, door bijvoorbeeld op werkbezoek te gaan in contractpensions en daar de, in hun ogen, barre omstandigheden nauwkeurig vast te leggen.²⁵¹ Gesproken werd over schimmel, slechte ventilatie, en teveel mensen per vierkante meter, waar het comité actie op vereiste, hierbij verwijzend naar afspraken die ze hadden gemaakt met de regering betreffende leefomstandigheden. Op deze opmerkingen kwam echter vanuit de regering geen gehoor, noch zijn er moties of wetswijzingen te vinden die spraken over deze CCKP-rapporten. Het comité had in hun liquidatiefase dus beduidend minder invloed op het regeringsbeleid ten aanzien van repatrianten. Desalniettemin was het CCKP nog steeds een begrip voor velen, gegeven het feit dat over een periode van vier jaar (1959-1963) ruim 12000 visumaanvragen binnenkwamen van spijtoptanten en maatschappelijke Nederlanders die de hulp van het comité inriepen.²⁵²

Deze aanvragen werden secuur vastgelegd, waarbij het comité bijhield wat voor positieve of negatieve factoren een rol konden spelen in het al dan niet toelaten van de aanvragers, zoals het hebben genoten van Nederlands onderwijs en/of het aanhangen van een christelijke religie. Alle aanvragen werden samen met alle andere werkzaamheden van het CCKP nieuwe stijl vermeld in de maandrapporten die vanaf 1961 onder de overgebleven organisaties binnen het comité werden verspreid. De meeste van deze werkzaamheden bestonden uit voorlichting, hulp bij visumaanvraag en naturalisatie, huisvesting, en repatriëring vanuit Nieuw-Guinea, waar inmiddels oorlog met Indonesië dreigde.²⁵³ Deze uitgebreide verslaglegging richtte zich steeds meer op spijtoptanten. In februari 1961 bestond het aantal aanvragen bijvoorbeeld voor ruim 70% uit spijtoptanten en dit percentage groeide alleen maar verder.²⁵⁴ Dit zette een groot deel van de nog aangesloten organisaties ertoe aan om ook uit het comité te stappen. Afgesproken werd dat zij nog wel op de hoogte gehouden werden van eventuele ontwikkelingen die voor hen relevant waren, maar er was weinig behoefte of noodzaak meer tot een coördinerend overleg hierover.²⁵⁵

²⁵⁰ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 1 juli 1960, 4-5.

²⁵¹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 8 januari 1962, 3-4.

²⁵² UA, CCKP, 1405, inv.nr. 14, No.CC /11632/vW/WRJM Nota inzake spijtoptanten c.a., 15 september 1959, 5.

²⁵³ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 33, Verslag over januari 1961, 1-2.

²⁵⁴ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 33, Verslag over februari 1961, 1.

²⁵⁵ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 7 maart 1962, 2-3.

In de omgang met andere repatrianten- en spijtoptantenorganisaties was het CCKP in 1958-1963 vooral bezig met concurreren. De tactiek die het comité had ingezet in de vorige periode, waarbij het henzelf tegenover de regering relateerde aan DDET en Pro Patria om zo gematigder over te komen werd in 1958 en 1959 nog kortstondig doorgezet. Dit werd bijvoorbeeld gedaan in het memorandum inzake gerepatrieerdenzorg aan de Tweede Kamer, waarin gewaarschuwd werd dat de hulp aan gerepatrieerden en spijtoptanten niet in de verkeerde handen mocht vallen ten einde radicalisatie te voorkomen.²⁵⁶ Het comité bemoeide zich echter weinig meer met de standpunten en acties van de rechtse organisaties, deze werden niet meer bij naam genoemd na 1959. Dit was waarschijnlijk het geval aangezien Pro Patria (en met hen het H.J. Schmidt fonds) verdwenen was en DDET zich vooral bezighield met de Molukse kwestie, niet de spijtoptanten, en daarmee het comité niet beconcurrerde.

Kritischer was het CCKP dan ook jegens NASSI. In maart 1960 had deze net opgerichte organisatie voorgesteld om intensiever samen te gaan werken met het CCKP. De stichting had daarbij financiële hulp en een derde jurist op het visumadviesbureau aangeboden, wat gezien de gemiddeld 3000 aanvragen per jaar geen overbodige luxe was.²⁵⁷ Toch waren veel bestuursleden van het comité ongerust over de vermeende politieke neigingen van NASSI en wat zij zagen als de té uitgesproken politieke standpunten die de stichting erop nahield.²⁵⁸ Over de loop van maanden trachtten beide organisaties tot een samenwerkingsvorm te komen waar de leden achter konden staan. Voorgesteld werd om NASSI onderdeel te maken van het CCKP, wat werd weggestemd door het comité vanwege de politieke neigingen van NASSI en weggestemd door NASSI omdat ze zichzelf niet wilden opheffen.²⁵⁹ Ook een voorstel om een algemene visum commissie op te richten, waarin beide organisaties hun krachten konden bundelen om de vele aanvragers te helpen, werd weggestemd door het CCKP met het argument dat NASSI niet deskundig genoeg was.²⁶⁰

Het is evident dat NASSI dit te lang vond duren, aangezien de stichting halverwege 1960 op eigen houtje een visumadviesbureau opzette en individuele spijtoptanten begon te helpen naar Nederland te komen. Het CCKP was verontwaardigd over deze gang van zaken want dit betekende dat dossiers van spijtoptanten mogelijk dubbel werden aangeleverd bij ministeries, en de ambtenaren daardoor het comité en NASSI door elkaar zouden halen.²⁶¹ Dit

²⁵⁶ UA, CCKP, 1405, inv. nr. 14, Memorandum aangeboden aan de commissie ad hoc uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de repatriëring uit Indonesië en vastgesteld door C.C.K.P. commissie, 17 maart 1958, 1.

²⁵⁷ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 17 maart 1960, 19.

²⁵⁸ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 17 maart 1960, 20-21.

²⁵⁹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 1 juli 1960, 9-10.

²⁶⁰ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 15 september 1960, 7.

²⁶¹ UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 november 1960, 4-5.

zou in de ogen van het CCKP ook de spijtoptanten niet ten goede komen, aangezien NASSI slechts een jong pressiegroepje was en besloten had dat “alle gevallen, rijp en groen bij Justitie moeten worden voorgebracht, terwijl de werkwijze van het C.C.K.P. daarentegen inhoudt het bepleiten bij de Minister van Justitie van die gevallen, die van alle kanten bekeken zijn.”²⁶² Deze bewering lijkt echter meer een retorisch instrument te zijn geweest dan werkelijkheid. Gekeken naar de hoeveelheid afwijzingen en toezeggingen die beide organisaties ontvingen in het jaar van bovenstaande uitspraak (1960-1961) gold namelijk voor beiden dat gemiddeld 40% van de visumaanvragen in eerste instantie werd afgewezen.²⁶³ Een verschil in effectiviteit en invloed in de visumadviesbureaus valt dus niet te zien.

Het CCKP beriep zich sterk op hun senioriteit en expertise en probeerde daarmee NASSI buiten de boot te houden. Hoewel het comité zei niet per definitie tegen samenwerking met NASSI te zijn, maakte het zich wel zorgen dat de stichting zich succesvol begaf op traditioneel CCKP terrein. Deze afstandelijke houding van het comité had echter een ongewenst effect; in plaats van NASSI in een isolement te plaatsen, zoals was gelukt met Pro Patria, zorgde de weigering tot samenwerking er juist voor dat NASSI zich direct tot de regering wendde. Hoewel NASSI in eerste instantie wilde leunen op het CCKP voor de kennis die het in huis had werd na de mislukte overleggen besloten dat “als het bureau officieel contact krijgt met het Ministerie van Justitie de hulp van het C.C.K.P. eigenlijk niet meer nodig is, omdat dan alle gegevens van de Vreemdelingendienst dan ter beschikking staan.”²⁶⁴ Dit lukte via briefwisselingen met het ministerie alsmede de informatie die NASSI kreeg via hun bestuursleden vanuit de Tweede Kamer die via de Vaste Commissie voor Repatriëring informatie doorspeelden aan de stichting.²⁶⁵

NASSI onderhield dus al kort na hun oprichting nauwe contacten met de overheid maar weigerde deze te formaliseren in de vorm van een vast samenwerkingsverband of commissie zoals het CCKP had gedaan. Op indirecte wijze, via de Kamerleden Lemaire, Daams, van Dis, en Ten Broecke Hoekstra, kwamen ideeën van NASSI toch bij de regering terecht. Eén van de belangrijkste eisen van NASSI was een categorale toelating van spijtoptanten, dat wil zeggen een toelating op basis van spijtoptant-zijn in plaats van individuele beoordeling, wat rechtstreeks uit de koker van Pro Patria kwam. In eerste instantie probeerde de stichting dit via de Minister van Justitie Beerman te spelen, maar deze zei dat dit

²⁶² UA, CCKP, 1405, inv.nr. 15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 23 november 1960, 2.

²⁶³ UA, CCKP, 1405, inv.nr.15, Vergadernotulen Algemeen Bestuur, 8 januari 1961, 12-13.

²⁶⁴ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 1, Notulen van de Algemene Vergadering, 24 november 1960, 4.

²⁶⁵ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 57, Correspondentie tussen de leden van de Vaste Commissie voor de Repatriëring uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal en de minister van Justitie, 1962-1964.

zou leiden tot een aanzuigende kracht waardoor Nederland overrompeld zou worden. De minister kwam dan ook niet verder dan toezeggen ernaar te gaan kijken.²⁶⁶ Daarnaast stelde Beerman, onder druk van ten Broecke Hoekstra en Daams tijdens de begrotingsdebatten en vragen van NASSI, een subcommissie van de Permanente Vreemdelingencommissie voor die de regering onafhankelijk en ongevraagd zou adviseren in de toelating van spijtoptanten: de commissie-Van Vollenhoven.

NASSI ging hier niet mee akkoord en bedolf het Ministerie van Justitie onder nota's die moesten laten zien dat het spijtoptantenprobleem minder groot was dan de minister inschatte, dat spijtoptanten gemakkelijk zouden kunnen aarden in de Nederlandse samenleving, en dat hun 'keuze' voor het Indonesisch staatsburgerschap had geleid tot grote sociaaleconomische achteruitgang onder een hardvochtig, communistisch, autoritair bewind.²⁶⁷ Deze nota's waren samengesteld door hun eigen bureau en waren gebaseerd op onderzoek naar en interviews met spijtoptanten in zowel Nederland als Indonesië. Ook organiseerde de stichting in samenwerking met de Nederlands Christelijke Radio Vereniging (NCRV) een televisiedocumentaire waarin het lijden van de spijtoptanten werd vertoond. Interessant aan dit programma is dat de oorzaak van dit lijden voor een groot deel bij de Nederlands regering werd gelegd, gezien hun weigering spijtoptanten te laten overkomen. De nationale en lokale media lustten er wel pap van en berichtten gretig over het moreel tekort van de Nederlandse regering.²⁶⁸

Leidraad voor de strategie van NASSI was een motie ingediend door het KVP-Kamerlid van Doorn, die de regering in 1960 opriep om voort te maken met de toelating van spijtoptanten en de richtlijnen hiervoor te verruimen. In de ogen van NASSI en de Kamer had de regering hier geen uitvoering aan gegeven, hoewel Minister Beerman beweerde dat de oprichting van de commissie-Van Vollenhoven hier al gehoor aan gaf.²⁶⁹ Bij een debat vlak voor het reces werd daarom een hernieuwde motie van Doorn ingediend en aangenomen, samen met Ten Broecke Hoekstra en Daams, die wederom de regering tot taak stelde de toelatingseisen te verruimen.²⁷⁰

²⁶⁶ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 3, Bespreking prof. Lemaire en Minister Beerman op 21 november 1960, 21 november 1960, 1.

²⁶⁷ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr.3, Nota van het NASSI secretariaat naar aanleiding van de Memorie van Antwoord van de Minister van Justitie, dec. 1960; No.179/II/JBB Nota inzake de getalsverhouding van optanten en spijtoptanten, 7 januari 1961.

²⁶⁸ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 3, De Nederlandse Pers over de N.C.R.V.- TV-uitzending van "Dossier Karpaan", 11 juli 1961.

²⁶⁹ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 3, Korte toelichting op de agenda van het Centraal-Comité met de plaatselijke Nassi-comités op zaterdag 16 september 1961.

²⁷⁰ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 4, Motie van Doorn, 12 augustus 1961.

In deze discussie kwamen de expertise, logistieke, en morele autoriteitsclaims van NASSI dus samen op een manier die niet eerder te zien was bij CCKP, Pro Patria, of DDET. Niet alleen wist de stichting van de relevante moties en schreven ze op basis daarvan gestructureerde en stevig onderbouwde nota's, ook wist NASSI in samenwerking met spijtoptanten en de NCRV een documentaire te organiseren op primetime televisie waarmee ze direct doordrongen tot Nederland. Bij zowel de documentaire als de nota's schuwde de stichting het niet om met morele, emotionele, argumenten over het 'hardvochtig regime' aan te komen, en de verplichting van de regering tegenover de spijtoptanten te benoemen, maar deze werden afgewisseld met analyses over sociaaleconomische ontwikkelingen in Indonesië.

Deze cocktail van autoriteitsargumenten valt ook terug te zien in de publicaties van NASSI, de periodiek van de stichting. Het doel van NASSI was om aan leden informatie te verstrekken over spijtoptanten en de acties van NASSI om hen te helpen. Hierin werden stukken verzameld van Nederlandse media die hierover hadden bericht, evenals eigen stukken die meer ingingen op de meningen van het NASSI bestuur. Belangrijkste was echter zoveel mogelijk de spijtoptanten zelf, en feiten over hen, te publiceren want "Door feiten voor zichzelf te laten spreken, kunnen de moeilijkste zaken- en wie zal ontkennen, dat de zaak der spijtoptanten gecompliceerd is, althans in haar aanpak door de Regering gecompliceerd is gemaakt- dikwijls dichter bij hun oplossing worden gebracht."²⁷¹ Dit was des te noodzakelijker omdat de regering in de ogen van NASSI nog steeds geen gehoor had gegeven aan de moties van Doorn. Het lijden van spijtoptanten moest dus uitgebreid aan de orde komen om de regering aan te zetten tot beweging.

In de eerste uitgave van NASSI relateerde de redactie de afstandelijke houding van de regering dan ook met de onleefbare situatie van spijtoptanten in Indonesië. De spijtoptanten zouden omkomen van de honger en achtergesteld worden op de Indonesische bevolking waardoor ze "een kommervol bestaan" leidden.²⁷² In het bijzonder vestigde NASSI de aandacht op het leven van de westers-georiënteerde meisjes en jonge vrouwen in Indonesië, waarbij zeer specifieke gebeurtenissen werden omschreven die de verhalen levendig en authentiek maakten. Zo zou een 23-jarige vrouw ontslagen zijn nadat ze had geweigerd de tweede vrouw van haar baas te worden, werden basisschoolmeisjes allerlei oneerbiedige voorstellen gedaan in de bus, en was een 15-jarige gemolesteerd door een groep Indonesische hangjongeren.²⁷³ Vaak werden deze voorbeelden ondertekend door de spijtoptanten bij wie

²⁷¹ "Woord vooraf", NASSI, nr. 1 jan 1962, 1.

²⁷² "Indonesië onleefbaar voor spijtoptanten", NASSI, nr. 1 jan 1962, 34.

²⁷³ Ibidem, 34-35.

deze voorvallen hadden plaatsgevonden, of die ervan hadden gehoord.²⁷⁴ Dit alles sluit naadloos aan bij Walaardts en Laarmans theorieën over het gebruik van gegenderde argumenten om te pleiten voor een ruimhartigere toelating.²⁷⁵

Deze *NASSI* rubrieken werden afgewisseld met rubrieken met kritiek op het regeringsbeleid. Dit werd vooral gedaan door de daadwerkelijke hoeveelheid toezeggingen van visumaanvragen te vergelijken met de beloftes van de regering naar aanleiding van de motie van Doorn. Hier werd de commissie-Van Vollenhoven ook een stok om de regering mee te slaan, aangezien deze hun adviezen voor toelating openbaar publiceerden. Zo had de commissie in mei 1962 85% van de gevallen een positief advies gegeven, terwijl de regering uiteindelijk slechts 30% van de aanvragen honoreerde.²⁷⁶ Met name het verzet van de regering om meer jeugdigen toe te laten, die immers geen optierecht hadden genoten door hun jonge leeftijd, was een voortdurende ergernis voor *NASSI*.²⁷⁷

NASSI werd ook gebruikt door de aan *NASSI* gelieerde Kamerleden om hun standpunten inzake spijtoptanten naar buiten te brengen, uit te leggen waarom sommige van hun moties niet waren aangenomen, en hun schriftelijke vragen aan de regering te publiceren.²⁷⁸ Dit laat zien dat de Kamerleden voelden dat ze verantwoordelijkheid dienden af te leggen aan de *NASSI* leden, wat verklaard kan worden door twee zaken. Allereerst was *NASSI* een politiek actieve organisatie die ook stemadvies gaf. Tijdens verkiezingen zond het bestuur een vragenlijst naar alle politieke partijen en hun woordvoerders op spijtoptantengebied met daarin gedetailleerde vragen over standpunten en aandacht voor spijtoptanten in het partijprogramma.²⁷⁹ Partijen en politici die de standpunten van *NASSI* overnamen of toezegden te steunen konden daarbij rekenen op een gunstig stemadvies van de stichting.²⁸⁰ Partijen namen daarom ook vaak de gelegenheid om *NASSI* op te hemelen. Zo benadrukte Ten Broecke Hoekstra namens de VVD “welk een nuttig werk het visumbureau van “Nassi” heeft gedaan, doet en nog zal kunnen doen”, en schreef het PSP bestuur dat *NASSI* zonder twijfel “dan ook steeds op de nodige steun van onze partij {kan} rekenen.”²⁸¹

²⁷⁴ “Het lijden van de spijtoptanten in Indonesië”, *NASSI*, nr.4 april 1962, 15-17.

²⁷⁵ Walaardt, *Geruisloos Inwilligen*, 132; Laarman, *Oude Onbekenden*, 41.

²⁷⁶ “Regeringsantwoord op vragen van Mr. Daams”, *NASSI*, nr. 5 mei 1962, 1-3.

²⁷⁷ “Wederom een gemiste kans”, *NASSI*, nr.6 juni 1962, 3.

²⁷⁸ “Tweede-Kamer-debat over spijtoptanten”, *NASSI*, nr.1 jan 1962, 4-11; “Vragen van de Heer Daams (P.v.d.A.) aan de Minister-President en de Minister van Justitie”, *NASSI*, nr.4 april 1962, 3-5

²⁷⁹ NA, *NASSI*, 2.20.27, inv.nr.52, Ingekomen brieven van de besturen der politieke partijen betreffende de opname in de beginselprogramma's van een paragraaf over de spijtoptanten.

²⁸⁰ NA, *NASSI*, 2.20.27, inv.nr. 3, Wat enige Kamerleden denken over het na de verkiezingen te voeren toelatingsbeleid, 28 april 1963.

²⁸¹ *Ibidem*, 3; NA, *NASSI*, 2.20.27, inv.nr. 52, Aan het comité Nassi, 8 oktober 1962.

Ten tweede speelde NASSI een grote rol in het informeren van Kamerleden op spijtoptantengebied, een duidelijk beroep op hun expertise autoriteitsclaim. Dit deed de stichting bijvoorbeeld door het toezenden van uitgebreide beschouwingen, die verspreid werden via de griffies en persoonlijke contacten binnen de Tweede Kamer.²⁸² Deze beschouwingen stonden boordevol informatie over bijvoorbeeld definities, Indonesische terminologie, en de actuele situatie in Indonesië alsmede mogelijke oplossingen voor het spijtoptantenvraagstuk aangedragen door de stichting zelf.

In debatten die Kamerleden met de regering voerden valt op te merken hoe effectief NASSI was in het sturen van de discussie, waarin standpunten van NASSI bijna woord-voor-woord werden overgenomen. Zo schreef het visumadviesbureau naar aanleiding van de nieuwe motie van Doorn dat er drie groepen waren voor wie het toelatingsbeleid ruimhartiger moest zijn: ongehuwde moeders met kinderen, niet-Nederlandse Indonesiërs en Chinezen getrouwd met een Nederlandse vrouw, en mensen uit Depok, die volgens NASSI achtergesteld werden op de Toegoenezen uit Nieuw-Guinea.²⁸³ In november 1962 tijdens een debat over toelatingseisen vroeg Ten Broecke Hoekstra zich vervolgens af waarom de toelatingseisen niet verruimd werden voor drie ernstig noodlijdende groepen: de ongehuwde vrouwen met kinderen, niet-Nederlandse mannen met een Nederlandse vrouw, en de Depokkers die “niet op gelijke wijze beschouwd {worden} als de groep der Toegoenezen in Nieuw-Guinea”.²⁸⁴

Kort na de Tweede Kamerverkiezingen van 1963 schreef het hoofdbestuur van NASSI een brief aan de net benoemde Minister van Justitie Scholten, waarin de stichting de hoop uitsprak dat de nieuwe regering eindelijk zou overgaan tot een categorale toelating van spijtoptanten.²⁸⁵ Nog geen tien dagen later ontving de stichting een reactie van de minister. Deze stelt dat hij zich nog moest verdiepen in de materie alvorens een weloverwogen keuze te maken maar waarschijnlijk bereid was over te gaan tot algemene toelating van alle spijtoptanten.²⁸⁶ De algemene toelating waarom werd gevraagd werd eind 1963 ingevoerd. Hoewel deze beslissing niet los gezien kan worden van bredere internationale ontwikkelingen, zoals de machtsovername in Nieuw-Guinea door Indonesië, is het tekenend voor de invloed

²⁸² NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 54, Het Spijtoptanten Probleem beschouwingen van het Comité Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië, 24 februari 1961.

²⁸³ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 4, Enige groeperingen ten behoeve waarvan o.i. een nog verder gaan de verruiming van de toepassing van de bestaande richtlijnen zou kunnen worden verzocht, 12 augustus 1961.

²⁸⁴ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 4, Vragen van mejuffrouw Mr. J. J. Th. ten Broecke Hoekstra naar aanleiding van de Begroting van Justitie, november 1962.

²⁸⁵ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 263, Toelatingsbeleid, 7 augustus 1963.

²⁸⁶ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 263, Spijtoptantenprobleem, 16 augustus 1963.

van NASSI dat het ministerie aan Daams vroeg om een overzicht te schrijven voor alle betrokkenen wat het nieuwe toelatingsbeleid inhield.²⁸⁷

Concluderend raakte het CCKP in deze periode aanzien en invloed kwijt door financieel wanbeleid, het afnemende belang van gerepatrieerdenzorg, en de toenemende concurrentie van NASSI dat zich steeds meer in traditioneel CCKP gebied begaf. Zoals te verwachten viel op basis van Vosters leidde dit tot een concurrentiestrijd tussen de twee organisaties. Hoewel het Comité trachtte NASSI te isoleren, zoals gelukt was met Pro Patria, dreef dit hen juist in een meer zelfstandige richting die nauwe contacten onderhield met de Nederlandse overheid. Het CCKP beriep zich nog altijd succesvol op hun expertise autoriteit en benutte her en der hun morele autoriteit door hun apolitieke karakter te benadrukken en/of het lijden van de maatschappelijke Nederlanders te onderstrepen. Hun logistieke autoriteit nam echter danig af, net als over tijd hun expertise autoriteit, met het vertrek van veel organisaties uit het CCKP.

NASSI op hun beurt wist goed gebruik te maken van een unieke cocktail van expertise-, logistieke-, en morele autoriteitsclaims. Door nauwe contacten binnen de Tweede Kamer waren hun ideeën erg aanwezig in debatten en namen veel Kamerleden en partijen de plannen en voorstellen van NASSI over, soms zelfs tot op de komma. Verschillende van hun ideeën, waarvan de categorale toelating de meest sprekende is, kwamen uit de koker van Pro Patria en DDET waarmee die organisaties indirect nog steeds invloed uitoefenden op het regeringsbeleid. Ook Walaardts en Laarmans theorieën over het gebruik van argumenten gestoeld op gender, binding met het ontvangende land (christelijke cultuur), en het gevaar van communisme in Indonesië komen terug in de argumenten van NASSI én CCKP.

²⁸⁷ NA, NASSI, 2.20.27, inv.nr. 263, Toelatingsbeleid met betrekking tot spijtoptanten en andere maatschappelijke Nederlanders in Indonesië, 20 januari 1964.

Conclusie

In historisch onderzoek naar postkoloniale migratie uit Indonesië hebben repatrianten- en spijtoptantenorganisaties altijd een bijrol gespeeld. Dit was de reden voor mijn onderzoek; deze maatschappelijke organisaties in het middelpunt zetten en hun invloed op het politieke debat en hun relaties onderling te analyseren. Dit onderzoek startte ik met de hoofdvraag: *Welke factoren beïnvloedden de relaties tussen repatriantenorganisaties en het politieke debat enerzijds en organisaties onderling anderzijds 1950-1963?* Ik heb hiervoor eerst een historische contextschets te geven, waarin ik de relevantste gebeurtenissen beschreef en de gevolgen die deze hadden voor de verschillende groepen postkoloniale migranten; Molukkers, repatrianten, spijtoptanten, en maatschappelijke Nederlanders.

Daarna kwam het daadwerkelijke onderzoek met de analyse van vier maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor deze postkoloniale migranten te weten: het Centraal Comité van Kerkelijk en Particulier (CCKP), Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië (NASSI), Pro Patria, en Stichting Door de Eeuwen Trouw (DDET). Door hun archiefmateriaal te bestuderen, waaronder in- en uitgaande stukken, periodieken, propagandamateriaal, en vergadernotulen, was ik in staat om hun ideeën over tijd te volgen en te kijken of en hoe zij de Nederlandse overheid wisten te beïnvloeden, het politieke debat omtrent postkoloniale migranten wisten te sturen, en hoe hun onderlinge relaties invloed hadden op hun effectiviteit.

In mijn hypothese stelde ik, naar aanleiding van Vosters werk over NGOs, dat organisaties die *insider tactics* konden benutten en formeel konden overleggen met de overheid meer invloed konden uitoefenen op het beleid dan organisaties die gebruikmaakten van *outsider tactics* en kritischer tegenover de overheid stonden. Het CCKP zou dus meer invloed hebben dan NASSI, en NASSI zou weer meer invloed hebben dan Pro Patria en DDET. Echter verwachtte ik ook dat *insider* organisaties minder stevige eisen zouden stellen aan de overheid uit angst hun formele invloed kwijt te raken, terwijl de *outsider* organisaties extremere standpunten konden aannemen die over verloop van tijd wellicht overgenomen zouden worden door de *insider* organisaties. Hierbij nam ik ook aan dat de grootste organisatie, het CCKP, als enige een beroep kon doen op alle drie de vormen van ngo autoriteit (expertise, logistieke, morele) die Vosters beschrijft. Kleinere organisaties zouden meer keuzes moeten maken waarop ze zich wilden richten.

Gecombineerd met Walaardts en Laarmans werk ging ik er tevens vanuit dat alle organisaties weliswaar een ereschuld zouden benoemen en het lijdten in Indonesië van de migrantengroepen zouden aanhalen, maar dat CCKP en NASSI vooral zouden leunen op hun logistieke en expertise autoriteit om zo de overheid niet teveel tegen het hoofd te stoten gegeven hun *seat at the table*. DDET en Pro Patria zouden dan vrijwel exclusief morele autoriteitsclaims maken, waarbij de nadruk op vermeende onschuld (door gender, leeftijd) en het communistisch regime in Indonesië zou liggen. Op gebied van deze autoriteitsclaims verwachtte ik ook competitie tussen de organisaties, bovenal tussen CCKP en NASSI, maar ook veel (in)formele contacten waarmee ze een stevigere vuist konden maken.

Als laatste ging ik er vanuit dat alle organisaties zouden proberen gebruik te maken van de beleidsvrijheid van ambtenaren zoals Ringeling die omschrijft. Dat wil zeggen dat alle organisaties ambtenaren zouden aanschrijven, of anderzijds via het publiek onder druk zouden zetten, om in hun beleidsuitvoering een flexibele, coulante, houding aan te nemen ten aanzien van het repatrianten- en spijtoptantenvraagstuk.

Mijn hypothese klopte voor een groot deel. Het CCKP maakte als grootste organisatie inderdaad het meeste gebruik van hun expertise- en logistieke autoriteit, wat zeker in de periode 1950-1954 uiterst effectief was. De overheid was overvallen door het repatriantenvraagstuk en leunde dus sterk op het comité om te informeren en delen van het beleid via hun maatschappelijk werkers uit te voeren. De paar keren dat de overheid zich in deze periode tegen een CCKP voorstel verzette was dit met praktische bezwaren zoals het slepende woningtekort en de lege staatskas, wat overeenkomt met de argumenten die Walaardt ziet in zijn asielzoekers onderzoek. Toch had het CCKP moeite met hun formele rol binnen de CCG, de problemen werden in hun ogen te langzaam verholpen en als het comité met de vuist op tafel sloeg werden ze onder dreiging van uitsluiting of stopzetten van de subsidie teruggefloten. Het comité begon daarom her en der buiten de overheid om te opereren en hiertoe richtten bestuursleden van het CCKP in 1954 SHOMI op.

Het bestaan van SHOMI problematiseert de strikte scheiding tussen *insider* en *outsider*. Een groep bestuursleden van een *seat at the table* organisatie, die beschikten over hetzelfde netwerk en dezelfde kennis bleken toch niet invloedrijk omdat de regering hen isoleerde. Dit gebeurde waarschijnlijk omdat SHOMI de samenwerking aanging met radicalere organisaties als het Veteranenlegioen en regerings-kritische individuen als Lemaire. Doordat veel bestuursleden van SHOMI ook betrokken waren bij het CCKP, en SHOMI *insider* en *outsider* tactieken wilde combineren, was het voor de regering vrij gemakkelijk om

die toegang te weigeren. De regering kon immers gewoon blijven samenwerken met het CCKP, en raakte dus geen kennis of organisatorische kracht kwijt.

De samenwerking tussen CCKP en overheid bleef inderdaad goed tussen 1954-1958 gezien de kennis en logistieke kracht van het comité, en het CCKP wist zich te relateren aan de extreemrechtse organisaties Pro Patria en DDET waardoor hun eisen ineens een stuk redelijker overkwamen. Het aanzien van het comité nam dan ook pas af na 1960, met het afnemende belang van gerepatrieerdenzorg en de opkomst van NASSI dat met hen concurreerde op het spijtoptantenvraagstuk. Dit ging ook gepaard met het vertrek van oprichter Moora én de ontdekking van fiks financieel wanbeleid. Al deze zaken deden, zeker in de ogen van de overheid, af aan de logistieke- en expertise autoriteit waarop het CCKP zich vrijwel exclusief beriep, waarmee ik de verminderde invloed van het comité in de periode 1958-1963 kan verklaren.

DDET en Pro Patria bevonden zich gedurende dit hele onderzoek in een formeel isolement, zoals Bosma al stelde. Weinig organisaties werkten op vaste basis met hen samen en door het ontbreken van formele contacten met de regering wisten beide organisaties weinig tot geen gebruik te maken van hun logistieke- of expertise autoriteitsargumenten, wat mijn hypothese over hen bevestigt. Echter is Bosma niet correct in zijn omschrijving van deze organisaties als weinig doordacht of invloedrijk. Uit mijn onderzoek blijkt dat zowel Pro Patria als DDET bewust geen enkele poging ondernamen om met de overheid formeel samen te werken zodat het hen vrij stond harde kritiek te leveren met morele autoriteitsclaims en zich enkel toe te leggen op het activeren van het publiek. Ook heb ik bewezen dat organisaties als NASSI geïnspireerd raakten door de eisen van Pro Patria en DDET, waardoor deze in een latere periode opeens ook pleitte voor een categorale toelating. Veel van de mensen die actief waren voor Pro Patria, zoals Rijckevorsel en Lemaire, vertrokken immers later richting het CCKP en NASSI, waardoor beide organisaties beïnvloed raakten met radicaler gedachtegoed.

De morele autoriteitsclaims van Pro Patria en DDET, en later NASSI, waren sterk gegendered, en de dreiging van het communisme was nooit ver weg. Ook legden deze organisaties een sterke nadruk op de ereschuld en zorgplicht van Nederland tegenover de postkoloniale migranten, al was DDET daarbij de enige die dit toepaste op de Molukse bevolkingsgroep. Dit alles komt overeen met de bevindingen van Walaardt en Laarman. NASSI was bijzonder effectief in het combineren van autoriteitsclaims en was daarmee de enige organisatie die in dit onderzoek een effectief beroep wist te doen op alle drie de autoriteitsclaims. Dit druist in tegen Vosters theorie dat alleen de oudste en grootste organisaties, in mijn onderzoek dus het CCKP, dit zouden kunnen. Dit kan verklaard worden

door het feit dat NASSI vanaf het begin veel ervaren (bestuurs-)leden had, zoals Ten Broecke Hoekstra en Daams, waardoor het zichzelf niet hoefde te bewijzen in de ogen van de overheid en het minder moeite kostte om kennis of een netwerk op te bouwen.

Afwijkend in mijn onderzoek is ook dat ik weinig sleutelfiguren heb kunnen aanwijzen in mijn organisaties, dat wil zeggen personen die bij meerdere organisaties betrokken waren en als individu hun stempel wisten te drukken op beleid. Individuen als Lemaire, Westerling, en Moora waren alomtegenwoordig, maar waren niet uitzonderlijk invloedrijk binnen de organisaties die ik heb bestudeerd. Het beleid dat de organisaties in mijn onderzoek nastreefden en de ideeën die ze propageerden werden gevormd door decentrale acties van lokale afdelingen en aansluiting bij reeds bestaande acties van andere organisaties (DDET, Pro Patria) of door afspraken te maken binnen het bestuur waarin iedereen ogenschijnlijk evenveel invloed had (CCKP, NASSI). Ook als de regering beleid aanpaste naar aanleiding van druk uit de maatschappelijke organisaties werden geen specifieke persoonsnamen genoemd maar simpelweg de organisatienaam.

Als laatste moet gezegd worden dat mijn hypothese incorrect was wat betreft de beleidsvrijheid van ambtenaren. Geen enkele organisatie schreef ambtenaren aan of probeerde hen bewust onder druk te zetten met publieke acties. De nadruk lag op het benaderen van de regering of de Tweede Kamer, om invloed te hebben op de beleidsvorming in plaats van de beleidsuitvoering. Alleen SHOMI probeerde dit enigszins, door contact op te nemen met de Hoge Commissariaten in Indonesië om zo meer informatie te verkrijgen over de situatie daar en hen te overtuigen soepeler om te gaan met de strenge toelatingseisen. Dit werd echter onmogelijk gemaakt door ingrijpen van de regering.

Mijn onderzoek legde zich toe op het bestuderen van de archieven van de organisaties zelf om zo hun invloed en onderlinge relaties te verklaren. Verder onderzoek zou zich kunnen toeleggen op het analyseren van de persoonlijke archieven van mensen als Moora, Lemaire, Westerling, en Rijckevorsel om zo hun rol in de maatschappelijke organisaties te verduidelijken. Het is mogelijk dat in persoonlijke, informele, contacten tussen bestuursleden de invloed van deze potentiële sleutelfiguren wél sterker naar voren komt. Ander vervolgonderzoek kan de rol van DDET bij de Molukkers vraagstuk van de jaren 1960 en 1970 analyseren. De organisatie bleef nog tot ver in de jaren 1970 voortbestaan en had wellicht meer invloed toen de repatrianten- en spijtoptantenvraagstukken meer naar de achtergrond waren verdwenen.

Bibliografie

Archivalia

Archief Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) via Stichting Argus (SA):

Inzagedossier Ambon 1951-1954

Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea BPRMS Algemeen 1953-1988

Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea BPRMS hoofdbestuur 1952-1985

Inzagedossiers Indonesië, Molukse Zaken en Nieuw Guinea RMS Algemeen 1952-1986

Inzagedossiers Veteranen Legioen Nederland (VLN) 5

Nationaal Archief (NA):

Toegangsnummer 2.20.27 archief van de Stichting Comité Nationale Actie Steunt

Spijtoptanten Indonesië (NASSI):

Inv.nr. 1	Notulen van algemene vergaderingen alsmede vergaderingen van het dagelijks bestuur en van het hoofdcomité. 1960-1961
Inv.nr. 3	Rapporten, nota's en memoranda, verslagen en resoluties van besprekingen en openbare bijeenkomsten en andere principiële stukken betreffende het spijtoptantenprobleem, ingekomen bij en uitgegaan van het bestuur van het NASSI-comité. 1960-1966
Inv.nr. 4	Rapporten, nota's en memoranda, verslagen en resoluties van besprekingen en openbare bijeenkomsten en andere principiële stukken betreffende het spijtoptantenprobleem, ingekomen bij en uitgegaan van het bestuur van het NASSI-comité. Z-D.
Inv.nr.52	Ingekomen brieven van de besturen der politieke partijen betreffende de opname in de beginselprogramma's van een paragraaf over de spijtoptanten. 1961-1962
Inv.nr.54	Adres van de Stichting aan de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal met geleidebrief. 1961.
Inv.nr. 231-253	Stukken betreffende visumaanvragen van spijtoptanten welke bij mej. mr. J.J. Th. ten Broecke Hoekstra in behandeling zijnde

door het ministerie van Justitie aan haar zijn teruggezonden, alfabetisch gerangschikt op de namen der spijtoptanten, 1959-1960

Inv.nr. 263 Correspondence van mr. F.H.J.M. Daams met ministers en leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal over net toelatingsbeleid t.a.v. spijtoptanten. 1962-1968.

Inv.nr. 272-286 Dossiers aangelegd door mr. F.H.J.M. Daams van spijtoptanten aan wie een visum verleend is, alfabetisch geordend op de namen der spijtoptanten, 1961-1964.

Toegangsnummer 2.04.48.16 archief van de Coördinatie-Commissie voor Grepatrieerden, 1950-1952 (CCG):

Inv.nr.1 Notulen en stukken van de plenaire vergaderingen, 1950 – 1952

Inv.nr.11 Notulen en stukken van de vergaderingen van het Centraal Comité van Kerkelijk en Particulier initiatief voor Sociale Zorgen behoeve van Grepatrieerden, 1950 - 1952

Utrechts Archief (UA):

Toegangsnummer 1405 archief van het Centraal Comité van kerkelijk en particulier initiatief voor sociale zorg ten behoeve van grepatrieerden van de Nederlandse Hervormde Kerk (CCKP):

Inv.nr. 10 Notulen van vergaderingen van het algemeen bestuur 1951-1952

Inv.nr. 12 Notulen van vergaderingen van het algemeen bestuur 1955

Inv.nr. 13 Notulen van vergaderingen van het algemeen bestuur 1956-1957

Inv.nr. 14 Notulen van vergaderingen van het algemeen bestuur 1958-1959

Inv.nr. 15 Notulen van vergaderingen van het algemeen bestuur 1960,1962

Inv.nr. 33 Maandoverzichten van de werkzaamheden van het CCKP, tevens gecombineerd met de Commissie Maatschappelijk Werk, met jaaroverzichten van de binnendienst, 1961-1967

Inv.nr. 42 Gedeponiseerd archief van de Stichting Helpt Onze Mensen in Indonesië (SHOMI) 1954-1957 Correspondentie, notulen, akte van oprichting, huishoudelijk reglement en statuten, 1954-1957

Inv.nr. 71

Correspondentie met het Ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Dienst Maatschappelijke Zorg en het Ministerie van Maatschappelijk Werk, afdeling Bijzondere Maatschappelijke Zorg (BMZ), betreffende huisvesting en verzorging van gepatrieerden in de verschillende districten, 1954-1959

Archief Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL):

De Noodtoestand van de Nederlanders in Indonesië Critiek op de steunnormen van het Hoge Commissariaat der Nederlanden. (Den Haag: Stichting Pro Patria 1954).

Manifest aan de Politieke Partijen (Eindhoven: Stichting Door de Eeuwen Trouw 1955).

Archief L.A.L. Korteman (ALK)

Periodieken, beschikbaar via Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL)

Rapat: eenheid: orgaan van de stichting Pro Patria:

05/09/1953; 19/09/1953; 03/10/1953; 27/10/1953; 10/11/1953; 30/11/1953; 20/01/1954; 09/11/1954; 22/12/1954; 12/01/1955; 01/02/1955; 14/04/1955; 24/06/1955; 08/11/1955; 21/12/1955; 31/01/1956; 16/03/1956

Stem van Ambon:

Nr. 4 1950; Nr. 5 1950; Nr. 6 1950; Nr. 8 1951; Nr. 14 1951; Nr. 15 1951; Nr. 16 1951; Nr. 17 1951; Nr. 19 1951; Nr. 21 1951; Nr. 29 1952; Nr. 34 1952; Nr. 40 1953; Nr. 42 1953; Nr. 43 1953; Nr. 44 1954; Nr. 46 1954

Literatuur

Bosma, Ulbe. “Nederlands Nieuw-Guinea en de Late Empire Builders” *Tijdschrift Voor Sociale En Economische Geschiedenis* 6, no. 3 (2006): 2–25.

Idem, *Terug uit de Koloniën Zestig jaar postkoloniale migranten en hun organisaties* (Amsterdam: Bert Bakker 2009).

Idem, Remco Raben, en Wim Willems. *De Geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam: Bert Bakker 2006).

Bosscher, Doeke, and Betteke Waaldijk. *Ambon Eer & Schuld politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Weesp: Van Holkema & Warendorf 1985).

Drooglever, P.J. *De Vaderlandse Club 1929-1942* (Franeker: T Wever B.V. 1980).

Eijl, Corrie Van. *Tussenland: Illegaal in Nederland, 1945-2000* (Hilversum: Uitgeverij Verloren 2012).

Ellemers, J.E., and R.E.F Vaillant. *Indische Nederlanders en Grepatrieerden* (Muiderberg: Dick Coutinho 1985).

Fasseur, Cees. “Hoeksteen en Struikelblok : Rasonderscheid en overheidsbeleid in Nederlands-Indië” *Tijdschrift Voor Geschiedenis* 105, no. 2 (1995).

Furnivall, J.S., *Netherlands India A Study of Plural Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Heijs, Eric. *Van Vreemdeling tot Nederlander De verlening van het Nederlanderschap aan vreemdelingen (1813-1992)* (Den Haag: SDU 1995).

Jones, G.R. “Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders. Nederlandse politici over burgers uit Oost en West en Nederland, 1945-2005” Vrije Universiteit Amsterdam, 2007.

Kaaij, Meindert van der. *Een Kwaad Geweten de worsteling met de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog vanaf 1950* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022).

Kranenberg, Frederik Weulen. “Waar zoeken we naar? Onderzoek van de Nederlandse Inlichtingendienst naar de Molukse nieuwkomers 1950-1970” Universiteit Leiden, 2021. <<https://hdl.handle.net/1887/21049>>.

Laarman, Charlotte. *Oude Onbekenden Het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten 1945-2005* (Hilversum: Uitgeverij Verloren 2013).

Locher-Scholten, Eslbeth, *Women and the Colonial State: Essays on Gender and Modernity in the Netherlands Indies 1900-1942* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000).

Lucassen, Leo. “‘Opgenomen in de frisheid van het Nederlandse onderwijs’: Gerepatrieerden en Molukkers op Nederlandse scholen, 1946-1969” In: Wim Willems and Leo Lucassen ed., *Het Onbekende Vaderland* (Den Haag: SDU 1994).

Meijer, Hans. *In Indië Geworteld* (Amsterdam: Bert Bakker 2004).

Portier, Karen. “Tussenstation ‘Nieuw-Guinea’” In: Wim Willems and Leo Lucassen ed., *Het Onbekende Vaderland* (Den Haag: SDU 1994).

Protschky, Susie, *Images of the Tropics: Environment and Visual Culture in Colonial Indonesia* (Boston: Brill 2011);

Ringeling, A.B. *Beleidsvrijheid van Ambtenaren het spijtoptantenprobleem als illustratie van de activiteiten van ambtenaren bij de uitvoering van beleid* (Alphen aan den Rijn: Samson Uitgeverij 1978).

- Rosen Jacobson, Liesbeth, *The Eurasian Question The colonial position and postcolonial options of colonial mixed ancestry groups from British India, Dutch East Indies and French Indochina compared* (Hilversum: Uitgeverij Verloren 2018).
- Schrover, Marlou, Teuntje Vosters, and Irial Glynn. “NGOs and West European Migration Governance (1860s until Present): Introduction to a Special Issue.” *Journal of Migration History* 5, no. 2 (2019): 189–217.
- Smeets, Henk en Steijlen, Fridus, *In Nederland Gebleven : De Geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam: Moluks Historisch Museum, 2006)
- Smit, C. *De Liquidatie van een Imperium Nederland en Indonesië 1945-1962* (Amsterdam: De Arbeiderspers 1960).
- Steijlen, Fridus. *RMS: Van ideaal tot symbool Moluks nationalisme in Nederland, 1951-1994* (Amsterdam: Het Spinhuis 1996).
- Taylor, Alastair, *Indonesian Independence and the United Nations* (Ithaca: Cornell University Press 1960).
- Taylor, Jean Gelman, *The Social World of Batavia: Europeans and Eurasians in Colonial Indonesia* (2^e druk; Madison: University of Wisconsin Press 2009).
- Termorshuizen, Gerard. *Realisten en reactionairen een geschiedenis van de Indisch-Nederlandse pers 1905-1942* (Leiden: KITLV Uitgeverij, 2011)
- Tinnemans, Will en Winckelmann, Franck von, *Indisch Licht een halve eeuw steun aan oorlogsgetroffenen uit Indië* (Den Haag: Stichting Tong Tong, 1997).
- Verweij, M. H. “De Rekening van een koloniaal verleden.” In: J.J.M. Ramakers ed., *Het Kabinet Drees II. In de Schaduw van de Koreacrisis (1951-1952)* (Nijmegen: GNI 1997). <<https://hdl.handle.net/2066/91111>>.

Vosters, Teuntje, "NGOs and Refugees in European History: Assessing NGO Influence on International Refugee Policymaking, 1919-1979" Universiteit Leiden, 2022.
<<https://hdl.handle.net/1887/3250821>>.

Walaardt, Tycho. *Geruisloos Inwilligen argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Hilversum: Uitgeverij Verloren 2012).

Willems, Wim. *De Uittocht uit Indië* (Amsterdam: Bert Bakker 2001).